

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

ДОГОВОРИ В УМОВАХ МИРУ ТА ВІЙНИ (до 90-річчя з дня народження В. Луця)

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції

*Одеса,
11 грудня 2023 року*

Одеса
Фенікс
2023

За загальною редакцією:

доктора юридичних наук, професора *С. Харитоновна*,
доктора юридичних наук, професора *І. Давидової*

Укладачі:

Давидова Ірина Віталівна – д.ю.н., професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», професор;

Сурник Анастасія Олександрівна – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Група організаційного та технічного забезпечення Всеукраїнської наукової конференції:

Беріаз-Лукавецька Олена Михайлівна – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», доцент;

Завальнюк Сергій Володимирович – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», доцент;

Омельчук Олександр Сергійович – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», доцент;

Бааджи Наталія Пилипівна – к.ю.н., доцент кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія», доцент;

Кирилюк Алла Володимирівна – к.ю.н., доцент кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія», доцент;

Шамота Олександр Володимирович – асистент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Сурник Анастасія Олександрівна – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали видано за авторською редакцією.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

Договори в умовах миру та війни (до 90-річчя з дня народження В. Луця) : матеріали Всеукр. наук. конф. [Електронне видання] / за заг. ред. С. Харитоновна, І. Давидової ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 241 с. – Режим доступу:

ISBN 978-617-8395-50-6

бірник містить матеріали доповідей з теоретичних, історичних і методологічних проблем цивільного права та процесу, зобов'язального та договірної права, інших галузей приватного права, які були оприлюднені на Всеукраїнській науковій конференції, яка відбулась 11 грудня 2023 року в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Збірник спрямований на ознайомлення юридичної громадськості з дослідженням науковців у сфері цивілістики і може бути корисний як у навчальному процесі, так і в науковій діяльності.

УДК 341.24(045)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
<i>Харитонов Євген Олегович, Харитонova Олена Іванівна</i> СПАДКОВИЙ ДОГОВІР В УМОВАХ ВІЙНИ	10
<i>Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна</i> ВИДИ КРЕДИТНИХ СТАВОК У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІІ ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	16
<i>Голубєва Неллі Юрійвна</i> НОВАЦІЇ У СФЕРІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА, ЯКІ БУДУТЬ СПОРУДЖЕНІ В МАЙБУТНЬОМУ	18
<i>Гофман Олександр Рудольфович</i> ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ	24
<i>Кривенко Юлія Василівна</i> УЧАСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ ЗА ДОГОВОРОМ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДРЯДУ	27
<i>Маковій Віктор Петрович</i> ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА ТРУДОВИЙ ДОГОВОРИ У ПЛОЩИНІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ	29
<i>Матійко Микола Володимирович</i> ОКРЕМІ ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРИВАТНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ	35
<i>Nekit Kateryna</i> HOW THE MARKETS IN CRYPTO-ASSETS REGULATION (MICA) CHANGES THE PLAYGROUND FOR THE PARTICIPANTS OF THE CRYPTO MARKET	40
<i>Резніченко Семен Васильович</i> ДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	46
<i>Сафончик Оксана Іванівна</i> ДО ПИТАННЯ НАДАННЯ ПОСЛУГ З ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	48
<i>Токарева Віра Олександрівна</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗБОРУ ТА ОБРОБКИ ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ	52

Oleg Khalabudenko

CONTRACT LAW COMMON AND PARTICULAR: PACTA SUNT SERVANDA,
PROMISE, SYNALLAGMA, CONSIDERATION, PROMISSORY ESTOPPEL ... 58

Атаманенко Максим Сергійович

ЦИФРОВІ ГРОШІ ЯК РЕВОЛЮЦІЙНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ 64

Бугасць Альона Сергіївна

СУБ'ЄКТИ ФРАУДАТОРНОГО ДОГОВОРУ 67

Веретільник Анна Ігорівна

ОСОБЛИВОСТІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ
«В УМОВАХ МИРУ І ВІЙНИ» 69

Височин Дмитро Олександрович

СТРАТЕГІЇ ТА ВИКЛИКИ ЗДІЙСНЕННЯ ПАРАЛЕЛЬНОГО ІМПОРТУ
ТОВАРІВ У УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 72

Golovatyuk Ivan Mykolayovych

CONTENTS OF COPYRIGHT IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW 74

Hrytsenyuk Vladyslav Oleksandrovych

COPYRIGHT IN THE DIGITAL ENVIRONMENT IN THE INFORMATION
SOCIETY 77

Жученко Руслан Олегович

ТРУДОВИЙ ДОГОВІР В УМОВАХ МИРУ ТА ВІЙНИ 81

Зарічанський Григорій Віталійович

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ У ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРАХ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 84

Казімирова Ольга Олегівна

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ГІГ-КОНТРАКТУ:
ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ 88

Кисельов Вадим Костянтинівич

ДЕЯКІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ПРИПИНЕННЯМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ
В УМОВАХ ПРАВОГО РЕЖИМУ ПРАВА ВОЄННОГО СТАНУ 92

Кочишвілі Альберт Давидович, Мартинюк Іван Вікторович

ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В
СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 100

Мумерко Назар Володимирович

«ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ» 104

<i>Павленко Микола Вадимович</i> ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ ПРО ЗАКУПІВЛЮ ПРЕДМЕТІВ РИТУАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОХОВАННЯ (КРЕМАЦІЇ) ЗАГИБЛИХ (ПОМЕРЛИХ) ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	107
<i>Первак Анна Дмитрівна</i> ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ.....	110
<i>Соколов Дмитро Сергійович</i> ОСОБЛИВОСТІ ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ КОНТРАКТІВ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	114
<i>Федорчук Юлія Олександрівна</i> ВЧИНЕННЯ ВИКОНАВЧИХ НАПИСІВ НА ДОГОВОРАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	116
<i>Шипков Єгор Олексійович</i> ПРАВОВЕ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБИГУ В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ.....	119
<i>Малюта Владислав Васильович</i> ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ ПРИ ВИРІШЕННІ СПОРІВ У ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	122
<i>Наумов Артем Сергійович</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ Ф'ЮЧЕРСНИХ КОНТРАКТІВ	126
НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ	
<i>Білошкурський Микола Миколайович</i> ДОГОВІР ДАРУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УНИКНЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ	130
<i>Брага Аліна Анатоліївна</i> ПРОБЛЕМАТИКА НЕВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ	133
<i>Верьовкін Максим Павлович, Калова Вікторія Сергіївна</i> РИМСЬКИЙ ШЛЮБ ТА ЙОГО ВИДИ	137
<i>Володіна Аліна Артурівна</i> ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ У ДОГОВОРАХ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	142
<i>Горбенко Марія Олександрівна</i> СВОБОДА ДОГОВОРУ ТА ЇЇ МЕЖІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.....	145

<i>Ігнатенко Анастасія Анатоліївна</i> НЕПОІМЕНОВАНІ ДОГОВОРИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.	148
<i>Костенко Катерина Анатоліївна</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПОЗИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ .	152
<i>Кучеренко Яна Андріївна</i> ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ УМОВ ДОГОВОРУ ПРО СТВОРЕННЯ ТВОРУ НА ЗАМОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	155
<i>Леонова Вікторія Миколаївна</i> ДОГОВІРНЕ ПРАВО: ВІД РИМСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО СУЧАСНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.	158
<i>Лукашевич Аліна Леонідівна</i> ПРАВОВІ АКСПЕТИ ДОГОВОРІВ НАЙМУ ЖИТЛА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ЗМІНИ УМОВ ПРОЖИВАННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ У РАЗІ НЕПРИДАТНОСТІ ЖИТЛА	162
<i>Микитюк Олександра Миколаївна</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ ТА ЙОГО УКЛАДЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.	165
<i>Мідяна Вероніка Олександрівна</i> ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.	169
<i>Могильна Вероніка Борисівна</i> РЕЦЕПЦІЯ ПРИВАТНОГО ПРАВА.	172
<i>Побожна Діана Анатоліївна</i> ФОРС МАЖОРИ В ДОГОВОРАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ	176
<i>Регулян Олена Сергіївна</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ	178

ПЕРЕДМОВА

Володимир Васильович Луць відіграв важливу роль у становленні та розвитку цивілістичної школи НУ ОЮА та пов'язаних з нею традиційних і новітніх «субшкіл».

Тут варто зауважити, що «цивілістична школа» зазвичай розуміється як сукупність наукового потенціалу (особистостей) у галузі цивілістики, що реалізується шляхом отримання наукових результатів на властивих саме цій сукупності засадах, які відрізняють її від інших шкіл. Але, крім постатей лідерів наукової школи, важливе значення має постать «зовнішнього» експерта, наукового авторитету, котрий оцінює напрямки та результати досліджень, їхню стратегію та тактику, підтримує плідні ідеї та критикує вразливі місця концепції, вади отриманого результату тощо. Він може виступати у якості рецензента, опонента, часом – співавтора. Саме завдяки йому остаточний результат стає таким, яким його знає і сприймає (або не сприймає) наукова спільнота.

Для цивілістичної школи НУ ОЮА таким доброзичливим «експертом», підкажчиком вірності напрямків і характеру наукових досліджень багато років був доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України Володимир Васильович Луць. Наукове співробітництво з ним почалося у 1997 році з його виступу як офіційного опонента по докторській дисертації Є. О. Харитонова «Рецепція римського приватного права: теоретичні та історико-правові аспекти».

Після того Володимир Васильович багато разів був опонентом по докторських та кандидатських дисертаціях, присвячених різним аспектам рецепції римського приватного права у цивільному праві (законодавстві) України. Варто зауважити, що В. В. Луць був одним з розробників проекту Цивільного кодексу України 2003 року, в якому помітний вплив європейських традицій приватного права, котрі, у свою чергу, мали підґрунтям засади Римського приватного права. Тому підтримка Володимиром Васильовичем ідей сучасної школи рецепції римського приватного права мала особливе значення, додаючи їй представникам упевненості і сподівань, що їхні наукові розвідки мають не лише суто наукове, але й практичне значення.

Крім того, не менш важливою і плідною була багаторічна наукова співпраця кафедри цивільного права з Володимиром Васильовичем Луцем у галузі, власне, цивілістики, котра сприяло становленню й розвитку в НУ ОЮА цивілістичної школи, яка міцніла при його сприянні та за його участі.

Зокрема, Володимир Васильович неодноразово виступав опонентом на захисті дисертацій представників Одеської школи цивілістики. Зокрема, він був опонентом по докторським дисертаціям Н. Ю. Голубевої, Т. С. Ківалової, О. С. Кізлової, та по кандидатським дисертаціям викладачів кафедри Н. В. Вороніної, В. О. Гончаренко, І. В. Давидової, С. В. Мазуренко, Б. В. Фасія, Н. В. Чорногор, О. Ю. Цибульської, а також здобувачів кафедри О. А. Волкова, Т. Є. Крисань, Г. В. Макаренко, Д. Ф. Плачкова, Є. С. Северової, В. Д. Фролова.

За ці роки Володимир Васильович також був рецензентом низки монографій, присвячених теоретичним питанням цивілістики,¹ концептуальним проблемам права інтелектуальної власності² тощо, а також рецензентом низки підручників з Цивільного права України.³ Важливими були міркування В. В. Луця щодо проблем адаптації цивільного права України до приватного права Європи.⁴ Підтримав В. В. Луць і становлення новітніх напрямів школи цивілістики, зокрема, школи IT-права, погодившись бути рецензентом низки моно-

---

¹ Харитонов Є. О. Нариси теорії цивілістики (поняття та концепти): Монографія. О.: Фенікс, 2008. 464 с.; Цивільне право України (традиції та новації): монографія / авт. кол.; за заг. ред. Є. О. Харитонова, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонової; наук. ред. Н. Ю. Голубева. Одеса : Фенікс, 2010. 700 с.; Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Цивільні правовідносини : моногр. 2-ге вид., перероб. і доп. Одеса: Фенікс, 2011. 456 с.; Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти): монографія / авт. кол.; за заг. ред. Є. О. Харитонova. Одеса: Фенікс, 2012. 344 с.; Харитонов Є. О. Регулятивні правовідносини: приватноправовий та публічно-правовий виміри: монографія / Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Одеса, 2018. 397 с.; Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Т. І. Витоки. Одеса: Фенікс, 2018. 556 с.

² Харитонova О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади): монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 346 с

³ Старцев О. В. Цивільне право України: Підручник. Вид. 2, перероб. і доп. К.: Істина, 2009. 816 с.

⁴ Харитонов Є. О. Україна – Європа: проблеми адаптації у галузі приватного права: монографія. Одеса: Фенікс, 2017. 358 с.; Концепт приватного права в умовах інтеграції: навч. посіб. / Є. О. Харитонов. Одеса: Фенікс, 2017. 260 с.

графій у цій галузі,¹ також рецензентом серії монографій у проєкті «Приватне право як концепт».² Володимир Васильович був також співавтором фундаментальних видань кафедри цивільного права.³

Можливо, школа цивілістики НУ ОЮА, теплі слова про яку Володимир Васильович Луць знаходив при кожному спілкуванні з її представниками, склалася б і без його участі. Але без його підтримки і сприяння, цей процес був би більш складним і тривав довше. Про це йшлося на засіданні НАПрН України.⁴

Ця конференція, присвячена 90-річчю від дня народження Володимира Васильовича Луця, є даниною його пам'яті від школи цивілістики (цивілістичних шкіл) НУ ОЮА.

*Євген ХАРИТОНОВ
Ірина ДАВИДОВА*

---

¹ IT-право: поняття та сутність: монографія/ за ред. О. І. Харитонової, Є. О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2017. 316 с.; IT-право та інформаційна безпека: монографія / авт. кол.: за ред. д.ю.н., проф. О. І. Харитонової, д.ю.н., проф. Харитонова Є. О. Одеса: Фенікс, 2017. 176 с.; Давидова І. В. Правочини та їх недійсність в інформаційному суспільстві: теорія і практика: монографія. НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2018. 368 с.

² Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Том II. Пошук парадигми (до історії питання): монографія / Одеса: Фенікс, 2019. 614 с.

³ Зобов'язальне право України: Підручник / За ред. Є. О. Харитонova, Н. Ю. Голубcвої. К.: Істина. 848 с.

⁴ Харитонов Є. О., Харитонova О. І. В. В. Луць та школи цивілістики і рецепції римського приватного права в національному університеті «Одеська юридична академія». В кн.: Володимир Васильович Луць: спогади про Людину, Вченого, Вчителя. Збірник спогадів до 90-річчя від дня народження / За ред. А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської. Київ: Алерта, 2023. С. 114-119. 190 с.

Харитонов Євген Олегович,

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН
України, зав. кафедри цивільного права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Харитонова Олена Іванівна,

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН
України, зав. кафедри інтелектуальної власності та патентної
юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»*

СПАДКОВИЙ ДОГОВІР В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна, поряд з небезпекою для життя, здоров'я та майна мешканців територій, на яких точаться бойові дії, супроводжується також руйнуванням звичних соціальних зв'язків, порушенням усталеного побуту, системи піклування за особами, що його потребують.

Якщо у звичайних умовах про малолітніх, непрацездатних, літніх людей тощо турбуються, зазвичай, їхні рідні та близькі, то наразі це стало складнішим внаслідок територіального розділення (окуповані території, райони бойових дій, виїзд за кордон, перебування працездатного члена сім'ї в ЗСУ тощо). Навіть, якщо вдається знайти того, хто взявся б доглядати за малолітнім, непрацездатним тощо, оплата його послуг і компенсація витрат на догляд може бути утруднена технічною неможливістю перерахування грошей, їх фізичної передачі тощо).

Вихід з таких ситуацій вбачається, за наявності певних умов, у використанні з метою «непрямої/відкладеної компенсації» такої форми розпорядження майном, як спадковий договір (глава 90 ЦК України).

Враховуючи це розглянемо деякі з проблем, що можуть виникати при спробах використання згаданого засобу реалізації та захисту цивільних прав та обов'язків.

Першою з таких проблем є визначення поняття і встановлення юридичної сутності спадкового договору. Існування її пов'язане з тим, що ст. 1302 ЦК визначення спадкового договору не містить, описуючи, натомість, його зміст. Згідно з цією нормою за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набувач право власності на майно відчужувача [1, С. 118-121].

Зі ст. 1302 ЦК, впливає, що ознаками такого договору є: 1) домовленість сторін про особливий порядок визначення долі майна після смерті його власника; 2) спеціальний суб'єктний склад дого-

вору; 3) виникнення в учасників спадкового договору сукупності зобов'язальних та речових прав (зобов'язальних – до смерті відчужувача, речових – після його смерті); 4) виникнення права власності на майно відчужувача на підставі сукупності обставин, що мають юридичне значення: укладення договору, виконання набувачем дій відповідно до розпоряджень відчужувача, смерть відчужувача; 5) покрокове виникнення прав та обов'язків у його сторін (у набувача виникає обов'язок виконувати розпорядження відчужувача вже після укладення договору, а права власника на майно відчужувача він отримує лише після смерті останнього).

Отже спадковий договір, передбачений ст. 1302 ЦК, за своєю суттю є не «договором про спадкування», відомим законодавству Австрії, Німеччини, Франції, Швейцарії та ін., а договором, спрямованим на встановлення не спадкових, а зобов'язальних правовідносин (через що він взагалі мав би бути розміщеним у книзі 5, а не 6 ЦК [2, С. 120]). Звідси випливає, що до регулювання відповідних відносин мають субсидіарно застосовуватися норми законодавства про зобов'язання. Так позиція знаходить підтримку і у практиці (див., наприклад, науковий висновок від 5 грудня 2022 року щодо наявності/відсутності у спадкоємця відчужувача за спадковим договором права вимагати розірвання цього договору у зв'язку з невиконанням набувачем своїх обов'язків за вказаним договором (справа № 591/1419/20 (61-18031св21))).

Іншою проблемою є визначення кола осіб, що можуть бути учасниками спадкового договору.

Відчужувачем у спадковому договорі може бути тільки фізична особа. При цьому відчужувач за спадковим договором не обов'язково має бути повністю дієздатним. Однак при цьому мають застосовуватися загальні правила про законне представництво малолітніх та недієздатних осіб, а також про укладення правочинів неповнолітніми та іншими особами з обмеженою дієздатністю (ст.ст. 68—71, 221—224, 242 ЦК). Відчужувачами за спадковим договором можуть виступати не лише фізичні особи, як окремі суб'єкти цивільних прав, але також подружжя або один із подружжя.

Набувачем у спадковому договорі може бути фізична або юридична особа (ч. 2 ст. 1303 ЦК). При цьому фізична особа мусить мати повну цивільну дієздатність, оскільки від набувача за умовами спадкового договору може вимагатися усвідомлене виконання низки

юридичних дій (утримання особи, вказаної відчужувачем; надання матеріальної допомоги вказаній особі; виконання дій, спрямованих на досягнення певної суспільно-корисної мети, тощо). Юридична особа може бути набувачем в спадковому договорі, якщо її цивільна правосуб'єктність не обмежена спеціальним законом, судом або установчими документами, а також не підпадає під обмеження, які стосуються юридичних осіб, що перебувають на тимчасово окупованих територіях [3, 4].

Ще однією важливою проблемою є визначення змісту спадкового договору. Практична значущість її актуалізується тим, що норми Цивільного кодексу, які визначають зміст спадкового договору, є диспозитивними за своїм характером. Зокрема, у ст. 1302 ЦК лише згадується про те, що набувач зобов'язується виконувати розпорядження іншої сторони (відчужувача), а після його смерті набуває право власності на майно відчужувача. При цьому не вказується ні на те, про які розпорядження йдеться, ні на те, у якому обсязі (повністю чи частково) майно відчужувача переходить до набувача. Отже, і одну, й іншу умови сторони можуть визначити на свій розсуд.

Для укладення спадкового договору необхідним є досягнення згоди сторін зі всіх істотних його умов, якими є визначення майна, що має перейти до набувача після смерті відчужувача, визначення переліку, характеру, порядку і строку виконання дій набувачем. При цьому предметом спадкового договору є як набуття права власності на майно відчужувача, так і дії (виконання робіт, надання послуг тощо) набувача.

Щодо розпорядження майном відчужувача, зауважимо, що ст. 1306 ЦК розрізняє ситуації, коли предметом спадкового договору є майно, яке належить йому на праві приватної особистої власності, і коли предметом спадкового договору є майно, котре належить подружжю на праві спільної сумісної власності.

Позаяк закон передбачає, що подружжя – співвласники майна, яке є у спільній сумісній власності, володіють і користуються ним спільно, якщо інше не встановлено домовленістю між ними, то розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності, здійснюється за згодою подружжя (ч. 2 ст. 369 ЦК, ст.ст. 63, 65 СК). При цьому згода співвласників на укладення спадкового договору як правочину, що підлягає нотаріальному посвідченню, має бути висловлена письмово і нотаріально посвідчена (ч. 2 ст. 369, ст. 1304 ЦК).

Якщо подружжя відчужувача не згоден /не згодна із включенням спільно набутого майна до спадкового договору, то відчужувач може в судовому порядку встановити свою частку в спільному майні (ст. 70-71 СК).

За наявності шлюбного договору, в якому визначені права і обов'язки подружжя щодо майна, вони, а також нотаріус, що посвідчує спадковий договір, зобов'язані керуватися умовами договору (ст. 92, 97 СК). Порушення відчужувачем умов шлюбного договору при укладанні спадкового договору є підставою визнання останнього недійсним.

Якщо спадковий договір укладається стосовно майна, що знаходиться в спільній частковій власності, то предметом спадкового договору є не майно як таке, а частка в праві на нього.

Зауважимо, що тут має місце колізія норм речевого та спадкового права. Так, згідно з ч. 3 ст. 334 та ст. 363 ЦК частка в праві спільної часткової власності переходить до набувача з моменту нотаріального посвідчення договору. Проте ст. 1302 ЦК прямо вказує, що право власності в набувача на майно відчужувача виникає лише після смерті останнього. На нашу думку, тут слід керуватися положеннями спеціальної норми (ст. 1302 ЦК), яка уточнює загальне правило.

Крім передачі майна, предметом спадкового договору можуть бути обов'язки набувача вчинити певну дію майнового або немайнового характеру (ст. 1305 ЦК). Однак відчужувач не може зобов'язати набувача виконати дії, які обмежують його цивільну правоздатність (обмежити набувача у виборі місця проживання тощо).

Відчужувач може покласти на набувача обов'язок виконати певні дії майнового або немайнового характеру ще за свого життя. При цьому може бути передбачене виконання обов'язку на користь однієї або декількох осіб, які набувають права вимоги його виконання. Це, власне, той варіант, який може бути найбільш затребуваним в умовах воєнного стану, бойових дій тощо, як «відкладена компенсація витрат в інтересах особи, про яку бажає або зобов'язаний піклуватися відчужувач».

Будь-яка зі сторін може визнати недостатніми ті умови, що названі істотними у законі або є необхідними для договору цього виду, і зажадати включення в договір додаткових умов, без яких угода її не влаштовує.

Так, за загальним правилом, оцінка вартості дій, які має виконати набувач, не належить до істотних умов спадкового договору. Однак

якщо відчужувач хотів укласти договір тільки з дотриманням цієї умови, а набувач не згоден з такою вимогою, то спадковий договір не можна вважати укладеним, аж поки не буде досягнуто згоди сторін з цього питання.

Крім істотних, у спадковому договорі можуть бути і звичайні умови. На відміну від істотних, вони не потребують узгодження сторонами, оскільки автоматично набирають чинності з моменту укладення договору. Тому відсутність у змісті договору звичайних умов не впливає на його дійсність. Так, якщо при укладенні спадкового договору сторони не домовилися про те, хто буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача, автоматично діє умова, передбачена ч. 3 ст. 1307 ЦК, згідно з якою за відсутності спеціально призначеної відчужувачем особи контроль за виконанням спадкового договору здійснює нотаріус за місцем відкриття спадщини.

Спадковий договір має бути укладеним письмово з наступним нотаріальним посвідченням (ст. 1304 ЦК). Договір стосовно майна, яке не потребує спеціальної реєстрації, посвідчується без витребування документів, що встановлюють право власності. Спадковий договір щодо майна, яке потребує державної реєстрації, дійсний після нотаріального посвідчення та державної реєстрації.

Зміна і припинення спадкового договору можливі із загальних або спеціальних підстав.

За загальним правилом, це допускається лише за згодою сторін. При цьому правочин, спрямований на зміну або припинення договору, вчиняється в такій самій формі, в якій був вчинений договір.

При вирішенні питань щодо його зміни, розірвання, припинення тощо мають враховуватися відповідні загальні вимоги щодо зобов'язань (ст. ст. 600, 605 та ін. ЦК).

Стаття 1308 ЦК передбачає, що спадковий договір може бути розірваний у односторонньому порядку як на вимогу відчужувача, так і на вимогу набувача. Зокрема, спадковий договір може бути розірваний судом на вимогу відчужувача в разі невиконання набувачем його розпоряджень. Крім того, спадковий договір може бути розірваним судом на вимогу набувача в разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача.

Варто підкреслити, що й в першому, й в другому випадках розірвання спадкового договору можливе лише в судовому порядку. Саме

суд має встановити факт порушення спадкового договору або неможливість його виконання. У цьому разі зобов'язання змінюється або припиняється з моменту набрання чинності рішенням суду про зміну або розірвання спадкового договору.

Оскільки спадковий договір за своєю сутністю є зобов'язальним, забезпечення його виконання можливе за допомогою загальних способів забезпечення виконання зобов'язань (глава 49 ЦК), а також використання заходів цивільної відповідальності, передбачених за порушення зобов'язань (глава 51 ЦК). Крім того, можливе застосування спеціальних засобів, забезпечення, передбачених законом (ст. 1307 ЦК) саме для цих відносин. Зокрема, з метою захисту прав набувача, нотаріус, який посвідчив цей договір, накладає заборону відчуження на майно, визначене у спадковому договорі (ч. 1 ст. 1307 ЦК). Після вчинення нотаріальної дії відомості про таку заборону мають бути внесені до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна. Якщо спадковий договір розривається або припиняється, нотаріус знімає заборону відчуження.

Ще одним заходом із забезпечення прав набувача є визнання заповіту, який відчужувач склав щодо майна, зазначеного у спадковому договорі, нікчемним (ч. 2 ст. 1307 ЦК).

Згідно з ч. 1 ст. 1308 ЦК правом відчужувача є вимога розірвання спадкового договору судом внаслідок невиконання набувачем його розпоряджень. Якщо такі дії виконуються після відкриття спадщини, то, на цей випадок ч. 3 ст. 1307 ЦК передбачає право відчужувача призначити особу, яка буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача.

Наостанок зауважимо, що в умовах війни (воєнного стану) оформлення такого договору потребує дотримання спеціальних вимог, встановлених законодавством, які динамічно коригуються органами виконавчої влади (передовсім, Кабінетом Міністрів України та відповідними відомствами [5, 6]). Тому їх розгляд, то є тема окремого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильченко В. Юридична сутність інституту спадкового договору та його місце в системі цивільного права. Право України. 2003. № 6. С. 118-121; № 7. С. 137-140.
2. Заїка Ю. О. Спадкове право України. Навч. посібник. К., 2006.

3. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» 15 квітня 2014 року N 1207-VII Із змінами і доповненнями; <https://ips.ligazakon.net/document/T141207?an=628> ;

4. Чи можна укладати договори і здійснювати господарські операції з ФОП, який зареєстрований у місті Харкові? 25.07.2022. <https://jurliga.ligazakon.net/catalog/12405/publikatsii/690>

5. Розпорядження нерухомим майном, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях України <https://law-in-war.org/rozporyadzhennya-neruhomym-majnom-shho-znahodytsya-na-tymchasovo-okupovanyh-terytoriyah-ukrayiny/>

6. В Україні дозволили реєструвати нерухомість на тимчасово окупованих територіях. <https://prikhodko.com.ua/my-i-zmi/my-i-zmi/stattya/v-ukrayini-dozvolily-reyestruvaty-neruhomist-na-tymchasovo-okupovanyh-terytoriyah/>.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

**ВИДИ КРЕДИТНИХ СТАВОК У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІ
ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

У Великій Британії в контрактах можна знайти різні види кредитних ставок залежно від характеру кредитної угоди та умов кредитора. Розглянемо основні з них.

Фіксована процентна ставка. Вона залишається постійною протягом усього терміну дії кредитної угоди. Позичальники точно знають, скільки вони будуть платити щомісяця, забезпечуючи стабільність і передбачуваність виплат.

Змінна процентна ставка: може коливатися протягом терміну кредиту, як правило, у відповідь на зміни базової ставки Банку Англії або інших фінансових факторів. Відповідно щомісячні платежі можуть відрізнятись.

Ставка відстеження: ставки відстеження безпосередньо пов'язані з певним еталонним показником, наприклад базовою ставкою Банку Англії. Кредитори додають фіксований відсоток (маржу) до базової

ставки і процентна ставка змінюється відповідно до зміни базової ставки.

Дисконтна ставка. Так, деякі кредитори пропонують знижку від стандартної змінної ставки на початковий період як рекламну пропозицію. Після цього періоду ставка повертається до стандартної змінної ставки кредитора.

Обмежена ставка встановлює максимальний ліміт того, наскільки високою може бути процентна ставка протягом певного періоду. Таким чином, позичальникам пропонується певний захист від різкого підвищення процентної ставки.

Комірна ставка: встановлює мінімальний ліміт процентної ставки. Це гарантує, що навіть те, що якщо базова ставка впаде нижче певного рівня, ставка позичальника не опуститься нижче ставки коміра.

Наступний вид це – ставка на основі LIBOR. Деякі кредитні угоди можуть використовувати Лондонську міжбанківську ставку (LIBOR) як довідкову ставку для визначення відсотків. Однак LIBOR поступово припиняється, і використовуються альтернативи, такі як Sterling Overnight Index Average (SONIA).

Щодо стандартної змінної ставки (SVR), то SVR – це власна базова ставка кредитора, яка може змінюватися на його розсуд. Позичальники з SVR можуть помітити, що їхні процентні ставки коливаються відповідно до рішень кредитора.

Іпотечна ставка базової ставки – цей тип ставки безпосередньо пов'язаний з базовою ставкою Банку Англії. Будь-які зміни базової ставки безпосередньо впливатимуть на процентну ставку позичальника.

До останнього різновиду можна віднести відсоткову ставку, тобто за деякими іпотечними кредитами позичальники можуть сплачувати відсотки лише протягом певного періоду, після чого вони повинні розпочати погашення основної суми.

Щодо українського законодавства, то ми можемо виділити наступні види кредитних ставок в Україні: фіксована кредитна ставка, номінальна, плаваюча, ефективна, реальна, штрафна, тощо. Таким чином, ми бачимо, що більшість різновидів кредитних ставок Великої Британії та України співпадають, але є і певні відмінності між ними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Interest rates and Bank Rate. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/monetary-policy/the-interest-rate-bank-rate>

2. UK mortgage borrowers can expect competitive rates but higher fees. URL: <https://www.theguardian.com/business/2023/nov/02/uk-mortgage-lenders-will-use-eye-catching-rates-to-compete-for-business>

3. Які бувають відсотки за депозитними вкладками і від чого вони залежать? URL: <https://www.universalbank.com.ua/blog/yaki-buvayut-vidsotki-za-depozitnimi-vkladami-i-vid-chogo-voni-zalezhat>

4. Позичальникам на замітку: види процентних ставок та їх особливості

5. URL: <https://law.chnu.edu.ua/vydy-protsentnykh-stavok-ta-osoblyvosti/>

Голубєва Неллі Юрїївна,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», заслужений юрист України, адвокат

НОВАЦІЇ У СФЕРІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА, ЯКІ БУДУТЬ СПОРУДЖЕНІ В МАЙБУТНЬОМУ

Інвестування коштів в будь-який проект або будівництво завжди має певну ступінь ризику. Нажаль правове регулювання у цій сфері дуже різне та пролобійоване різними групами ініціаторів із різними вузькими власними інтересами, що дуже вплинуло на ринок майнових прав щодо об'єктів незавершеного будівництва.

З 2005 року в Україні фактично існувала заборона на укладання прямих інвестиційних договорів з фізичними особами-інвесторами. Статтею 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» було передбачено, що інвестування юридичними і фізичними особами в житлову нерухомість можливе (згідно із змінами від 15.12.2005 року) виключно через: фонди фінансування будівництва, фонди операцій з нерухомістю, інститути спільного інвестування; шляхом емісії цільових облігацій.

Договір купівлі-продажу майнових прав не згадувався та замислом законодавця інших механізмів купівлі «повітряних» метрів, крім зазначених, не мало бути. Великі забудовники мріяли витіснити цими змінами маленьких, але не все так сталося, як задумувалось. Досить

швидко забудовники почали укладати попередні договори, договори комісії чи доручення на побудову квартир (абсурд!), продажу майнових прав та інше. При цьому фактично всупереч Закону України «Про інвестиційну діяльність», право власності реєструвалось за інвесторами при наявності інвестиційного договору, договору купівлі-продажу майнових прав тощо (див. п. 78 Постанови КМУ про завт. «Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»). Закон явно ігнорувався, в тому числі, оскільки не був продуманим та справедливим до невеликих забудовників, які не могли «собі дозволити» ФФБ, що в цілому привело не до упорядкування відносин у сфері забудови, а до розрізненого неузгодженого регулювання, ігнорування інтересів всіх учасників: від забудовників, вкладників, замовників до пересічних громадян, які продовжували інвестувати в об'єкти будівництва.

Впродовж всього часу, що описується, існували доволі чутливі ризики у інвестора, оскільки інвестор сплачує кошти за нерухомість, якої ще не існує в натурі, в тому числі ризик неможливості відслідкувати продаж майнових прав на одне й те саме приміщення, недобудови будинку або його невведення в експлуатацію, визнання договору недійсним.

Щодо визнання права власності на об'єкти інвестування у судовому порядку – Верховний суд не підтримував практику визнання таких прав за ст. 392 ЦК, оскільки за її правилами позов про визнання права власності може бути пред'явлено, якщо особа є власником майна. Статтею 331 ЦК України також не передбачено виникнення права власності на новостворений об'єкт нерухомості на підставі судового рішення. *«Суди, приймаючи до уваги ст. 331 ЦК України, не мають право визнавати за інвестором право власності на новозбудоване майно»* (постанова ВС 10 лютого 2016 року).

З 2021 року позиція ВС суттєво змінюється. Велика Палата ВС частково відступила від правового висновку ВСУ щодо обсягу прав інвестора на об'єкт інвестування, визначивши, що *інвестор після виконання умов інвестиційного договору набуває майнові права (тотожні праву власності) на цей об'єкт* та дозволив застосування ст. 392, 388 ЦК (постанова ВП ВС від 14 вересня 2021 року у справі № 359/5719/17; постанова ВП ВС від 14 грудня 2021 року у справі № 344/16879/15-ц).

Як бачимо, хаотичне законодавче регулювання у сфері новобудов (згадаємо ще постійну конкуренцію місцевої та державної вла-

ди у впливі на забудовників), способів їх набуття та захисту прав інвесторів, значно впливала на ринок майбутніх об'єктів нерухомості. Судова практика не могла вирішити проблеми, що накопились, потрібно було кардинально змінювати регулювання, яке б передбачало чіткі та захищені механізми набуття об'єктів нерухомості, які будуються.

Нова законодавча ера в регулюванні купівлі-продажу майнових прав на майбутні об'єкти нерухомості наступила з 10.10.2022 року, коли набрав чинності Закон України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» від 15 серпня 2022 року (далі – Закон). Дія цього Закону поширюється на об'єкти незавершеного будівництва та майбутні об'єкти нерухомості, які є складовими частинами об'єкта незавершеного будівництва, *право на виконання будівельних робіт щодо яких набуте після набрання чинності* цим Законом.

Відтепер все змінилось: механізми фінансування, суб'єкти та способи залучення коштів, передбачено нові гарантії захисту прав інвесторів, в тому числі, гарантійні «метри» (тобто «замороження» частини об'єкта будівництва), правила про купівлю-продаж прав на майбутній об'єкт та реєстрація прав, передбачено повну публічність інформації про відповідну сферу («Все і всі в Реєстрі!»).

Цим Законом передбачено два нових об'єкти прав, які реєструються у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно: права на майбутній об'єкт нерухомості і спеціальне майнове право. Закон побудований на взаємодії реєстру речових прав з Єдиною державною електронною системою у сфері будівництва (далі – ЄДЕССБ) у сфері реєстрації, а саме коли запрацює відповідний функціонал спеціальне майнове право з'явиться автоматично з моменту реєстрації права на виконання будівельних робіт. Незалежно від бажання забудовника система зареєструє спеціальне майнове право на всі квартири, машино-місця тощо, які передбачені проектом та буде зареєстровано «гарантійну частку». Тому всі відчуження цих об'єктів будуть відбуватися так само як і щодо об'єктів нерухомості – за участі нотаріуса. Автоматична взаємодія двох цих реєстрів поки не реалізована та перший час буде відбуватися в «ручному» режимі (не засобами реєстру) за участі реєстратора. Як тільки об'єкт буде прийнятий в експлуатацію два зазначених реєстри забезпечать автоматичну реєстрацію права власності на об'єкт нерухомості.

Згідно ст. 6 Закону пряме чи опосередковане залучення замовником будівництва, девелопером будівництва, управителем фонду фінансування будівництва коштів від фізичних та юридичних осіб, у тому числі в управління, для спорудження об'єкта нерухомого майна з подальшим набуттям такими особами права власності на відповідні об'єкти нерухомого майна може здійснюватися виключно за її правилами. Крім традиційних цільових облигацій та ФФБ, залучення коштів можливе *тільки шляхом укладення договорів купівлі-продажу неподільних об'єктів незавершеного будівництва/майбутніх об'єктів нерухомості і тільки замовником будівництва або девелопером* (вигоди до останніх також передбачені цим законом).

Це положення значно вплине на ринок «майбутніх» квартир, офісів тощо. І хоч у законодавстві, що діяло до цього, теж було обмежено коло правочинів щодо цих об'єктів, але ці правила постійно порушувались. За цим Законом це буде неможливо, адже всі майбутні об'єкти реєструються (чого не було раніше), а всі правочини в цій сфері мають бути нотаріально посвідчені (зрозуміло, що нотаріус не посвідчить договір, щодо майбутніх об'єктів, який суперечить цьому закону), а тому того «асорті» із різного роду договорів при продажу майбутніх метрів, які ми бачили раніше при простій письмовій формі цих правочинів, не буде.

Для розуміння предмету правочинів у цій сфері необхідно відрізняти: подільний та неподільний об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, спеціальне майнове право (див. Закон). Розрізняємо подільний об'єкт незавершеного будівництва – багатоквартирний будинок, бізнес-центр тощо; майбутній об'єкт нерухомості – квартира, машиномісце, комора; неподільний об'єкт незавершеного будівництва – приватний будинок, цех, магазин, майстерня тощо. Відчужуватись ці об'єкти можуть тільки за умови реєстрації спеціального майнового права в речовому реєстрі. Окремим предметом правочину подільний об'єкт незавершеного будівництва (наприклад, багатоповерхівка чи бізнес-центр в цілому) бути не може, окрім декількох виключень не пов'язаних із їх продажем, а його складові (окремі квартири чи офіси – «майбутні об'єкти нерухомості») – можуть.

Окремим об'єктом обігу спеціальне майнове право на об'єкт незавершеного будівництва не являється, а закріплює правоможності володільця речового права. Продати це спеціальне майнове право

у відриві від прав на об'єкти незавершеного будівництва чи майбутній об'єкт нерухомості неможливо, оскільки воно автоматично слідує за ними: кому належать права на об'єкти незавершеного будівництва чи майбутній об'єкт нерухомості – тому й належать спеціальні майнові права. Згідно ст. 4 Закону об'єктами спеціального майнового права є: 1) неподільні об'єкти незавершеного будівництва; 2) подільні об'єкти незавершеного будівництва; 3) майбутні об'єкти нерухомості. На спеціальне майнове право поширюються гарантії щодо захисту права власності (у тому числі усунення перешкод у здійсненні спеціального майнового права; визнання спеціального майнового права у разі його невизнання, порушення, оспорювання; визнання права власності після прийняття в експлуатацію об'єкта). Тобто допущено застосування ст. 392 ЦК як для самого спеціального майнового права, так і його об'єкта після добудови. Застосування інших способів захисту права власності поки нами не вбачається, оскільки в протилежному випадку ми допустимо пряме зіткнення зобов'язальних наслідків порушення договору (не забуваємо, що його передача відбувається за договором, тому саме в його умовах та нормах договірному праву маємо шукати наслідки порушення) та речових наслідків.

У жовтні 2023 року у ДРПП вперше було зареєстровано спеціальне майнове право на майбутні об'єкти нерухомості (у м. Хмельницькому). На 11 грудня 2023 року на порталі зареєстровано вже 22 заяви.

Дуже важливими новелами у законодавство є: 1) правила про гарантійну частку, які посилюють захист прав інвесторів у майбутні об'єкти нерухомості; 2) вимога, що всі правочини щодо купівлі-продажу, відступлення «повітряних метрів» тепер мають відбуватися тільки за допомогою нотаріуса, що є дуже позитивним моментом, хоч і таким, що подорожчує вчинення таких правочинів; 3) правила щодо публічності щодо подільного об'єкта у незавершеного будівництва (вимоги про розміщення інформації на веб-сайтах широкого кола інформації) та вимог до реклами об'єктів житлового будівництва з метою залучення коштів фізичних та юридичних осіб; 4) правила про укладання договорів купівлі-продажу неподільного об'єкта незавершеного будівництва чи майбутнього об'єкта нерухомості (перший продаж) та відступлення прав за договором як з точки зору об'єкту, сторін та форми договору, так і широкого кола обов'язків сторін та підстав розірвання договорів (див. Закон).

При цьому правочин щодо об'єкта незавершеного будівництва чи майбутнього об'єкта нерухомості, вчинений з порушенням вимог зазначених у ч. 8 ст. 11 Закону, є нікчемним. Для об'єктів, право на виконання будівельних робіт щодо яких набуто після набрання чинності цим Законом, *не передбачено інших механізмів відчуження, право власності на такий об'єкт просто не буде зареєстровано ні реєстратором, ні за рішенням суду, ніяких лазівок не може бути.*

За цим законом неможливий подвійний продаж об'єктів чи загублення документів, права інвестора реєструються у публічному реєстрі, що унеможливує втрату цього права (якщо не брати до уваги якійсь можливі злочинні дії з реєстром); зареєстрований майбутній об'єкт нерухомості може бути предметом іпотеки, відступлення прав на майбутній об'єкт нерухомості відбувається без згоди забудовника, не можна змінювати проект об'єкту без згоди покупця.

У запропонованому механізмі продажу об'єктів незавершеного будівництва є і недоліки, що важко розкрити у доповіді та потребують окремого викладення. Варто враховувати, що ніякі правові норми не захистять в повній мірі споживача від недобудови з різних причин об'єкту незавершеного будівництва, так, він залишиться зі своїм спеціальним майновим правом, зможе ним володіти та розпоряджатися (але хто купить його, якщо об'єкт заморожено!?), вимагати добудови та введення в експлуатацію, але реальний зміст такого права буде дуже сумнівний, єдиний бонус – непотрібно нікому доводити його існування. Варто було б ввести обов'язкове страхування відповідальності забудовника чи надання банківської гарантії, щоб дійсно досягти цілей, що зазначені у преамбулі Закону («Цей Закон визначає ... та спрямований на гарантування речових прав на такі об'єкти»).

Гофман Олександр Рудольфович
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри господарського права і процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

З початку повномасштабного вторгнення, відбулось багато змін. Як в соціальній так і правовій площині. Як у політичній сфері так і в суспільстві. Істотні зміни відбулись і в економічному просторі, надалі погіршується інвестиційний клімат в Україні, цілком логічно продовжується спад та деякі інші негативні процеси в економіці. Проте, доречно констатувати, що це реалії країни яка знаходиться у стані війни, це економічні реалії воюючої країни. В таких умовах, дійсно актуальною і зрозумілою є критична необхідність побудови нової концепції стимулювання розвитку економіки в країні, нової формули, яка б відповідала умовам воєнного часу і забезпечувала необхідні стимули і гарантії бізнесу, який залишився і працює в Україні, який готовий сюди повернутись, або бізнесу, що хоче себе спробувати в Україні, навіть в таких складних умовах.

Цілісна та ефективна концепція стимулювання і розвитку національної економіки в умовах війни, це критична вимога сьогоднішнього дня. Як до науки, так і до законодавчої, виконавчої влади в країні незалежно від політичних поглядів та вподобань. Поряд із цим це складний та об'ємний процес, який має мати комплексний характер та який вже критично важливо почати.

В процесі розробки та при впровадженні відповідної концепції на програмному та законодавчому рівні, на думку автора, варто також врахувати наступні аспекти, які б також стали дієвим рушієм економічного розвитку і в післявоєнний період, у період відбудови нашої країни.

Особливу увагу варто звернути на податкову політику держави в умовах війни. Очікування бізнесу податкової реформи у довоєнний час – не встигли справдитись. Нагальність такої реформи на сьогодні, в умовах необхідності перебудови бізнесу на військові рейки – вбачається такою, що теж не викликає питань. Однозначно зрозумілим є доцільність саме на сьогодні, в умовах війни, провести таку реформу, яка б забезпечила детінізацію економіки і стимулювала б її ефектив-

ний розвиток. На думку автора, яка дещо змінилась за, ще один рік війни, до нагальних варто віднести наступні кроки:

- зменшення розміру податку на додану вартість, до рівня 10% (12 %), який би виключав будь-яку доцільність маніпуляцій з об'єктами відповідного оподаткування та з відповідними сумами податків.
- зменшення податку на прибуток спочатку до 15%, а через рік на 10%, з впровадження такої ставки поетапно. На першому етапі зменшення ставки до 15% від прибутку. За умови відсутності на протязі звітного року порушень з боку такого платника, щодо нарахування та сплати такого податку, забезпечити його перехід на ставку 10% від прибутку. Це б з одного боку стимулювало б відповідних суб'єктів господарювання до дотримання податкової (фінансової) платіжної дисципліни, а з іншого дало б змогу дисциплінувати відповідних платників податків та заохотило б до належного ведення податкової звітності та сплати податків у відповідності до вимог діючого законодавства [1];
- деталізація механізму відшкодування сум сплачених у якості податку на додану вартість, з метою забезпечення гарантій вчасності таких виплат на кожному платнику зазначеного податку;
- впровадження відповідальності держави за порушення строків та порядку відшкодування сум сплачених у якості податку на додану вартість;
- симетричне посилення відповідальності бізнесу за порушення строків та порядку сплати податку на додану вартість;
- впровадження податкових пільг для суб'єктів бізнесу (суб'єктів господарювання виробників) які виробляють готові товари (продукцію) на території України і здійснюють її експорт з України. За умови, що виробництво здійснюється із сировини, що має виключно національне походження, зокрема: круп, макаронних виробів, консервації, харчових напівфабрикатів, рослинних олій, тощо. Доцільним видається встановлення ставки 0% на прибуток для таких суб'єктів господарювання – на період військового стану; 5 % після його завершення. Це б дійсно сприяло б відновленню цілої галузі, нарощенню її потужності, створенню робочих місць, збільшило б надходження до бюджету.

тів різних рівнів, та зменшило б глобальні логістичні експортні витрати з України сільськогосподарської продукції (сировини).

Безперечно важливе значення в умовах воєнного стану відіграє і державна підтримка, про те, в таких умовах мають застосовуватись лише ті засоби та інструменти, що не передбачають витрат державного бюджету та не зменшують нагальні витрати на оборону. Мова може йти про створення технопарків, індустріальних парків, територій пріоритетного розвитку, спеціальних економічних зон (в тому числі онлайн), бізнес інкубаторів, виділення земельних ділянок під об'єкти промисловості (переробки, зокрема) зі сплатою пільгового або зі звільненням від сплати земельного податку на місцевому рівні.

Окремої підтримки потребують національні виробники продукції, що йде на потреби оборони, та продукції підвищеного попиту з боку ЗСУ, та Міністерства оборони, продукції цивільного захисту, продукції необхідної для забезпечення національної безпеки, зокрема і енергетичної, відновлення транспортної, та іншої інфраструктури в країні.

Найпотужнішим аспектом стимулювання розвитку національної економіки має стати, економічна дипломатія, що має передбачати систематичну і плідну роботу окремих працівників дипломатичних установ України, громадських організацій українців за межами України, що буде спрямована на пошук та освоєння нових ринків збуту, популяризацію української продукції, зокрема, готових продуктів харчування, а не сировини.

З урахуванням викладеного, варто зазначити, що складні часи змушують до виважених але відважних кроків, складні часи змушують замислитись і приймати інколи не популярні, інколи не класичні рішення але головне щоб ці рішення були правильними та ефективними. Стратегія державної підтримки економіки України вимагає нагальних, не класичних, частково непопулярних але виважених та ефективних рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – с. 112. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Кривенко Юлія Василівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

УЧАСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ ЗА ДОГОВОРОМ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДРЯДУ

За часів СРСР військові організації брали активну участь у будівництві різноманітних об'єктів як військового, так і цивільного призначення. Тривалий час договір на будівництво не виділявся як самостійний вид договору. Договір на будівництво було виділено із загальної кількості договорів лише на початку ХХ століття. Зараз договір будівельного підряду є одним з найпоширеніших видів договору підряду, за допомогою якого здійснюється зведення, реконструкція або ремонт виробничих об'єктів, лінійних споруд, об'єктів транспорту та торгівлі, споруд культурного та спортивного характеру, житлових будинків тощо.

Під терміном «військова організація» зазвичай розуміються органи військового управління, об'єднання, з'єднання, військові частини, організації, підприємства, установи, у т.ч. військові освітні установи професійної освіти та інші організації Збройних Сил України, інших військ, військових формувань та органів державної влади, в яких законодавством передбачено військову службу. Наявність статусу юридичної особи дозволяє військовим організаціям брати участь у цивільноправових відносинах.

Будівельні роботи з участю військових організацій мають низку специфічних особливостей. Це стосується як інженерної унікальності самих об'єктів будівництва, режиму їхньої секретності, так і процедур фінансування, нагляду, випробування та приймання об'єктів в експлуатацію. Специфіка обумовлена і громадськими інтересами держави щодо забезпечення її обороноздатності та безпеки кордонів. Зазначені особливості мають тривалий період свого формування, який обчислюється не однією сотнею років. У зв'язку з цим їх не можна розглядати як особливості, властиві виключно сучасному етапу розвитку державності. Водночас чинне законодавство не враховує належною мірою специфіку участі у договорі будівельного підряду організацій, підпорядкованих Міністерству оборони.

Перелік будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не під-

лягає прийняттю в експлуатацію, затверджено постановою Уряду від 7 червня 2017 р. № 406. [1]

В постанові передбачено, що нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт об'єктів казармено-житлового фонду військових містечок (крім житлових будинків), військових аеродромів, арсеналів, баз та складів, комунальних споруд, інженерних мереж, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з незначними (СС1) та середніми (СС2) наслідками і які виконуються безпосередньо на території військових частин (підрозділів), установ та організацій Збройних Сил, Національної гвардії та Служби зовнішньої розвідки під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях.

Враховуючи зазначену інтеграцію військових організацій у сучасні ринкові відносини, є надзвичайно важливим внести певні зміни до їх юридичного статусу. Ці зміни могли б дозволити військовим організаціям, не змінюючи свого статусу, взяти участь у цивільному обороті в нових економічних умовах з урахуванням їх історично сформованих особливостей. Розуміння військової організації як юридичної особи з особливим статусом, для якого характерна сукупність таких ознак, як, по-перше, особлива громадська значущість; по-друге, командна підпорядкованість; по-третє, особливий порядок володіння, користування та розпорядження майном; по-четверте, особливий порядок фінансування поточної діяльності тощо, свідчить необхідність розробки та прийняття закону, що закріпив би особливості військової (будівельної) організації, які б їй, дозволили залишаючись військовою організацією, брати активну участь у цивільному обороті.

Практика укладання та виконання договорів будівельного підряду вимагає уточнення деяких спеціальних будівельних термінів, наприклад, таких як: предмет договору будівельного підряду, будівництво, об'єкт будівництва, будівля та будівельна споруда. Для одноманітного розуміння значення цих термінів та обов'язкового їх використання слід закріпити ці поняття на законодавчому рівні.

Зазначений факт зумовлює високий рівень потреби договірних взаємин у сфері будівництва та свідчить у тому, що договір будівельного підряду залишається однією з найважливіших договорів, застосовуваних практично. Військова організація як сторона за договором

будівельного підряду сьогодні практично не аналізується сучасними цивілістами, крім вузького кола військових юристів.

Таким чином, слід зазначити, що військові організації (у тому числі військово-будівельні) можуть у рівній мірі виступати в цивільному обороті як замовником будівельних робіт, так і їх підрядником, враховуючи гостру потребу в майбутньому з відбудови сіл та міст; крім того, враховуючи те, що практична участь військових організацій у загально цивільному будівництві не забезпечена необхідною нормативною базою та теоретичними дослідженнями, необхідно всі ці питання на законодавчому рівні; також, можна зробити висновок про необхідність глибокого наукового осмислення проблеми юридичної відповідальності військових організацій, оскільки відсутність всебічних теоретичних розробок, присвячених зазначеним проблемам, суперечливість судової практики, що складається, і майже повна відсутність встановленої та взаємопов'язаної нормативної бази перешкоджають розвитку законодавчого регулювання діяльності з виконання договору будівельного підряду за участю військових організацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження переліку будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 406. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/406-2017-%D0%BF#Text>.

Маковій Віктор Петрович,

Кандидат юридичних наук доцент,

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА ТРУДОВИЙ ДОГОВОРИ У ПЛОЩИНІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ

Цивільно-правовий договір є визначальною правовою конструкцією у будь-якому національному праві сучасної країни, про що свід-

чать як якісні, так і кількісні показники відповідного нормативного матеріалу. Не менш актуальним є проекція договірної конструкції у трудовому праві, що опосередковує відповідні міркування в межах даного виступу.

У межах книги 1 Цивільного кодексу України питання правового регулювання договірних відносин відображені у п. 3 ч. 1 ст. 3, де серед основних засад цивільного законодавства визначений принцип свободи договору.

У вказаному контексті досить аргументованим є підхід, за яким зазначений принцип в якості основної засади цивільного права зазнає певної трансформації у міжнародному та національному праві, а також відповідного обмеження з огляду на таке. По-перше, зазначається, що Draft Common Frame of Reference (DCFR) базуються на відмові від прямого регулювання цивільно-правових відносин, і зокрема свободи договору, що відкидає потребу у кодифікації як цивільного права загалом, так і договірної зокрема [1, с. 167-169]. По-друге, DCFR базуються на таких обмеженнях щодо свободи договору як: виключення в більшості випадків зі змісту договору положень, що визначають права третіх осіб; виключення положень, які суперечать публічному порядку або інтересам інших осіб; неприпустимість договорів з дефектами волі; недопущення положеннями договору дискримінації; повна прозорість щодо змісту та правових наслідків укладення й виконання умов договору тощо [2, с. 116-117]. По-третє, обмеження свободи договору у змісті механізму правового регулювання цивільно-правових відносин проявляється через різні приватноправові конструкції, які покликані охороняти публічні інтереси, зокрема публічний порядок, а також проявляються у певних формах реалізації імперативного методу правового регулювання [3, с. 594-595]. По-четверте, прояв принципу свободи договору у цивільному праві опосередковується формулою найбільш ефективного співвідношення кількості механізми правового регулювання договірних відносин та відповідного максимального правового результату від цього [4, с. 547-548].

Ці міркування у повній мірі відтворюють законодавчий механізм обмеження дії принципу свободи договору у розрізі тлумачення змісту ст. 6 та ст. 13 Цивільного кодексу України. Перша з них визначає співвідношення актів цивільного законодавства та договору в якості визначальних джерел цивільного права, що є відповідно формами ци-

вільного законодавства, де у числі таких правил: 1) укладення будь-якого договору, який хоч і не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає його загальним засадам; 2) врегулювання передбачених актами цивільного законодавства договором відносин, які ними не врегульовані; 3) відступ від положень актів цивільного законодавства, якщо інше прямо не прописано в них й не суперечить змісту та суті відносин між сторонами. З урахуванням другої статті учасник цивільних правовідносин реалізуючи свою правочиноздатність у складі правосуб'єктності, у тому числі шляхом укладання договорів, уповноважений на будь-які дії, які, однак, не суперечать інтересам інших осіб, узгоджуються з публічними інтересами (щодо охорони довкілля, культурної спадщини, неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем на ринку, недобросовісної конкуренції), не допускають зловживання правом в інших формах, а також забезпечують дотримання моральних засад суспільства.

Принцип свободи договору теж віднайшов втілення у трудовому законодавстві міжнародного та національного рівня. Так, Конвенція МОП № 158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року у ст. 2 надає можливість з урахуванням даного принципу регулювання трудових відносин їх учасникам відступити від положень конвенції за умов, коли у трудовому договорі такі положення передбачені безпосередньо. Однак, наведене відступлення має опосередковуватись відображенням певних гарантій захисту прав найманих осіб. З урахуванням аналізу нормативного матеріалу Кодексу законів про працю України необхідно відзначити, що принцип свободи договору прямо у його положеннях не відображений, але опосередковано відповідні норми простежуються в багатьох приписах зазначеного нормативно-правового акту. Зокрема, ст. 2 цього кодексу безпосередньо розглядаючи конституційне право громадян на працю визначає їх суб'єктивне право на реалізацію цієї можливості через укладення трудового договору відповідного виду, змісту, форми. Водночас, ст. 2² при формулюванні сутності мобінгу (цькування) опосередковує можливість повноважень роботодавця щодо встановлення обсягу та змісту трудових обов'язків, зміни робочого місця, посади працівника або розміру оплати праці у змісті трудового договору, навіть якщо зазначене виходить за межі норм трудового законодавства. Стаття 7 поширює дію трудового договору на спеціальні або екстра-

ординарні умови праці, коли нормативного матеріалу нормативно-правових актів трудового законодавства не достатньо для регулювання цих суспільних взаємин. Подібні положення містяться у ст. 91, яка обґрунтовує можливість урегулювання за допомогою умов трудового договору положень щодо трудових та соціально-побутових пільг, які чинним трудовим законодавством не передбачені. І, нарешті, ст. 9 відтворює певні правила обмеження застосування принципу свободи договору у трудовому законодавстві через формулювання таких положень: 1) умови договору, які погіршують становище працівників у порівнянні з положеннями трудового законодавства, є недійсними; 2) заборона на пригнічення волі працівника в момент укладення трудового договору шляхом примусу його до цього, якщо стосовно будь-яких положень договору наявні свідомі заперечення.

У літературі з приводу відображення принципу свободи договору у трудовому праві та трудовому законодавстві наявні певні судження. Так, на думку окремих дослідників, відсутність нормативного закріплення змісту свободи договору у трудовому законодавстві, зокрема як принципу трудового права, негативно впливає на формування механізму правового регулювання питомої ваги трудових відносин, з урахуванням значення трудового договору як важливого їх регулятора [5, с. 236-238]. За іншим підходом принцип свободи договору у трудовому праві сприймається в якості взаємоохоплюючого правового інструмента, який поєднує одночасно приватноправові та публічно-правові елементи у структурі механізму правового регулювання суспільних відносин, що є предметом трудового права. До того ж принцип свободи трудового договору тісно переплітається з принципом свободи праці й первісною сутністю права на працю [6, с. 59-61]. Викладене має потребу законодавчого закріплення, що пропонується наведеними дослідниками. Герман К. Ю. визначає свободу договору в якості принципу як встановлену трудовим правом можливість учасника трудових відносин на власний розсуд визначати свою поведінку щодо реалізації змісту власної правосуб'єктності при укладенні, зміні та припиненні трудового договору. У той час як Лаврів Л. Я. звертає увагу на прояв свободи договору у змісті можливості варіативної реалізації права на працю. Дослідження проекту Трудового кодексу України від 08.11.2019 № 2410 свідчить про спробу впровадження у трудове законодавство міркувань вчених-фахівців у сфері трудового права з цього приводу. Зокрема, пропонується перш за все

виокремити окрему статтю 2, яка матиме назву «Основні принципи правового регулювання трудових відносин». Серед останніх першим є принцип свободи праці, що визначений Лаврів Л. Я. саме як головний посеред інших принципів трудового права. Такий підхід цілком узгоджується зі змістом права на працю, що відображений у ст. 43 Конституції України, у положеннях якої під таким розуміється, у тому числі, право на вибір форми, виду та змісту праці, на яку особа вільно погоджується без будь-яких натяків на дефектність у подібному волевиявленні. Цей проект фактично відтворює наведені положення конституційного права людини, визначаючи змістом принципу свободи праці право особи вільно обирати або вільно погоджуватись на умови реалізації права на працю з урахуванням власних уподобань. Ці умовиводи отримують підтримку у площині розгляду права на свободу праці як природного та невід'ємного права людини, що вбирає також і зміст принципу свободи трудового договору, й пояснює ретроспективний розвиток цієї категорії у праві країн сучасності, зокрема України [7, с. 97-99].

Тобто, коли мова йде про зміст принципу свободи договору у трудовому праві, то фактично мова йде про реалізацію здатності укласти, змінювати та припиняти трудовий договір як складову трудової правосуб'єктності, що є свого роду аналогом правочиноздатності у складі цивільної правосуб'єктності, з приводу чого зазначалося раніше. З наведеного випливає обопільність прояву свободи договору обох сторін домовленості, як роботодавця, так і працівника, причому у площині вибору виду, форми та змісту припинення трудових відносин, на прикладі застосування роботодавцем п. 1 ст. 40 Кодексу законів про працю України, який обирає доцільність застосування наведеної норми, як юридичної підстави припинення трудових відносин, з огляду на визначальні критерії оцінки ефективності діяльності підприємства, установи організації [8, с.]. У той же час, в межах вказаних обставин, за працівником очікується поведінка щодо вибору на власний розсуд іншої роботи за відповідною спеціальністю і кваліфікацією на підприємстві, враховуючи кваліфікаційні вимоги за посадою, рівнем кваліфікації і продуктивності праці, з урахуванням переважного права на залишення на роботі, права повторного прийняття на роботу тощо.

У розрізі наведеного цікавим та таким, що заслуговує на проектування у площину трудового права є зміст ст. 627 Цивільного кодексу

України, де принцип свободи договору відтворений у одній з можливих варіантів поведінки уповноваженої особи, серед яких: 1) укладення договору; 2) вибір контрагента; 3) визначення умов або змісту договору. При цьому така варіативність, окрім висловленого вище, має узгоджуватись з вимогами цивільного законодавства, звичаями ділового обороту, вимогами розумності та справедливості. Така позиція сприйняття змісту принципу свободи договору у цивільному праві є дещо звуженою, оскільки, окрім наведених можливостей, уповноважена особа також має обирати варіант поведінки й у інших випадках пов'язаних з процедурою укладення договору, серед таких в рамках процедурних питань: 1) зміна договору; 2) припинення договору. З приводу останнього, зокрема, було проаналізовано аналогічну ситуацію щодо припинення трудового договору на прикладі вибору можливості поведінки за працівником та роботодавцем.

Викладене надало можливість розглянути взаємозв'язок правових категорій цивільно-правового та трудового договору під кутом реалізації принципу свободи договору в якості визначального поміж інших принципів приватного права в межах відповідного предмету правового регулювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Принципи DCFR: сутність та значення для гармонізації цивільного законодавства України з правом Європейського Союзу. *Часопис цивілістики*. 2015. Випуск 18. С. 164-170.

2. Менджул М. В. Свобода договору та її межі: відповідність цивільного законодавства України європейським підходам. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Випуск 69. С. 114-117.

3. Владишевська В. В., Давидова І. В. Категорія «свобода договору»: досвід вітчизняного та міжнародного застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 593-595.

4. Davydova I., Tokareva V., Bernaz-Lukavetska O., Andriienko I., Tserkovna O. (2021). Freedom of contract in the digital age and its implementation in modern technologies: theory and practice. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21 (12), P. 544-548.

5. Герман К. Ю. Свобода трудового договору як принцип. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2015. Вип. 20. С. 234-238.

6. Лаврів О. Я. Принцип свободи праці в трудовому законодавстві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. № 46. С. 55-61.

7. Шпиталенко Г. А., Барановська Т. В., Горай О. С., Павліченко І. М. Принцип свободи праці та проблеми його реалізації у вітчизняному трудовому праві 20-30-х р.р. ХХ ст: історико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 93-99.

8. Андрушко А. В. Свобода вибору в контексті права на працю (за п. 1 ст. 40 КЗПП України). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Випуск 69. С. 189-195.

Матійко Микола Володимирович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права, Національного університету
«Одеська юридична академія»,*

ОКРЕМІ ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРИВАТНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Необхідність підвищення ролі права у сучасному суспільстві, розкриття окремих напрямків впливу права та його соціальної цінності зумовлюють науковий інтерес до дослідження функцій права. Функції права є динамічним явищем, вони розвиваються разом із суспільством та обумовлюються його розвитком. «Змінюються, підвищуються суспільні потреби, змінюються та розширюються функції права. І навпаки, зменшуються суспільні потреби – це відбивається і у функціях права...»[1, С.10].

Поряд із вивченням функцій права в цілому в сучасній юридичній літературі можна зустріти диференційований підхід до вивчення функцій окремих правових явищ: виділяють функції окремих елементів системи права, функції правового регулювання, функції законодавства, функції правового виховання, функції окремих частин правової норми, функції відповідальності. Завдяки розкриттю функціональних аспектів окремих правових явищ в юридичній літературі надається їх характеристика. Шляхом розкриття функціональних аспектів окремих правових явищ в юридичній літературі може розкриватися їхня сутність. Так, наприклад, «функції цивільно-правово-

го договору утворюють багаторівневу, складну, взаємопов'язану та взаємообумовлену структуру, що органічно пов'язана з основними напрямками життєдіяльності суспільства: економічними і соціальними її чинниками. Функції договору об'єктивно зумовлені ходом економічного розвитку, станом економіки суспільства, місцем, яке договір займає через інші правові інструменти у їх опосередкуванні»[2, с. 11], також, наприклад, «спортивні нагороди виконують цілий ряд функцій»[3, с. 93].

На думку Є. О. Харитонова «попри те, що останнім часом термін «спортивне право» широко використовується як науковцями, так і практиками для позначення норм, що стосуються сфери існування спортивних відносин, загально визнане бачення сутності цього явища у вітчизняній юриспруденції ще не сформувалося»[4, с. 43]. В юридичній літературі пропонується «важливе уточнення стосовно бачення сутності «спортивного права», яке полягає в тому, що останнє має характеризуватися не з позицій нормативістського пророзуміння, а під кутом зору соціально-правовим – як елемент соціально-політичного устрою та елемент суспільної свідомості»[3, с. 14]. З таких позицій спортивне право може розглядатися як концепт (conceptus – «думка, уявлення, поняття»), тобто як «сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з правовим впорядкуванням суспільних відносин, у галузі (галузях), що прямо або по дотичній стосуються спорту» [3, с. 14].

Взаємозв'язок категорій «функції права» і «функції правового регулювання» є такий, що не дозволяє конструювати останню правову категорію як самостійну. Тут спостерігається гносеологічний збіг функцій права та функцій правового регулювання. Крім того, функції права та функції правового регулювання повинні збігатися за підсумком регулювання. Однак із зазначеного не випливає, що функції права повинні ототожнюватися з функціями засобів регулювання, передбачених у нормах права. Засоби регулювання, незважаючи на те, що вони відповідають певній функції права, все-таки відрізняються своїм функціонально-специфічним призначенням. Зокрема, хоча сукупність певних прав і обов'язків відповідає тій або іншій функції права, проте їхня безпосередня функція полягає у наданні особі можливості певної поведінки, у зверненні за захистом і т.д. Таким чином, спостерігається подвійна функціональна орієнтація елементів, що

становлять правове регулювання: на виконання свого функціонального призначення й на відповідну функцію права.

Сучасний етап розвитку суспільства ставить завдання популяризації фізичної культури та спорту, що має базуватися на науково обґрунтованій системі фізичного виховання, забезпечення можливості для занять фізичною культурою та спортом для всіх верств населення. Досягненню цієї мети будуть сприяти розробка програмних документів та нормативно-правових актів, які мають враховувати тенденції комерціалізації фізичної культури та спорту, зосередження державного субсидування на окремих об'єктах зазначеної сфери.

Функції права розуміються як напрямки впливу права на суспільні відносини та соціальне призначення права. Враховуючи загальнотеоретичне розуміння функцій права, функції приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту можуть бути визначені, як напрямки його впливу на суспільні відносини та соціальне призначення приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту.

Теоретичні розробки стосовно функціональних аспектів права, правового регулювання та інших правових явищ можуть бути застосовані й до приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту. При цьому функціональний аспект цивільного права не може залишитися осторонь зазначених процесів, оскільки цивільне право може бути розглянуто як «найбільш повне втілення ідей і положень приватного права на національному рівні» [5, с. 9], і це ставить перед ним певні завдання. Оскільки функції права максимально тяжіють до сфери сутнього в праві, до соціології права, то можна зробити припущення, що наднаціональне приватне право, що тяжіє до сфери ідеального в праві, до філософії права, може втілювати своє соціальне призначення і впливати на суспільні відносини за напрямками, які в тому числі знаходять свій прояв у функціях цивільного права.

При цьому приватно-правове регулювання сфери фізичної культури і спорту може в більшому або меншому ступені виконувати окремі функції цивільного права, серед яких в свою чергу розрізняють ті, які є спільними для права взагалі (загальноправові на рівні цивільного права, серед яких – регулятивна функція, захисна функція, інформаційно-орієнтаційна функція, виховна функція), і ті, що є специфічними саме для галузі цивільного права (специфічні цивілістичні функції, серед яких – уповноважувальна функція та компенсаційна функція).

До того при характеристиці функцій приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту певною мірою умовно можна виокремити дві групи критеріїв, які лежать в основі диференціації загальноправових функцій: внутрішні (що перебувають у рамках самого права) і зовнішні (що перебувають за його межами). Внутрішні критерії диференціації функцій приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту впливають із способів його впливу на поведінку людей, особливостей форм реалізації приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту. Зазначеним критерієм обумовлено існування основних власно-юридичних функцій: регулятивної та охоронної. При цьому соціальне – це специфічний ракурс приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту, де регулятивна та охоронна функції «поєднуються» у відособлених, якісно однорідній сфері соціальних відносин – економіці, політиці, вихованні і т. ін. Зовнішнім об'єктивним критерієм класифікації функцій приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту є різні соціальні фактори, які визначають його призначення. Суспільство як складне ціле підрозділяється на певні сфери суспільних відносин. Можна виділити багато таких сфер, серед них економічна, політична та виховна сфери. Функції, що виділяються за цими сферами називають соціальними. Соціальні функції приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту можна визначити як напрямки його зворотнього правового впливу на відповідні сфери громадського життя та відповідне його соціальне призначення. Так, економічна функція приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту являє собою його економічний напрямок впливу та його економічне соціальне призначення; політична – його політичний напрямок впливу та його політичне соціальне призначення; виховна – виховний напрямок впливу та його виховне соціальне призначення.

Класифікація соціальних функцій приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту деякою мірою є умовною, оскільки в дійсності досить складно провести чітке розмежування його впливу на рішення економічних, політичних, виховних та інших завдань. Так, елементи однієї з функцій, наприклад економічної, можуть проявлятися в інших функціях, і навпаки. Обумовлено це по-перше тим, що кожна з функцій приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту тісно взаємодіє з іншими, а

по-друге тим, що сфери громадського життя, на які воно впливає, у свою чергу, є взаємозалежними, оскільки самі є підсистемами суспільства. Отже, функції приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту існують не ізольовано одна від одної, а тісно взаємодіють між собою та взаємододаються. Соціальне призначення приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту визначається закономірностями суспільного розвитку, воно слугує їх продовженням, вираженням у юридичній формі.

Зазначеними функціями цивільного права можуть бути опосередковані напрямки впливу та соціальне значення приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту, а отже – його функції. Поряд із цим можливо зробити припущення, що приватне право як наднаціональне утворення без умови опосередкування правом цивільним та міжнародним приватним правом також виконує певні функції. У зв'язку загальністю проблематики правового регулювання сфери фізичної культури та спорту для багатьох країн можливо констатувати і загальність шляхів вирішення окремих з них, безумовно із врахуванням певних особливостей. Зазначене стосується також приватноправових засобів регулювання, оскільки приватне право, базуючись на моделях поведінки, які виникають у суспільстві, ідуть від самої людини та мають у кінцевому підсумку багато спільних рис, може виступати в якості об'єднуючої, інтеграційної, ціннісної, системоутворюючої, цивілізаційної основи. Таким чином також можливо стверджувати важливість інтеграційної, основоутворюючої, ціннісної, системоутворюючої, цивілізаційної функцій приватного права для сфери фізичної культури і спорту та констатувати наявність відповідних функцій приватно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальський В. С. Охоронна функція права: монографія / В. С. Ковальський – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 336 с.
2. Олюха В. Г. Цивільно-правовий договір: поняття, функції та система: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право / В. Г. Олюха. – Київ : Б. в., 2003. – 20 с.
3. Спортивне право: актуальні проблеми: монографія /Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Н. Ю. Голубева [та ін.]; голов ред. Є. О. Харитонов; НУ ОЮА. – Одеса: Юридична література, 2018. -240 с.

4. Спортивне право України: навчальний посібник / за ред. Є. О. Харитонова. – Одеса: Фенікс, 2019.- 330с.

5. Цивільне право України: Підручник: у 3 кн.. Кн.1/За ред. Є. О. Харитонова, А. І. Дришлюка. – Одеса: Юридична література, 2005. -528с.

Nekit Kateryna

Research Fellow and Lecturer of the

Department of Law at the University of Mannheim (Germany),

Dr. of Science, Associate Professor,

Professor of the Civil Law Department at the

National University “Odesa Law Academy”

HOW THE MARKETS IN CRYPTO-ASSETS REGULATION (MiCA) CHANGES THE PLAYGROUND FOR THE PARTICIPANTS OF THE CRYPTO MARKET

The discussions around MiCA were ongoing from 2020, when the European Commission published a draft regulation on crypto-assets, designed to provide unified approaches to the regulation of activities in the field of crypto-assets for the EU Member States [1]. As grounds for the adoption of such a unified approach were named contribution to the creation of equal conditions for crypto-asset service providers, relieving them of the need to adjust their activities to different requirements of the laws of different countries, as well as creation of transparent field and legal certainty for investors [2]. Despite the fears that some of the proposed regulations may exceed the goal, impose insurmountable restrictions on business and put an end to various innovative use cases of cryptocurrencies in the EU [3], the MiCA was finally adopted in June, 2023. However, the act hasn't entered into force yet. So far, the first two Consultation packages were published in July and October 2023, the third package is expected to be published in the first quartile of 2024 and only in July 2024, after a year from the moment of its adoption, the act will particularly enter into force. The final step is expected to be done in December 2024, when MiCA is supposed to fully enter into force.

The main task of the MiCA is to sets clear rules for issuers of crypto-assets and service providers, aiming to prevent the misuse of cryptocurrency

for criminal activities. At the same time, a significant block of MiCA's provisions is devoted to the protection of crypto-asset's holders and clients of crypto-asset service providers. Thus, MiCA also plays the role of the act, which ensures customer's rights protection.

MiCA defines the list of crypto-asset services and the requirements which should be applied depending on the type of crypto-service. Thus, for providers of services such as storage, brokerage, trading or investment advice, the obligation of prior agreement with national supervisory authorities is established. Regulatory requirements relate to, among other things, minimum share capital, IT infrastructure security, corporate governance structure and board suitability.

Some very important provisions of the MiCA are related to the requirement to elaborate and publish a "white paper" – a policy for the issuance and circulation of crypto-assets, which should be provided for by every issuer of crypto-assets. The white paper is an information document, containing mandatory disclosures about the issued crypto-asset to inform the prospective holders of crypto-assets about the characteristics, functions and risks of the products that they intend to purchase. The MiCA establishes some requirements to the information, which the white paper should contain. For example, the information contained in the crypto-asset white paper must be fair, clear and not misleading, it has to describe the potential risks, however, it shouldn't contain a description of risks that are unforeseeable and unlikely to materialize. The white paper should not be authorized by the competent authorities in advance, they only must get a notification of the crypto-asset white paper, followed by its publication. However, after the publication of the white paper it might be checked by the competent authorities and some changes might be required. There are also some requirements to the content of the white paper, which depends on the type of the crypto-asset.

Here it should be mentioned, that the MiCA offers the classification of the crypto-assets, which is based on whether the crypto-assets seek to stabilise their value by reference to other assets. Depending of that criterion, MiCA distinguishes three groups of crypto-assets:

- 1) e-money tokens, which aim to stabilise their value by referencing only one official currency. The function of such crypto-assets is very similar to the function of electronic money and are likely to be used for making payments. Such tokens are also known as stablecoins;

2) asset-referenced tokens, which aim to stabilise their value by referencing another value or right, or combination thereof, including one or several official currencies;

3) crypto-assets other than asset-referenced tokens and e- money tokens, which cover a wide variety of crypto-assets, including utility tokens. This group of crypto-assets is not stabilized in any way, which make them highly volatile and extremely risky. For that reason, MiCA applies the strictest requirements to such type of crypto-assets.

Thus, the requirements for the content of the white paper include some minimum provisions, common for all the types of crypto-assets, as well as some additional requirements depending on the type of the crypto-assets. Among minimum provisions the white paper should indicate the issuer, the offeror, the person seeking admission to trading, or the operator of the trading platform in cases where it draws up the crypto-asset white paper, the type of the crypto-asset, the offer to the public of the crypto-asset or its admission to trading, the rights and obligations attached to the crypto-asset, the underlying technology, the risks and the main adverse impact on the climate and other environment-related impact of the consensus mechanism used to issue the crypto-asset [4]. The last requirement draws attention as it is the first time the crypto-assets' regulation addresses the climate issues. That is becoming important since some ways of producing of crypto-assets might be highly energy-consuming, which might play the role for the investors while making a decision on investing their money in this or that crypto-asset. Apart from the minimum requirements for the content of the white paper, for asset-referenced and other different from e-money tokens it should be additionally mentioned that they may lose its value in part or in full; may not always be transferable; may not be liquid; and are not covered by the investor compensation schemes or deposit guarantee schemes. For the e-money tokens the additional requirements are significantly narrower, in fact, there is only one additional provision to be included: a clear warning that the e-money is not covered by the investor compensation or deposit guarantee schemes.

Not only a white paper should be published by the issuer of crypto-assets, but to make it easier for the prospective holders to make a decision, also a summary of the white paper should be elaborated and published. The MiCA also introduces special requirements for the content of such summaries. In particular, the summary shall in brief and non-technical language provide key information about the offer to the public of the crypto-

asset or the intended admission to trading, shall be easily understandable and presented and laid out in a clear and comprehensive format, using characters of readable size and shall provide appropriate information about the characteristics of the crypto-asset concerned in order to help prospective holders of the crypto-asset to make an informed decision. It is impressive that MiCA pays so much attention to the details, such as the language and size of characters. However, it is most likely the result of the critics of Terms of Services and licensing agreements which providers oftentimes write in a complicated language and using unreadable format of characters, clearly abusing their rights and discriminating the users. Thus, such detailed requirements to the summary aim to protect the holders of crypto-assets and clients of crypto-service providers.

Another quite an impressive and innovative provision of the MiCA aimed at ensuring the protection of the crypto-assets' holders, is Art. 13 which provides for the retail holders who purchase crypto-assets other than asset-referenced tokens and e-money tokens a right of withdrawal. This means that retail holders from the moment the MiCA enters into force will have a period of 14 calendar days within which to withdraw from their agreement to purchase crypto-assets other than asset-referenced tokens and e-money tokens without incurring any fees or costs and without being required to give reasons. The period of withdrawal shall begin from the date of the agreement of the retail holder to purchase those crypto-assets. This provision of the MiCA clearly reminds the approach to customers' rights protection and certainly has a positive effect.

The MiCA also introduces requirements for the offer to the public of a crypto-asset, which are different as well depending of the type of crypto-asset. Thus, to offer to the public of a crypto-asset other than an asset-referenced token or e-money token the issuer has to be a legal person, draw up, notify and publish a crypto-asset white paper, draft and publish the marketing communications as well to comply with some specific requirements, in particular, act honestly, fairly and professionally; communicate with holders and prospective holders of the crypto-assets in a fair, clear and not misleading manner; identify, prevent, manage and disclose any conflicts of interest that might arise; maintain all of their systems and security access protocols in conformity with the appropriate Union standards.

For the offer to the public of an asset-referenced token the requirements are different, in particular, such crypto-assets may only be offered

by a legal person or other undertaking that has been authorized by the competent authority of its home Member State; or by a credit institution. The exemption from this rule can be applied in two cases:

- if over a period of 12 months, calculated at the end of each calendar day, the average outstanding value of the asset-referenced token issued by an issuer never exceeds EUR 5 000 000, or the equivalent amount in another official currency, and the issuer is not linked to a network of other exempt issuers;
- the offer to the public of the asset-referenced token is addressed solely to qualified investors and the asset-referenced token can only be held by such qualified investors.

Thus, the requirements depend on the amount of money or subjects involved in the activities with this type of crypto-assets.

Regarding the e-money tokens the offer can be made only by a credit institution or an electronic money institution, which notified a crypto-asset white paper to the competent authority and publish that crypto-asset white paper.

In addition to these rules for crypto-asset issuers and crypto-asset service providers, MiCA also introduces rules against market manipulation and insider trading on cryptocurrency trading platforms. For example, the use of large amounts of crypto-assets on regulated cryptocurrency exchanges to influence prices will be prohibited [3]. That is, an analogue of antimonopoly instruments of influence on crypto-markets is envisaged.

There were discussions on the application of the MiCA to the non-fungible tokens (NFT) as the latter do not fall under the classification, suggested by the MiCA since they appeared later than the draft project of the MiCA was published. Eventually, the decision was taken that the MiCA is not applied to crypto-assets that are unique and not fungible with other crypto-assets, including digital art and collectibles, and to crypto-assets representing services or physical assets that are unique and non-fungible, such as product guarantees or real estate (so-called digitized assets). However, there might be exemptions from this general rule. Thus, the MiCA provisions state that the issuance of crypto-assets as non-fungible tokens in a large series or collection should be considered an indicator of their fungibility, which means that the MiCA should be applied to crypto-assets that appear to be unique and non-fungible, but whose de facto features or whose features that are linked to their de facto uses, would make them either fungible or not unique. Considering the

mentioned, the competent authorities might decide whether there is a need to apply MiCA's provisions to the NFTs on a case-by-case basis.

Thus, MiCA aims to create unified rules of the game for all EU countries, and will probably play the same role in the crypto-asset regulation field as the General Data Protection Regulation (GDPR) plays in the field of personal data protection. The MiCA aims to both implement requirements for issuers of crypto-assets and crypto-asset service provider and ensure the protection of the crypto-holders' rights. It eventually should lead to the creation of a transparent and fair playground for all participants of the crypto-market. Therefore, the changes proposed at the EU level should be considered also by the Ukrainian legislator. It is especially worth to consider the MiCA's approach to the classification of crypto-assets and a differentiated approach to regulation depending on the type of crypto-asset.

Sources:

1. Grieser S. G., Zlatanov I. Newest developments on the crypto-assets regulation. *ReedSmith*. URL: <https://www.reedsmith.com/en/perspectives/2021/03/newest-developments-on-the-crypto-assets-regulation>

2. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937 / *European Commission*. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:f69f89bb-fe54-11ea-b44f-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF.

3. Hansen P. New Crypto Rules in the European Union – Gateway for Mass Adoption, or Excessive Regulation? *Stanford Law School*. URL: <https://law.stanford.edu/2021/01/12/new-crypto-rules-in-the-eu-gateway-for-mass-adoption-or-excessive-regulation/>.

4. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937/ *European Commission*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023R1114>.

Резніченко Семен Васильович,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

ДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови дії правового режиму воєнного стану визначаються підвищеним ступенем небезпеки, що створюється внаслідок озброєного конфлікту або іншої надзвичайної ситуації. У таких умовах діяльність суспільства та його членів суттєво обмежується, в тому числі й у сфері укладання та виконання договорів. Договірні зобов'язання в умовах дії правового режиму воєнного стану набувають особливого значення та вимагають аналізу та розуміння їхнього функціонування під час кризових ситуацій.

Можна виділити наступні напрямки аналізу питань:

1. Легальність укладання договорів в умовах правового режиму воєнного стану. Це зокрема: *діяльність міжнародного права* (правовий режим воєнного стану може вплинути на принципи міжнародного права та режим дії договорів між країнами; укладання та виконання договорів в умовах конфлікту потребує додержання принципів справедливості та міжнародного гуманітарного права; *особливості внутрішнього законодавства* (у багатьох країнах існують спеціальні норми, які регулюють дію договорів під час дії правового режиму воєнного стану; ці норми можуть надавати державі право встановлювати обмеження на виконання або визнання певних видів договорів).

2. Виклики для виконання договірних зобов'язань під час дії правового режиму воєнного стану: *фінансові обмеження* (воєнний конфлікт може спричинити серйозні економічні труднощі для держави, що, в свою чергу, може вплинути на її здатність виконувати фінансові зобов'язання за договорами); *безпека та конфіденційність* (збільшена нестабільність та загрози безпеки можуть вимагати перегляду та зміни договорів для забезпечення національної безпеки та конфіденційності).

3. Міжнародна співпраця та дипломатія: *роль міжнародних організацій* (умови воєнного стану часто вимагають міжнародної співпраці та взаємодії; міжнародні організації можуть виконувати важливу роль у сприянні укладанню та виконанню договорів); *дипломатичні*

ініціативи (вирішення конфліктів та здійснення дипломатичних зусиль може допомогти у підтримці стабільності та виконанні договірних зобов'язань в умовах дії правового режиму воєнного стану).

Тож, умови дії правового режиму воєнного стану ставлять певні виклики перед договірними зобов'язаннями, водночас визначаючи необхідність гнучкості та взаємодії міжнародних учасників. В даному випадку важливим є забезпечення балансу між захистом національних інтересів та зобов'язаннями за міжнародними договорами навіть у найскладніших обставинах.

З метою ефективного виконання договірних зобов'язань в умовах дії правового режиму воєнного стану необхідним є вдосконалення системи такого виконання, яка має певні напрямки, а саме:

- розробка спеціальних законів, які б регулювали умови виконання договорів під час воєнного стану; ці закони повинні враховувати особливості конфлікту та забезпечувати чіткі правила виконання та розірвання договорів;
- міжнародна координація, тобто створення міжнародних механізмів для координації виконання договорів між країнами під час дії правового режиму воєнного стану; це може бути обмін інформацією, спільні заходи та дипломатичні ініціативи для підтримки стабільності та міжнародної безпеки;
- створення механізмів взаємоперевірки, що дозволить сторонам перевіряти виконання договірних зобов'язань один одним в умовах дії правового режиму воєнного стану; це сприятиме підвищенню довіри між сторонами та допоможе в уникненні можливих конфліктів;
- гнучкість у зміні умов договору, а саме включення в договори положень, які передбачали б гнучкість у зміні умов чи тимчасовому призупиненні виконання в умовах кризових ситуацій; це може бути особливо важливим для фінансових або торговельних договорів;
- гуманітарні винятки, які б зазначалися в договорі, що дозволить сторонам відступати від певних зобов'язань у випадках, коли це необхідно для захисту життя та благополуччя населення;
- активна роль дипломатії – має на меті полегшити виконання договорених зобов'язань;
- ефективна комунікація між сторонами договорів, що включає як оперативний обмін інформацією, так і використання су-

часних технологій для забезпечення швидкого та надійного зв'язку;

- розвиток спільних проєктів – заохочення сторін до спільного виконання проєктів чи програм в умовах воєнного стану може створити підґрунтя для довгострокових відносин та покращення співпраці.

Все зазначене в сукупності повинно забезпечити ефективну систему виконання договірних зобов'язань в умовах дії правового режиму воєнного стану, зберігаючи баланс між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями.

Як висновок можемо зазначити, що умови дії правового режиму воєнного стану створюють складні виклики для виконання договірних зобов'язань, переносячи акцент з регулювання рутинних відносин на важливі аспекти національної безпеки та стабільності. Аналізуючи цей контекст, стає очевидним, що потрібно враховувати низку факторів для забезпечення ефективного функціонування системи договірних зобов'язань під час воєнного стану. Вдосконалення системи виконання договірних зобов'язань в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, який об'єднує правові, дипломатичні та гуманітарні аспекти. Тільки такий підхід може забезпечити стійке функціонування договірної системи в умовах, коли вона найбільше випробовується і вимагає найбільшої уваги та обережності.

Сафончик Оксана Іванівна

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Національного Університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ НАДАННЯ ПОСЛУГ З ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ

У сучасності, на розвиток сфери перевезень пасажирів транспортними засобами, а також його нормативно-правового регулювання в Україні, суттєво вплинуло і надалі впливає ряд подій, у результаті яких були введені окремі обмеження щодо здійснення перевезень пасажирів, зокрема на морському та повітряними суднами. Вказані ситуації виникли у зв'язку із введенням воєнного стану з лютого 2022

року, коли було здійснено повномасштабне вторгненням РФ на територію України та ведуться на території України бойові дії [6].

Вагоме значення повітряного та морського транспорту полягає в тому що вони є найефективнішими та пріоритетними видами транспорту при перевезеннях великої кількості пасажирів, багажу, вантажу на великі відстані, у тому числі й до зарубіжних країн. Варто зазначити, що майже половина повітряних та морських перевезень, що здійснюються Україною, мають міжнародний характер. Однак у сучасних умовах, перевезення повітряним та морським транспортом тимчасово, у зв'язку з воєнним станом, припинено. При цьому, щодо здійснення перевезень морським транспортом, то вони хоч й обмежено, однак здійснюються, зокрема стосовно перевезення вантажів.

Цивільно-правові відносини між пасажиром та перевізником виникають на підставі укладення відповідних договорів перевезення, завдяки яким, виникають суб'єктивні права пасажирів, зокрема права стосовно отримання послуги з переміщення до пункту призначення, отримання якісних послуг з перевезення, права на безпеку тощо, а у перевізників виникають певні обов'язки щодо забезпечення прав пасажирів та належного виконання умов договору перевезення пасажирів. У наукових колах, стверджується: «оскільки цивільно-правовий договір є однією з головних підстав виникнення зобов'язань, його характеристика не може бути повною без висвітлення порядку укладення договору» [10; 11].

Звертаючись до досвіду країн ЄС, то у нормативно-правових актах, регламентуючих відносини з надання послуг перевезення пасажирів транспортними засобами, у тому числі й повітряним транспортом, визначено: «договір перевезення пасажирів повітряним транспортом буде вважатися укладеним з моменту придбання пасажиром відповідного провізного документу – квитка, та посадки у повітряний транспортний засіб (літак), а отже з цього моменту пасажир, своїми діями погоджується з наданою перевізником пропозицією здійснення провізного процесу, тобто акцептує її». Отже у такому випадку, договори перевезення пасажирів повітряним транспортом будуть вважатись публічними договорами приєднання.

Звертається увага на окремі позиції науковців щодо волевиявлення сторін у договорах. Так, наприклад окремі науковці зауважують, що «волевиявлення є дією, яка викликає, змінює або припиняє права та обов'язки за договором, тобто виступає зовнішнім вираженням

волі, при цьому завданням такого волевиявлення слід вважати правильне відображення внутрішньої волі і доведення її змісту до відома учасників договору» [1, с. 186-192; 3; 11, с. 215-227].

З урахуванням специфіки діяльності транспортних організацій серед всіх загальних підстав припинення цивільно-правових зобов'язань, для договорів перевезення пасажирів транспортними засобами особливого значення набуває припинення зобов'язань за договором перевезення пасажирів транспортними засобами у зв'язку із неможливістю виконання такого договору та його умов.

За загальним правилом зобов'язання припиняються неможливістю виконання, якщо вона викликана обставинами, за якими жодна із сторін договору не несе відповідальності (ст. 607 ЦК України) [10]. У сучасних реаліях, до таких обставин можна віднести ведення бойових дій, за результатами яких, із-за застосування, наприклад ракетних комплексів, було пошкоджено або знищено повітряне судно, наземний пасажирський транспорт, залізничний потяг, морський або річковий човни. В якості прикладу, можна навести події, які мали місце у 2014 році над територію Донецької області України, коли було збито «Boeing 777» компанії «Малазійські авіалінії», що виконував регулярний рейс МН17 [8]. Також, одним з наявних прикладів бойових дій під час повномасштабного вторгнення РФ на територію України, у результаті чого було значно пошкоджено транспортні засоби, які перевозили пасажирів, та загинула велика кількість громадян України, є «ракетний удар по селищу Чаплиному в Синельниківському районі на Дніпропетровщині чотирма ракетами, які пошкодили господарчі будівлі залізниці, влучили в залізничну станцію, і внаслідок чого загорілися п'ять пасажирських вагонів потяга, загинуло 25 громадян України та 31 отримали травмувань різного ступеню тяжкості» [7].

Таких прикладів пошкодження транспортних засобів, у результаті яких пасажирів транспортних засобів отримали тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості, втратили, шляхом пошкодження або знищення, свій багаж, тощо, тобто результати невиконання договорів перевезення пасажирів транспортними засобами у зв'язку із бойовими діями, можна навести велику кількість. І все це, з урахуванням норм транспортного та цивільного законодавства можна віднести до «форс-мажорних» обставин, обставин непереборної сили та бойових дій.

Транспортне законодавство «не тільки визначає конкретні обставини, що викликають неможливість виконання зобов'язань, що

впливають із договору перевезення пасажирів транспортом, а й детально регламентує дії сторін на випадок настання цих обставин». У зв'язку з цим за таких обставин підставами для припинення перевезення пасажирів транспортними засобами слід визначити: «форс-мажорні обставини [9, с.363-365; 4, с. 32-39]; дію обставин непереборної сили [2, с.638-640]; ведення бойових дій (введення по всій території України воєнного стану, у зв'язку із повномасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року РФ) [6]; обмежувальні, карантинні заходи (наприклад поширення пандемії COVID 19) [5]; стихійні лиха; зміна законодавства; рішення органів державної влади; небезпечний стан транспортного засобу, тощо» (ст. 922 ЦК України) [10].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Герасимовський С. В. Значення волі та волевиявлення для дійсності правочину. Актуальні проблеми держави і права. 2012. С. 186-192.
2. Кривенко Ю. В. Непереборна сила – історія та сучасність / Ю. В. Кривенко // Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Т. 2. – С. 638-640.
3. Кучер В. О. Недійсні правочини та їх цивільно-правові наслідки: навч. посібник / В. О. Кучер. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. – 344 с.
4. Макаренко О. Ю., Макаренко Н. А. Форс-мажорні обставини: виконання договірних зобов'язань у період збройної агресії Російської Федерації на території України. Господарське право. Цивільне право. Трудове право. Правовий часопис Донбасу № 2 (79) 2022. С. 32-39.
5. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF>
6. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text>

7. Суспільне новини. Роковини ракетного удару по Чаплиному на Дніпропетровщині. Укрзалізниця вшанувала пам'ять загиблих колег. // URL: <https://suspilne.media/558067-ricnica-raketnogo-udaru-po-saplinomu-na-dnipropetrovsini-ukrzeliznica-vsenuvala-pamat-zagiblih-koleg/>

8. Суспільне новини. Річниця трагедії МН17: хроніка розслідування та участь України. //URL: <https://suspilne.media/147713-ricnica-tragedii-mn17-hronika-rozsliduvanna-ta-ucast-ukraini/>

9. Тур А. В. Особливості та специфіка обставин, що звільняють від цивільно-правової відповідальності. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2017 С. 363-365

10. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред Є. О. Харитонова. Норма права. 2023. 1424 с.

11. Цивільне право України. У двох частинах. Частина 1. Навчальний посібник / за заг. ред. канд. юрид. наук, проф. В. А. Кройтора, канд. юрид. наук, доц. Кухарева О. Є., канд. юрид. наук, доц. Ткалича М. О. Ч. Запоріжжя 2016. 284 с.

Токарева Віра Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗБОРУ ТА ОБРОБКИ ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ

Розмірковування над питанням надійних засобів ідентифікації особи приводить до висновків про те, що постійність та унікальність таких ознак має спиратися на біометричні персональні дані або геномну інформацію (данні ДНК). Геномна реєстрація заснована на проведенні молекулярно генетичної експертизи людини яка прикликана забезпечити правовий механізм ідентифікації фізичної особи із точністю та незмінністю провідного ідентифікатора. Результати молекулярно-генетичної експертизи є надійним доказом, який ефективно використовується для встановлення сімейних відносин та є єдиним науковим методом який дозволяє точно встановити батьківство особи про, що зазначає ЕСПЛ у своїх рішеннях. У науці висувається думка, що запровадження обов'язкової геномної реєстрації при на-

родженні, дозволило би створити базу даних ДНК де відповідному біологічному матеріалу особи було би присвоєно цифровий номер або буквено-цифровий код. Такий номер будучи незмінним напротязі життя, слід було б використовувати у актових записих та документах, які засвідчують особу, одночасно з ім'ям. У такому разі зміна імені можна було б нівелювати індивідуальним номером (кодом) геномної інформації. Слід зазначити, що реалізація даною пропозиції є вельми дискусійною темою.

Із ратифікацією Законом України від 20.06.2012 [1] Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Україною взято на себе низку зобов'язань, зокрема, щодо збору та накопичення ідентифікаційних даних та ДНК осіб засуджених за вчинення правопорушень передбачених Конвенцією. Наразі, з огляду на потребу проведення Експертною службою МВС молекулярно-генетичних досліджень, пов'язаних із воєнними злочинами військових рф на території України, Верховна Рада України прийняла важливий для правоохоронної системи та сфери експертно-криміналістичної діяльності Закон – «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» № 4265 [2]. Закон урегулює процеси створення і функціонування обліку геномної інформації людини, який покликаний удосконалити роботу правоохоронних органів із розслідування злочинів та встановлення осіб, які їх вчинили, ефективніше проводити розшук зниклих безвісти та ідентифікації невпізнаних осіб.

Світовий досвід ведення подібних обліків свідчить про практику створення єдиних бази даних ДНК, із одним держателем та адміністратором бази даних ДНК, а з тим єдиною державною базою даних ДНК [3]. В США ведеться національна генетична база даних до якої вносяться профілі ДНК осіб засуджених за вчиненні злочини [4].

Прийнятий закон передбачає створення єдиної державної бази даних ДНК доступ до якої з метою перевірки має бути наданий колу правоохоронних органів та органів розвідувальної діяльності у встановленому порядку. Передбачається добровільне та обов'язкове проведення державної реєстрація геномної інформації.

Відповідно до п. 6) ч. 1 ст.1 Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації» молекулярно-генетична експертизою (дослідженням) визначається – дослідження біологічного матеріалу людини, що здійснюється з метою отримання її геномної інформації. Ст. 5 цього ж Закону України передбачає категорії осіб, щодо яких

має провадитися обов'язкова державна реєстрації геномної інформації, за рахунок коштів державного бюджету, а саме: 1) осіб, притягнутих до кримінальної у вчиненні умисних тяжких чи особливо тяжких злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, або щодо яких обрано запобіжний захід; 2) осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння або злочини проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, та до яких за рішенням суду застосовані примусові заходи медичного характеру; 3) осіб, засуджених за вчинення умисних злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; 4) установлена з біологічного матеріалу, отриманого під час проведення слідчих (розшукових) дій з місяця вчинення кримінального правопорушення, скоєного в умовах неочевидності, або отримано під час досудового розслідування та неідентифікована; 5) невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини, відомості про виявлення яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або розпочато розслідування; 6) встановлена з раніше відібраних біологічних зразків осіб, зниклих безвісти, або біологічного матеріалу з особистих речей осіб, зниклих безвісти, відомості щодо яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або розпочато розслідування; 7) осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе.

Крім того ст. 8 Закону передбачає відбір біологічного матеріалу у військово службовців, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, добровольчих формувань територіальних громад за їх заявою, у разі введення воєнного стану у обов'язковому порядку. Порядок, та строки відбору, строки зберігання біологічного матеріалу щодо даних категорій осіб має визначати-

ся Міністерством оборони України, Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Управлінням державної охорони України, розвідувальним органом, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України, а стосовно добровільних формувань територіальних громад – Кабінетом Міністрів України. Поряд із обов'язковою державною реєстрацією Закон передбачає добровільну державна реєстрація геномної інформації, яка проводиться за рахунок власних коштів особи, на підставі письмової заяви особи про відбір у неї біологічного матеріалу, проведення молекулярно-генетичного дослідження та внесення інформації до Електронного реєстру.

Означені законодавчі новели підлягають критиці науковцями [5]. О. М. Калітенко ставить під сумнів передання реєстрації найціннішої інформації про людину, її генетичного коду на платній основі, порядок та вартість якої ще має додатково встановлено Кабінетом Міністрів України. Залишається не врегульовано процедуру та порядок знищення геномної інформації після спливу строку її зберігання. Давши загальне визначення біологічного матеріалу під яким розуміється тканин та виділення тіла людини, останків померлої людини, що містять геномну інформацію людини, законодавець не передбачив конкретний перелік об'єктів біологічного походження як мають бути відібранні для проведення молекулярно-генетичної експертизи.

Слід зазначити, що у кожній з клітин людини є 23 пари хромосом, частину з яких людина отримує від матері, а іншу частину від батька. Такими чином кожна людина яка проходить молекулярно-генетичну експертизу, «відображає» не лише дані про власну особу, але й сотні інших людей які знаходяться з нею у родинних відносинах. Відтак саме завдяки співробітництву незалежної генеалогічної платформи GEDmatch, які збирають ДНК для пошуку родичів зі всього світу та правоохоронних органів США, через багато років після вчинення злочинку, вдалося встановити та притягнути до відповідальності гвалтівника Джозефа Джеймса Діанджело [6].

Враховуючи викидане, з огляду на чутливість даних, що збираються для проведення молекулярно-генетичної експертизи, високий ризик втручання у приватне життя людини, ЄСПЛ своїх рішеннях неодноразово наголошував, що використання технологій збору та обробки даних може ставити під загрозу втручання та зловживання правами людини. Конвенція Ради Європи про захист осіб при автоматизованій обробці персональних даних від 28 січня 1981 року №

108 [7] та Директива ЄС 95/46/ЄС «Про захист фізичних осіб під час обробки персональних даних та про вільне переміщення таких даних» від 24 жовтня 1995 року передбачають захист права на особисте життя у зв'язку з обробкою персональних даних. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи №R(92)1 від 9 квітня 1992 року [8] встановлює, що зразки, які були взяті для аналізу ДНК, не повинні зберігатися після винесення остаточного рішення у справі, в якій їх було використано, окрім випадків, коли це необхідно для цілей, безпосередньо пов'язаних із цілями їх збору, а також у разі, якщо особу, якій вони належать, суд визнав винною у скоєнні тяжких злочинів проти життя, недоторканості та безпеки інших осіб.

Як наголошує ЄСПЛ збір та обробка державними органами даних про фізичних осіб вимагає дотримання справедливого балансу приватних та публічних інтересів. У справі *S. and Marper vs the United Kingdom*, у 2008 р. Щодо безстрокового зберігання в базі даних відбитків пальців, зразків клітин та профілів ДНК заявників, після того, як кримінальне провадження по відношенню до одного із підозрюваних припинено а другого – винесене виправдальне рішення. ЄСПЛ у своєму рішенні зазначив, що використання сучасних наукових методів у кримінальному судочинстві будь-якою цінною є неприпустимим. Потребує дотримання балансу між потенційною вигодою від використання подібних методів та інтересами, зумовленими невтручанням у приватне життя. Суд дійшов висновку, що беззастережний та невибірковий характер повноважень, пов'язаних із зберіганням відбитків пальців, зразків клітин та профілів ДНК осіб, які підозрювалися у скоєнні злочинів та не були засуджені за них, як це мало місце у даному випадку, не забезпечує дотримання справедливого балансу між публічними та приватними інтересами.

З огляду на зобов'язання взяті Україною перед ЄС, збір та обробка таких чутливих даних, як геномна інформація потребує забезпечення дотримання балансу публічних інтересів та недопущенням втручання у приватне життя, зловживання правами суб'єктів даних, забезпечення поваги та зменшення ризиків для фундаментальних прав та свобод.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Закон України

від 20.06.2012. № 4988-VI Відомості Верховної Ради. 2013. № 19-20. ст.180.

2. Про державну реєстрацію геномної інформації людини. Закон України від 09.07.2022. №4265.

3. Парламент прийняв Закон про державну реєстрацію геному людини 10.07.2022 URL: <https://yaizakon.com.ua/parlament-prijnyav-zakon-pro-derzhavnu-reyestratsiyu-genomu-lyudini/>.

4. GenBank Overview. National Genetic Database. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/genbank/>

5. Калітенко О. М. До питання про державну реєстрацію геномної інформації людини (війна війною, а ми в цифровий світ) / О. М. Калітенко // Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Т. 2. – С. 607-612.

6. Шварк К. У США через 14 років знайшли гвалтівника: допомогли завантажені ним у мережу результати ДНК-тестів 30.06.21 URL: <https://www.unian.ua/world/u-ssha-cherez-14-rokiv-znayshli-gvaltivnika-dopomogli-zavantazheni-nim-u-merezhu-rezultati-dnk-testiv-novini-svitu-11466913.html>.

7. Recommendation № r (92) 1 of The Committee of Ministers to Member States On the use of analysis of deoxyribonucleic acid (dna) within the framework of the criminal justice system. URL: <https://rm.coe.int/09000016804e54f7>.

Oleg Khalabudenko,
PhD Law, Assoc professor
Kyiv National University of Construction and Architecture

**CONTRACT LAW COMMON AND PARTICULAR:
PACTA SUNT SERVANDA, PROMISE, SYNALLAGMA,
CONSIDERATION, PROMISSORY ESTOPPEL**

In anthroposociogenesis, the contract has essentially played the role of a fundamental legal instrument that has conditioned the development of humanity as a biosocial community. By enabling social interaction, contractual forms of communication stand in contrast to the costly, unpredictable and ethically reprehensible forms of appropriation of goods, such as their forcible confiscation or clandestine theft.

The development of the contract as a means of legal communication in the Western legal tradition presupposed solutions to two seemingly mutually exclusive problems – (1) finding a basis that binds each of the parties in the contractual legal relationship, (2) to give legal meaning to such a basis, and (3) to reconcile the basis found for the contractual relationship with the utilitarian interests of each of the parties.

Since the Western legal tradition comprises two large legal metacultural communities, the legal family of Civil law and the legal family of Common law, and within each of these communities there are distinct core legal cultures, the way of searching for the idea of the contract is different, but ultimately they leads to the same result.

So, (1) what is the valid causa of a contract? The early works of the Bolognese school already define a pact as *the agreement of two or more (persons) about the same thing*. The main purpose of medieval jurisprudence in matters of contract law was thus to justify giving pacts the same enforceability as Roman name contracts, thus transforming the Roman principle that a mere pact does not give rise to a right of action (*ex nudo pacta actio non oritur*) into the exact opposite – a mere agreement between the parties gives rise to a right of action (*ex nudo pacta actio oritur*) [see 1, p.77].

Canon law played a key role in resolving this question. On the grounds that God makes no distinction between different types of promises, the jurists of canon law regarded the breach of promises as *laesio fidei* (breach of trust), which constituted the sin of perjury and entitled such a breach to be brought before the ecclesiastical court. As early as the 13th

century, medieval law adopted the famous maxim “*pacta sunt servanda*”, which formed the basis for the fundamental principle of modern contract law in continental Europe – *solo consensus obligat* (the mere fact that an agreement exists do binding of the parties). The legal validity of an agreement whose effective cause (*causa efficiens*) was based on the will of the persons entering into a legal relationship was thus established based on ethical norms [see 1, 77-78].

The development of contract in the common law legal family also based on the ethical force of a promise but not on that of an oath, as was the case in civil law. The exchange of certain values in the future, about which a promise made, involves certain risks. Mutual reliance between the contracting parties can serve to reduce such risks, while preserving free will as the existential core of human beings. Abuse of trust is immoral, which prompted English lawyers to argue that – “the promise principle unifies the law of contract and provides its moral foundation; the promise principle promotes freedom and autonomy because it ties contractual obligation to ‘self-imposed’ commitments” [see 2]. Consequently, a promise is nothing more than an ethical convention that provides for the mutual restraint of the parties to a contract from disloyal, opportunistic behavior toward each other in the future.

(2) The legal formalization of the moral basis of the contract further depended on the results of the legal authority conferred on the contract by public policy. At this stage, the question of the *iusta causa* of the contract settled, but not the formal requirements of contracts in positive law. Natural law was of decisive importance in resolving this question. As early as the eighteenth century, a jurist whose views were consistent with the natural law paradigm could easily explain that the idea of Roman law not granting judicial protection to ‘naked’ pacts not based on *natural law* and therefore rejected.

“*Pacta sunt servanda*” became a general principle of contract law, illuminated by natural law. At that time, any agreement that provided a sufficient basis for judicial protection recognized as a contract.

Thus, the formalism characteristic of medieval law replaced in modern times by the doctrine of *consensualism*. Hence the definition of a contract as “a concordance of wills of two or more persons intended to create, modify, transfer or extinguish obligations” (Art. 1101 of the French Civil Code) [3].

Moreover, Art 1103 of the French Civil Code provides that “contracts which are lawfully formed have the binding force of legislation for those

who have made them”. The idea of this rule is rooted in the natural law writings of Thomas Aquinas, which later used by Jean Domat, one of the authors of the French Civil Code [see 1, p. 79].

At a certain point in the development of the doctrine of contract law, the legal community concluded that a contract is, primarily, an *agreement of several persons defining their legal relations in the form of an expression of their common will* [see 4]. Rudolf von Ihering, basing his contract theory on the theory of purpose in law, argues that there is a legal purpose at the heart of the will. In such a context, a contract regarded as a point of convergence between the interests of the contracting parties. In order to prevent the interests of the parties, which once coincided, from changing, the legal order gives the contract the force of law. Consequently, the binding force of the contract consists in “protecting its original purpose from subsequent fluctuations of interests” of the persons who entered into contractual relations [5, p. 54].

In contrast to the French doctrine of consensus and the German doctrine of contractual purpose, the common law based on the concept of contract as promise, according to which it is not consensus but the fact that one party relies on a promise made by the other party that is decisive for the contract. The concept of contract as promise, like the classical theory of contract as agreement, emphasizes the personal relationship between the parties, unlike the latter, based not on an agreement but on a promise made by one party to the other and the consideration for that promise by the person to whom it addressed.

(3) However, the moral basis found for the contract and its legal 'authorization' are insufficient if one does not take into account the utilitarian result expected by the contracting parties. Such a result is the mutual provision of benefits.

It is worth noting that the views of civil law and common law diverge on the issue of benefits and their legal assessment. Thus, taking into account the fact that the mutual restriction of freedom in contractual relations can be risky from the point of view of exchange or fundamentally free of additional risks not provided for in the corresponding contractual construction, French civil law distinguishes between commutative and *aleatory* (risky) reimbursable contracts. A commutative contract presupposes that the amount of the mutual performance that the parties render or are obliged to render is directly determinable and does not depend on an unknown, surmountable event, as provided for in the contract.

The idea of the commutative effect of a contract anchored in *synallagmatic* contractual obligations, which are already known in Greco-Roman law and embodied in the contract law provisions of many European legal systems.

A contract recognized as *synallagmatic* if each of the parties mutually obligates itself in such a way that the obligation of each party is reciprocal to the obligation of the other. The above definition of a *synallagmatic* contract reflects the theory of exchange, commutative purpose of the contract, and explains the nature of reciprocity by the idea of exchange formalized in the agreement of the parties [6, p. 79]. The purpose for each party is to obtain a counter-provision from the counterparty. The interest of each party to the contract can be achieved only by taking into account the interest of the counterparty. A contracting party aiming at a counter-provision and has an interest in its contractee receiving such a provision from it, in which case the purpose of the contract will be achieved. In the functional aspect, the realization of the specified task is achieved at the stage of fulfillment of the contractual obligation and assumes that the requirement to fulfill the counter-provision is possible when the own provision has been fulfilled (or guaranteed).

Thus, the *synallagma* rule does not apply to the requisites of the contract and therefore does not entail the right to assert independent claims. The consequences arising from breach of contract should be regarded as a legal reaction to the failure to fulfill a counter contractual obligation by one of its parties. The essence of such effects consists in the right of the interested party to refuse to satisfy the claim of its counterparty in the form of an exception directed against its claims, if the latter has not fulfilled its counter obligation (*exceptio non adimpleti contractus*). Section 320 (1) BGB provides that “a person who is a party to a reciprocal contract may refuse their part of the performance until the other party renders consideration, unless the person is obliged to perform in advance” [7].

In contrast to German law, Common law offers a different condition, namely consideration. The latter is regarded as a mandatory requisite of an exchange based on free will (bargain). Among the basic principles of the doctrine of consideration is that the countervailing consideration need not necessarily correspond in value to the promised service. Yet it cannot at the same time be completely devoid of value (consideration need not be adequate) [see 8]. Consideration to be a “Right, Interest, Profit, Benefit,

or Forbearance, Detriment, Loss, Responsibility” [9]. Thus, Consideration means something which is of some value in the eyes of the law.

The common law practice of contract, however, in time found itself between Scylla and Charybdis, the opposition of which was caused, on the one hand, by the requirement to protect the moral basis of the contract, the protection of reliance, and, on the other hand, by the need to recognize consideration as a mandatory condition of the contract. The essence of this opposition is to find an answer to the question: is it permissible to recover damages on the assumption that the parties based their relationship on reliance and the promise not supported by consideration in return? The promissory estoppel proposed as soft law by American contract law provides an effective way of addressing the issue at hand. Restatement Second of Contracts § 90 Promise Reasonably Inducing Action or Forbearance stipulates that –“A promise which the promisor should reasonably expect to induce action or forbearance on the part of the promisee or a third person and which does induce such action or forbearance is binding if injustice can be avoided only by enforcement of the promise. The remedy granted for breach may be limited as justice requires” [10].

Note that, unlike English law, where estoppel first applied as an objection (*exceptio*) from a promise according to the principle – promissory estoppel acts as a shield not a sword – American contract law thus treats the named legal instrument as an independent claim, competing with the doctrine of consideration.

A brief review of the problems associated with finding the basis of a contract leads to the following conclusion: The Western legal tradition sees the basis of free, mutual self-restraint in contractual relations as the intrinsically moral obligation of counterparties to refrain from disloyal behavior towards each other. Such obligations accepted by the parties in the process of legal communication voluntarily, and in accordance with the legal constructions of contract law. At the same time, contract law binds mutual restrictions on the parties’ free will to their respective interests. Where will and obligation are differentiated, the commutative effect and the corresponding defense against wrongful and unfair claims is provided under the rules on *synallagmatic* contracts in the form of objections (as is the case in Civic Law jurisdictions). If, however, the provision is not separable from the will (consideration), and it is not subject to special legal assessment, the provision is regarded as a requisite of the contract (as

under the Common Law). Yet even in this case, the conflict between the utilitarian effects of the contract and its moral basis is resolved ultimately in favor of the latter.

SOURCES:

1. Halabudenco O. A. Drepturi de proprietate. Cartea 2. Drept obligational /O. A. Halabudenco; Intl. Universitatea independentă din Moldova. – K, 2014. 488 p.

2. CHARLES FRIED, CONTRACT AS PROMISE: A THEORY OF CONTRACTUAL OBLIGATION 1 (1981).

3. THE LAW OF CONTRACT, THE GENERAL REGIME OF OBLIGATIONS, AND PROOF OF OBLIGATION The new provisions of the Code civil created by Ordonnance n° 2016-131 of 10 February 2016, – <http://surl.li/obseq> (data: 07.11.2023)

4. Savigny, Friedrich Carl von: Das Obligationenrecht als Theil des heutigen Römischen Rechts Volume 1-2 1853

5. Ihering R. Law as a Means to an End. Boston: The Boston Book company, 1913.

6. Larenz K. Lehrbuch des Schuldrechts. Allgemeiner Teil. Munchen und Berlin, 1957. Bd. 2.

7. Civil Code in the version promulgated on 2 January 2002 (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I page 42, 2909; 2003 I page 738), last amended by Article 1 of the Act of 10 August 2021 (Federal Law Gazette I p. 3515).

8. Chitty on Contracts Bd. I (27. Aufl. 1994) Rn. 3-004; Treitel, The Law of Contract (8. Aufl. 1991) 64 f.

9. Currie v Misa (1875) LR 10 Ex 153

10. Restatement Second of Contracts §§ 1-2, 178 <http://surl.li/obsel> (data: 07.11.2023).

*Атаманенко Максим Сергійович,
аспірант кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри господарського права і
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»,
доцент Попелюк В. П.*

ЦИФРОВІ ГРОШІ ЯК РЕВОЛЮЦІЙНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Станом на сьогодні в Україні не залишилося жодної галузі, яка б не відчула на собі наслідки російської агресії. Не встигла держава оговтатись від пандемії COVID-19, як несподівано з'явився новий виклик для всього цивілізованого світу у вигляді путінського режиму. Усе це, на превеликий жаль, безумовно є категоричними чинниками, які вносять корективи та зумовлюють кардинальні зміни у життєдіяльності країни, її технологічному та соціальному прогресі.

Разом з тим, потужний економічний фронт завжди був та залишається підґрунтям оборонної спроможності держави, яка не зможе ефективно функціонувати без здорової економіки, тим більше в умовах воєнного стану, тоді як сучасні умови проведення платежів зазнали суттєвих змін за останні роки.

Так, починаючи з часів бартерної економіки, дорогоцінних металів та монет, дійшовши до сьогоденної грошової системи, у світовій валюті відбулися революційні зміни, які зайняли не одну сотню років, що знаменуються появою криптовалют. Немає жодних сумнівів, що кожному типу грошей відповідає той чи інший період часу, в якому вони зіграли не останню роль. Але, з розвитком цивілізацій та суспільства в цілому, постійно виникала нагальна потреба у більш досконалих інструментах обміну на ринку товарів та послуг. Саме тому, поява криптовалюти у міжнародній платіжній системі на сьогодні вважається революційним явищем.

При цьому, з огляду на стрімкий ріст електронних грошових операцій, частка з яких якраз і займає криптовалюта та впевнено набирає свої оберти, уряди більшості розвинених країн вивчають питання щодо введення в обіг цифрових версій своїх національних валют, з метою використання останніх в якості універсальної форми оплати, на рівні з готівковими коштами.

Так, електронний спосіб оплати існує з 1960-х років, тобто з часу розвитку електронних платежів/переказів коштів (EFT), який стає все більш досконалим та застосовується все більшою низкою країн. EFT передбачає застосування комп'ютерних та телекомунікаційних технологій в оплаті. Цей метод використовували банки та інші фінансові установи для обміну і переказу великих сум грошей на національному та міжнародному рівнях. Основа для функціонування EFT полягає в тому, що гроші рухаються через мережу як замітник готівки або чеків для виконання транзакції. Таким чином, це приводить до скорочення часу на оплату праці і зменшенню транзакційних витрат. [2].

Проте, зниження операцій з готівкою та зростання популярності електронних гаманців та криптовалют, навіть над безготівковими платежами, останнім часом ускладнює контроль за грошовою масою та рухом коштів.

Цифрові гроші суттєво змінили правила для користувачів – банки не знають, хто кому і за що платить, і вони не є номінальним держателем цифрових грошей.

У свою чергу, Європейський центральний банк визначає, що цифрова валюта центрального банку – цифрова форма фіатних грошей, яка є загальнодоступною, випускається державою і має статус законного платіжного засобу [1].

Між тим, Національний банк України розпочав підготовку до випуску та впровадження цифрової гривні у 2021 році. Головною метою цього проєкту є обґрунтування необхідності випуску CBDC (central bank digital currency), опрацювання потенційних варіантів і характеристик дизайну, оцінка можливих наслідків впливу цифрової гривні на монетарну та фінансову політику, систему фінансового моніторингу, структуру та стабільність функціонування банківської системи та грошового ринку загалом [3, с. 40].

Так, 30.06.2021 року Верховна Рада України прийняла Закон України № 1591-IX «Про платіжні послуги» [4], де вперше введено на рівні закону нову правову дефініцію в загальне правове поле України, – «цифрові гроші» – електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк України.

В певній мірі можна стверджувати, що основною метою введення в обіг CBDC (цифрової валюти центрального банку) є перехід на безготівкові форми розрахунків, орієнтування на швидкість операцій, безпечність, прозорість та зручність проведення платежів, зниження

витрат на банківські комісії, а також забезпечення коштів від їх втрати. При цьому, забезпечення більш щільного контролю за проведеними транзакціями, за рахунок використання CBDC, безсумнівно призведе до зменшення обсягів тіньової економіки, зниження рівня корупції та забезпечить прозорість у питаннях зі сплати податків.

Отже, можна зробити висновок, що випуск та використання цифрових коштів центрального банку вплине на стійкість та безпечність національної економіки, що, у свою чергу, призведе до фінансової стабільності через прозорість транзакцій та надійне зберігання грошей, порівнюючи зі зберіганням у фізичному вигляді чи на банківських рахунках, оскільки відповідальним за їх схоронність буде безпосередньо центральний банк як гарант всієї грошової системи.

Проте, запланована ефективність функціонування механізму щодо випуску та використання CBDC залежить від змін та вдосконалення чинної законодавчої та нормативної бази, посилення вимог до конфіденційності даних, з огляду на існування та розвиток кіберзагроз. Отже, цифрові валюти центральних банків, матимуть як ряд переваг так і недоліків, проте їх впровадження з високою долею ймовірності є неминучим, а тому світовому суспільству варто вже зараз пристосовуватись до даної ситуації, та шукати шляхи до найкращої їх адаптації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Cryptocurrencies and tokens, ECB FXCG update. URL: https://www.ecb.europa.eu/paym/groups/pdf/fxcg/2018/20180906/Item_2a_-_Cryptocurrencies_and_tokens.pdf (дата звернення: 23.04.2022).
2. Bounie D, Abel F. Les déterminants de la détention et de l'usage des instruments de paiement: éléments théoriques et empiriques. *Revue d'Economie Financière*. 2006;83:159- 173
3. Міщенко В., Науменкова С., Міщенко С. Цифрові гроші центральних банків: майбутнє інституційних змін у банківському секторі. *Фінанси України*. 2021. № 2. С. 26–48. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2021.02.026>
4. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. Також доступний за URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1591-20>.

Бугасць Альона Сергіївна

Аспірантка кафедри інтелектуальної власності і патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

СУБ'ЄКТИ ФРАУДАТОРНОГО ДОГОВОРУ

Ключові слова: правочин, цивільно-правовий договір, фіктивний правочин, фrawdаторний договір, суб'єкти цивільно-правового договору, банкрутство

Дослідники звертають увагу на те, що фrawdаторний договір відомий сучасному вітчизняному законодавстві та доктрині, проте його неможливо вважати таким, що є часто уживаним у сучасній практиці суб'єктів цивільного обігу [2, с. 411]. Констатується, що Цивільний кодекс України [3] (далі – ЦК) безпосередньо поняттям фrawdаторного правочину (договору) не оперує (О. Надієнко вважає таку ситуацію неприйнятною та пропонує внести відповідні зміни до тексту ЦК [1, с. 239]). Також ЦК не встановлює нікчемності таких договорів (чи можливостей визнання таких договорів недійсним). Водночас неможливо вважати, що така конструкція взагалі невідома вітчизняній цивілістиці: звертається увага на те, що поняття фrawdаторного договору відомо Верховному Суду, який вже встигнув проаналізувати деякі такі випадки судової практики [1, с. 238; 2, с. 412].

Фrawdаторним (від лат. *fraus creditorum* – на школу кредиторам) [1, с. 237; 2, с. 411] правочином слід вважати є такий, що здійснюється боржником і має мету зменшити обсяг примусових платежів, доступних його первісним кредиторам. Зазначається, що найчастіше він відбувається у вигляді укладення боржником договору дарування як варіанту добровільної і безоплатної відмови боржника від речі, проте фrawdаторний характер можуть мати й не тільки угоди (як односторонні, так і двосторонні), а й інші дії, які спрямовані на досягнення вищезазначеної мети (знищення боржником боргового документу, позасудове чи судове визнання боргу, який не існує, пропуск позовної давності та подібні упущення) [2, с. 411–412].

Таким чином, розглядаючи конструкцію фrawdаторного правочину і відповідно окреслюючи коло його суб'єктів, слід враховувати, що одним із таких суб'єктів слід вважати боржника, який вчиняє цей правочин з єдиною метою, внаслідок вчинення такого правочину, заподіяти шкоду власним первісним кредиторам (наприклад, внаслідок завчасного укладення боржником договору дарування, згідно з гла-

вою 55 ЦК, зменшиться обсяг його майна, чим відповідно зменшиться можливість здійснення цим боржником примусових платежів, чи така можливість взагалі анулюється).

Таким суб'єктом не обов'язково буде банкрут, проте найчастіше конструкція фродакторного договору використовується в площині справ про банкрутство [2, с. 413].

Водночас, як констатує І. Ольшевський (незважаючи на дещо невдале формулювання ним такого висновку), відсутні підстави для того, щоб вважати фродакторними правочинами будь-які, що вчиняються банкрутом [2, с. 414]. Неодмінною метою цих договорів має бути намір боржника вчинити правочин на шкоду майновим інтересам первісних кредиторів, що створює (оскільки особа «використовує право на зло») підстави для визнання такого правочину фіктивним [1, с. 238; 2, с. 414]. Істотними обставинами також слід визнати момент укладення договору та ціну, яка найчастіше не буде ринковою [1, с. 238].

Іншою стороною такого правочину буде контрагент за договором; найчастіше це обдарований, переважно із числа афілійованих осіб, або покупець майна боржника за ціною, що є нижче ринкової [1, с. 238].

Отже, суб'єктами фродакторного договору слід вважати, з одного боку, боржника, який вчиняє правочин, переслідуючи мету заподіяння шкоди майновим інтересам його первісних кредиторів (передусім шляхом зменшення майна боржника, чим зменшується обсяг його примусових платежів), з другого – його контрагентів у межах такого правочину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Надієнко О. І. Фродакторні правочини у цивільному праві України: переваги та недоліки // Юрид. науковий електр. журн. 2022. № 11. С. 237–239.

2. Ольшевський І. Застосування конструкції фродакторного правочину у цивільному праві та судовій практиці України // Проблеми цивільного права та процесу: Тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці від дня народж. О. А. Пушкіна (Вінниця, 19 трав. 2023 р.). Вінниця, 2023. С. 411–416.

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356 (станом на 05.10.2023).

Веретільник Анна Ігорівна
Аспірантка 2 курсу денної форми навчання
кафедри цивільного права Національного університету «Одеська
юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ «В УМОВАХ МИРУ І ВІЙНИ»

За останні роки інститут сім'ї переносить глибоку кризу. На сьогоднішній день сімейні традиції та цінності для молодого покоління вичерпали своє першочергове значення, шлюб не є формою традиційного союзу. Кілька років поспіль Україна займала четверте місце за рейтингом кількості розлучень поміж країн Європейського Союзу. Саме тому, шлюбний договір міг би спростити процедуру розірвання шлюбу, а саме тривалість судових процесів та розподіл спільного майна. Але з моменту повномасштабного вторгнення на територію України, картина змінилась. Велика кількість молодих пар взяли шлюб. Люди зрозуміли, що потрібно жити і не відкладати на потім і на «колись».

Ще за часів Стародавньої Греції та Риму укладали шлюбний договір, перед створенням сім'ї, подружжя укладали угоду у якій прописували їх майнові відносини, а також питання стосовно спільного нажитого майна під час шлюбу.

З 2004 року Сімейний кодекс України, а сама глава 10 надає значної уваги шлюбному договору та визначає порядок укладення.

Шлюбним договором є угода, що укладається між особами, які вже подали заяву про реєстрацію шлюбу, або подружжям стосовно вирішення спірних питань життя сім'ї. Необхідно зазначити наступне: особи, які проживають однією сім'єю, але без реєстрації шлюбу, позбавлені права на укладення шлюбного договору[1].

Можемо зауважити, що шлюбний договір неможливо укласти за дорученням. Цей факт підтверджується постановою Верховного Суду (ВС) від 25 вересня 2019 року по справі № 757/10715/17, в якій вказано, що шлюбна угода укладається між подружжям або нареченими особисто, а не через представників. [2].

Згідно з нормативно – правовими актами встановлені певні обмеження стосовно предмету шлюбного договору. Згідно, цієї угоди можуть регулюватися виключно майнові відносини між подружжям, визначатися їх майнові права та обов'язки, але не тільки як сім'ї, а ще й як батьків.

На сам перед, зазначено, що нерухоме або інше майно не передається у власність будь – кому з подружжя право на яке підлягає державній реєстрації. Першочерговою вимогою стосовно змісту договору є : неможливість обмеження прав дитини, що зазначені у Сімейному кодексі, ставити будь – кого з подружжя у скрутне матеріальне становище. Даний договір може стати недійсним під час судового процесу через невиконання вище зазначеного[3].

Укладення даної угоди вимагає письмової форми та обов'язкового нотаріального посвідчення. Саме з днем нотаріального посвідчення пов'язується дата набрання чинності шлюбного договору, але тільки у разі укладення його подружжям. Перед вступом в офіційний шлюб (коли вже подана заява до відділу ДРАЦС) в разі нотаріального посвідчення, договір набирає чинності в день реєстрації шлюбу [4].

У договорі прописується загальний термін дії або строк тривалості конкретних прав та обов'язків. Після розірвання шлюбу, може бути встановлена чинність шлюбного договору, або окремих його пунктів.

Головна перевага шлюбного договору – запобігання майновим суперечкам у майбутньому. Завдяки договору завчасно можна знати, як вирішуватимуться матеріальні питання у шлюбі та при розлученні.

Можливе внесення змін в шлюбний договір будь – ким з подружжя, через укладання нотаріальної угоди про внесення змін в договір, або за рішенням суду, якщо це вимагають інтереси жінки або чоловіка, або інтереси дітей, або інтереси непрацездатних повнолітніх дітей, що мають важливе значення[5].

Ще однією особливістю шлюбного договору є те, що законодавством не допускається внесення змін до шлюбного договору в односторонньому порядку та односторонньої відмови від шлюбного договору, що є гарантією забезпечення прав чоловіка та дружини. Лише у судовому процесі за заявою будь – кого з подружжя шлюбний договір може бути припинений у разі наявності підстав, що мають важливе значення, наприклад, неможливість виконання такого договору. Відмова від шлюбного договору можлива через подання відповідної спільної заяви, про відмову до нотаріусу. У разі виникнення такої ситуації, права та обов'язки зазначені у шлюбному договорі анулюються в день підписання даної заяви.

Вже протягом 30 років інститут шлюбного договору закріплений законодавством України. Але серед українських наречених укладення

шлюбних договорів так і не стало популярною практикою, бо вони вважають такий договір є чинником недовіри одне до одного.

Першочерговим призначенням такого договору полягає у скасуванні статті 60 СК України, якою прописане правило: майно, набуте подружжям за час шлюбу, є спільною сумісною власністю подружжя. Тому можна сказати, що чинним законодавством у чоловіка та дружини є можливість встановити різні види договірних режимів майна, цими режимами є: режим спільної часткової власності; режим спільного сумісного майна та режим роздільного майна.

Власне, режим спільної сумісної власності прописаний СК України, а тому не зобов'язує до додаткової регламентації шлюбним договором при використанні його на загальних засадах, інакше кажучи без будь-яких додаткових умов або виключень. Режим спільної часткової власності, що встановлено шлюбним договором базується на відповідних положеннях цивільного законодавства і допускає врахування розміру вкладу кожного з подружжя в придбаному майні. Водночас за приписами шлюбного договору режим часткової власності сім'ї може розповсюджуватись на деякі предмети, які відносяться до спільного майна. В результаті у договорі є важливість зазначення конкретного майна, щодо такого буде застосовано конкретний режим власності і виявити вимірювання часток кожного з подружжя в праві спільної часткової власності.

Отже, у випадку розлучення шлюбний договір є певною гарантією на майбутнє, насамперед в тому, що дає змогу подружжю не думати про майнові ризики в майбутньому особливо під час воєнного стану в країні. Тому, маємо надію, що згодом дана ситуація матиме зміни і більша частина українських пар ставитимуться до справи оформлення своїх майнових відносин більш серйозно та обдуманно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буцела С. Б. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / Буцела С. Б., Іванов Ю. Ф., Ієвіня О. В., та ін. : «Видавничий дім «Професіонал», 2011. 428 с.
2. Дякович М. М. Сімейне право. навч. пос. – К.: Правова єдність, 2009. –512 с.
3. Сімейне право України: Підручник/ Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова.-К.: Юрінком Інтер, 2004. – 264 с.

4. Підпригора О. А., Жилінкова І. В. Юридична енциклопедія. Том 5. Київ. 2003. 601 с.
5. Римаренко І. В. Шлюбний договір в Україні: за і проти. Сучасні питання економіки і права. 2013. №1. С. 102-105.
6. Шлюбний договір в Україні: практичне втілення. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2016. №4.
7. Гопанчук В. С. Законодавство України Про шлюб та сім'ю : монографія. Київ : Наукова думка, 1998. 237 с.

Височин Дмитро Олександрович

*аспірант кафедри інтелектуальної власності і патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**СТРАТЕГІЇ ТА ВИКЛИКИ ЗДІЙСНЕННЯ ПАРАЛЕЛЬНОГО
ІМПОРТУ ТОВАРІВ У УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Паралельний імпорт товарів у воєнний час може виникати в особливих умовах, які впливають на звичайний хід міжнародної торгівлі та правила імпорту. Умови воєнного стану можуть привести до змін у регулюванні та контролі за переміщенням товарів через кордон. Враховуючи важливість та особливості цього питання, інші країни можуть вживати різних заходів імпортного контролю та регулювання.

В умовах воєнного конфлікту стає важливим розглядати вплив паралельного імпорту товарів на міжнародну торгівлю та зміни в правовому регулюванні. Ця наукова робота аналізує специфічні аспекти паралельного імпорту у воєнний період та його наслідки.

Умови воєнного стану можуть створити велику кількість стратегічних та викликів для здійснення паралельного імпорту товарів. Деякі з них включають:

Забезпечення безпеки та захисту товарів під час транспортування та переміщення через зони воєнної діяльності може бути складною задачею. Військова охорона, контрабандисти та терористичні групи можуть спробувати використати ситуацію для своєї користі, щоб протизаконно отримати товари або завдати шкоди підприємству [3, с.213].

Під час воєнного стану, інфраструктурні системи, такі як шляхи, залізничні мережі, порти та аеропорти, можуть бути пошкоджені або

зруйновані. Це може призвести до зменшення потенціалу для паралельного імпорту товарів, оскільки зменшується кількість доступних логістичних маршрутів та інфраструктурних засобів.

Умови воєнного стану можуть призвести до змін у регуляторній рамці, що контролює перетин кордону та ввезення товарів. Уряд може встановлювати обмеження на ввезення деяких товарів або встановлювати нові правила та процедури, які підприємствам потрібно буде слідувати.

Умови воєнного стану можуть призвести до зміни конкурентної ситуації на ринку. З'являються нові гравці та нові можливості для введення на ринок товарів. Підприємствам, які здійснюють паралельний імпорт, потрібно буде змагатися з цими новими гравцями та розробляти стратегії, щоб залишатися конкурентними.

Воєнне стан може мати негативний вплив на економічне середовище країни, що може вплинути на платоспроможність споживачів та їх здатність придбати імпортні товари. Це може призвести до зниження попиту на імпортні товари та затримати їх продажі.

Правове регулювання паралельного імпорту у воєнний час є складним завданням. З одного боку, потреба у надійному постачанні гуманітарної допомоги та стратегічних ресурсів може вимагати гнучкості в існуючих нормах. З іншого боку, важливо гарантувати захист прав власності та уникати зловживань відкриттям дверей до нелегітимного обігу товарів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

2. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>

3. Вийванко О. М. Паралельний імпорт в системі вичерпання прав інтелектуальної власності і можливість його використання в умовах російсько-української війни / Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції «Російсько-українська війна: право, безпека, світ». Тези наукових доповідей. 2022. 213 – 217.

Golovatyuk Ivan Mykolayovych

National University «Odesa Law Academy»

*graduate student of the Department of Intellectual Property Law and
Patent Justice (Scientific supervisor – Doctor of Jurisprudence, associate
professor Ennan R. E.)*

CONTENTS OF COPYRIGHT IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Copyright is a tool for balancing the interests between authors and society. International legal acts list the minimum rights that each participating country must provide to the copyright holder. As a result of creating a work of science, literature and art, its author acquires a number of subjective copyright rights of both personal non-property and property nature. These powers are the content of copyright law and include, on the one hand, powers of a personal nature, which form a personal non-property right, allowing the author's personality to be preserved in the form in which it appears in his work, and on the other hand, powers of a property nature, which form a property right – they allow the author to carry out economic exploitation, use of his work or give permission to third parties to do so, receiving remuneration for this.

Moral rights protect the connection between the author's personality and his work. Personal non-property copyrights do not have economic content – this is their main difference from property rights; they belong to the author regardless of his property rights and are retained by him in the event of assignment of exclusive rights to use the work. The author's property rights include the right to use the work and authorize its use. Property rights are independent of each other [1].

The Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works of 1886, among the moral rights, establishes the right of the author to the work (the right of authorship) and the right to the inviolability of the work by countering any distortion, distortion or other modification of his work, as well as any encroachment on the work that could harm the honor or reputation of the author. These rights of the author survive the death of the author, at least until the termination of his economic rights, and are exercised by persons or institutions authorized to do so by the laws of the country in which protection is sought.

The means of protecting personal non-property rights are determined by the national legislation of the state where their protection is sought. The

Universal (Geneva) Copyright Convention of 1952 does not regulate the moral rights of authors.

The Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works contains a number of substantive rules that provide for the following exclusive rights of authors: the right to translate and authorize translations of their works; the right to authorize the reproduction of their protected works in any way and in any form; the right to public presentation and performance of dramatic, musical-dramatic and musical works; the right to broadcast his works or publicly communicate these works by any other method of wireless transmission, by wire, by loudspeaker or other apparatus that transmits signs, sounds or images; the right to publicly read one's literary works; the right to permission to rework, arrange and make other changes to their works; the right of cinematographic adaptation and reproduction of works and the distribution of works adapted or reproduced, as well as the right of public presentation, performance and communication by wire to the public of works so adapted or reproduced; the right to record musical works; right of succession, according to which, in relation to original works of art and original manuscripts of writers and composers, the author, and after his death, persons or institutions authorized by national law, will enjoy an inalienable right of equity participation in each subsequent sale of the work that follows the first its assignment made by the author of the work [2].

The Universal (Geneva) Copyright Convention also regulates the fundamental rights that ensure the property interests of the author, including the exclusive right to make, publish and authorize translations of a work, authorize reproduction by any means, public performance and radio broadcasts. It applies to works, both in their original form and in any other form that is generally recognized as deriving from the original work.

However, a State Party may provide in national legislation for exceptions to these rights, provided that the exceptions do not contradict the letter and spirit of the Universal Convention [3]. Thus, the Universal (Geneva) Copyright Convention does not regulate such rights of the author as the right to authorize the public presentation of dramatic, musical-dramatic and musical works, including public performance and performance; public reading of works, including reading carried out by any means and methods; alterations, arrangements and other processing of their works; cinematographic adaptation, reproduction of works and distribution of altered or reproduced works, as well as public presentation,

performance or communication by wire to the public of works thus adapted or reproduced.

The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) 1994 introduces some innovations in the content of copyrights. Thus, one of the rights of the author is the right to distribution. At the same time, taking into account the principle of exhaustion of rights, if a copy of a work is lawfully introduced into civil circulation, its further distribution is allowed without the consent of the author and without paying him remuneration [4]. The TRIPS Agreement makes an exception with respect to such a method of distributing a work as rental; in particular, authors or assigns are given the right to authorize or prohibit the public commercial rental of cinematographic works and computer programs.

The 1996 WIPO Copyright Treaty specifically provides for the right of distribution. Authors of literary and artistic works have the exclusive right to authorize the distribution of originals and copies of their works by sale or other transfer of rights. The WIPO Treaty also provides for commercial rental rights. At the same time, the right to distribution and the right to commercial rental extends only to copies of the work recorded on a tangible medium. Authors of computer programs, cinematographic works, and works recorded in phonograms have the exclusive right to allow the commercial rental of works or their copies. It should be noted that the Berne Convention does not mention the right to hire [5].

The WIPO Copyright Treaty states that authors of literary and artistic works have the exclusive right to authorize the communication of their works to the public by wire and wireless means, including such means of communication to the public that members of the public may have access to such works at their discretion, place and method. In this case, the WIPO Treaty assigns to the authors of works, among other things, the exclusive right to post their works on the Internet on websites. Thus, such use without the consent of the authors will be contrary to the provisions of the Agreement [6]. That is, if someone posts his work without obtaining copyright consent, even, for example, in an electronic library, he will thereby violate copyright.

REFERENCES:

1. Бернська конвенція з охорони літературних та художніх творів 1886. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text

2. Всесвітня (Женевська) конвенція з авторського права 1952.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text

3. Дроб'язко В. С. Національні та міжнародні стандарти охорони авторського права і суміжних прав. *Інтелектуальна власність*. 2002. № 5. С. 14-20.

4. Paul Goldstein, P. Bernt Hugenholtz. *International Copyright: Principles, Law, and Practice*. 4 edition. Oxford University Press. 2019. 448p.

5. Synodinou, Tatiānē-Elenē Pluralism or universalism in international copyright law / edited by Tatiana Eleni Synodinou, 2019. 698 p.

6. Jane C. Ginsburg. Minimum and Maximum Protection under International Copyright Treaties, 44 COLUM. J. L. & Arts 1. 2020. 19p.

Hrytsenyuk Vladyslav Oleksandrovych
National University "Odesa Law Academy"
graduate student of the Department of Intellectual Property Law and
Patent Justice

COPYRIGHT IN THE DIGITAL ENVIRONMENT IN THE INFORMATION SOCIETY

The results of intellectual and creative activity (intellectual products) are an important component, the foundation of the economy of foreign countries that have switched to an innovative path of development. Licensing of rights to use computer programs, databases, design, audiovisual works, works of science, literature, art, architecture, music, multimedia works, and the entertainment industry together constitute a significant part of the income of technological and cultural leading countries [1].

The results of intellectual activity are intangible assets. With the advent and development of the global Internet, the intangible nature of intellectual products has become even more obvious, since the latter have demonstrated the ability to break away from material (physical) media. To the greatest extent, the tendency to separate an intellectual product from a material carrier and the transition to its distribution in an intangible form – electronic-digital – manifested itself in the case of copyright objects, which once again demonstrated their least dependence on the material

basis and make up a significant share of the exchange of copyright objects in Internet networks [2].

The above indicates a modern systemic crisis in the economic and legal model of the creation, use and distribution of copyright objects. In 2012, the European Union adopted Directive 2012/28/EU on certain permitted uses of orphan works, which was proposed by the European Commission. Orphan works are works whose rights holders have not been identified or discovered.

These works have important educational and cultural significance, as well as other results of intellectual and creative activity. The ability to use such works in the public interest is necessary, however, in accordance with the realities of current copyright legislation, without the consent of the copyright holders, such use will be considered illegal [3]. In the USA and Great Britain, an attempt to solve the problem of orphan works is being solved by developing bills devoted to the legal regulation of the use of such works. The adoption of such bills, according to their developers, is an important step in the fight to change existing copyright legislation, which prevents the publication of digitized orphan works, as a result of which certain results of creative work and cultural heritage become inaccessible. As a result of rethinking the ongoing changes in social life and the economy, the development of information and communication technologies, the “Creative Commons” movement is gaining popularity [4]. In the UK, a report “On the prospects for the growth of the digital economy and the development of intellectual property law” was published in 2011 with the aim of modernizing the legislation of EU member states in the field of intellectual property.

This document, in particular, highlights the importance of copyright licensing to increase access of European companies to the legal international digital market, as part of supporting the work of the European Commission to determine the rules governing the grant of a license in the event of overlapping rights of different rights holders, taking into account the possible benefits from the implementation of this project for a country intending to become a major exporter of copyrighted works. In addition, the document indicates the need to provide exemptions from copyright at the EU level to implement opportunities for changing the format of works, for parodies, non-commercial developments and archiving the results of intellectual activity by libraries [5].

The document specifically highlights the importance of supporting the creative field of design through the examination of data reflecting the interaction of rules governing relations in connection with works of design and innovation to determine national and European policies for their development, taking into account the interests of the design sector within the framework of legal access to it users through the digital copyright exchange system. In addition, there is a need to develop a new system of intellectual property law that can quickly adapt to changes, including through the publication of commentaries on copyright legislation [6].

In the USA, the results of intellectual activity are called the main “driver” of the economy, which is innovative with a large number of revolutionary ideas, a modern model of electronic commerce. In this regard, the US government believes that effective protection of intellectual property rights is the foundation of innovation and leadership in the global marketplace. In response to widespread Internet piracy, in 2009 [7], the US Government created the position of Coordinator for Intellectual Property Enforcement. The 2011 Intellectual Property and the US Economy program, developed in collaboration with US departments and agencies, is focused not only on improving legislation, but also on strengthening the mechanism for protecting intellectual property rights to ensure assistance for export operations in sectors related to intellectual property, protection innovation.

Thus, in the USA in 2010, a non-profit association was created to combat the illegal online trade of drugs. US law enforcement agencies continue to actively combat Internet pirates, as well as individuals seeking to steal innovations and production secrets. In 2011, an agreement was signed between Internet service providers and leading independent music labels and film studios, according to which providers must notify subscribers that they are going to violate someone else’s copyright. EU member states note that the current legal regime for copyright protection is unsuitable in the digital age, where citizens violate the copyrights of others every day simply to copy music or video from one device to another [8].

Experts note that at the moment the modern European copyright system lags behind the realities of the digital environment and is a regulatory obstacle to the creation of new Internet projects. In this regard, it is noted that EU legislation must be adapted to the realities of the modern digital economy. In the EU, it is assumed that the unification of the interests of copyright holders and the interests of users within the framework of a

system of digital exchange of copyrighted objects will streamline the system of issuing licenses by copyright holders and acquiring them by users.

In this case, the timing of transactions will be reduced, the procedure will become more automated and cheaper, and as a result, the European digital copyright market will be the most informed and ready to resolve conflict situations. In this case, EU member states gain a competitive advantage in the distribution of creative content and the provision of intellectual property services.

The use of copyright exceptions (called fair use) that do not harm copyright holders will promote technological progress in the EU and help address the problem of unauthorized copying in copyright law. Researchers in the UK believe there is a need to act by promoting open and competitive digital content licensing markets, modernizing copyright laws through enforcement to ensure digital content is legally traded at prices that consumers can afford. The strategic direction for the development of copyright in Europe is to best support innovation and increase economic growth in the digital age, caring for the future of the creative product economy, the source material for which is the results of intellectual activity.

REFERENCES:

1. Андрощук Г. О. Проблеми захисту авторського права в мережі Інтернет. *Проблеми науки*. 2002. № 8. С. 43–48.
2. Авторське право в Інтернеті. *Адвокатура*. 2006. № 5-6. С. 9.
3. Благодір С. А. Охорона авторського прав в інформаційній мережі Інтернет. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 2. С. 128–131.
4. Денисова Р. Інтернет і авторське право: актуальні проблеми правового регулювання. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 2. С. 94–101.
5. Пастухов О. М. Авторське право в Інтернеті: *навчальний посібник*. К.: Школа, 2004. 144с.
6. Федотов М. А. Авторське право та Інтернет. *Юрист*. 2000. № 5. С. 56–58.
7. Шверк М. Авторське право у мережі Інтернет. *Юридична практика*. 2008. № 21. С. 18.
8. Шевчук Ю. Авторське право в Інтернеті. *Українська культура*. 2006. № 1-2. С. 42-43.

Жученко Руслан Олегович

*Аспірант 2-го курсу кафедри трудового права
та права соціального забезпечення Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Бориченко К. В.

ТРУДОВИЙ ДОГОВІР В УМОВАХ МИРУ ТА ВІЙНИ

14.03.2022 р. в нашій країні відбулась подія, яка змінила життя кожного українця, та вплинула ні всі сфери правової дійсності, оскільки у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації, Указом Президента України № 64/2022 було введено військовий стан, який провів межу між життям, що було до війни, та тим, що є на теперішній час.

Ураховуючи ті соціально-економічні виклики, які постали перед державою у тяжкий час, – виникла нагальна потреба в урегулюванні трудових правовідносин таким чином, щоб зробити їх ефективнішими у період військового стану.

Перш за все Верховною радою України, було прийнято Закон України «Про організацію трудових правовідносин в умовах військового часу» (далі Закон).

Даний нормативно-правовий акт є яскравим прикладом того, які суттєві зміни можуть виникати в правовому житті спільноти під час військового часу.

Так, відповідно до ч.2 ст.1 Закону зазначено, що на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина передбачених статтями 43, 44 Конституції України.

Тобто мова йде фактично про відсутність з боку держави таких конституційних гарантій під час укладання трудового договору, як:

- право вільно обирати працю та вільно на неї погоджуватися;
- право на належні, безпечні і здорові умови праці;
- право на захист від незаконного звільнення;
- право на своєчасне одержання винагороди за працю.

Не можна не звернути уваги на те, що дію конституційних норм було фактично обмежено Законом, адже Указом Президента України № 64/2022 не було зупинено дію ст. 43 Конституції України, а лише зазначено про можливість такого обмеження.

Безумовно, під час військового стану має свої відмінності укладання, внесення змін та розірвання трудового договору.

Зокрема, згідно ч.1 ст.2 Закону вказано, що у період дії воєнного стану сторони за згодою визначають форму трудового договору.

З першого погляду виникає враження, що Закон нічого іншого ніж визначеного Кодексу законів про працю України (далі Кодекс), щодо укладення трудового договору не зазначає.

Але, якщо ми розуміємо Закон буквально, то можна зазначити, наприклад, що передбачена можливість укладати трудовий договір з нефіксованим робочим часом в усній формі, що не передбачено Кодексом.

Адже відповідно до ст. 21¹ Кодексу зазначено, що примірна форма трудового договору з нефіксованим робочим часом затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин.

Аналізуючи зміст ст. 3 Закону, можна констатувати можливість роботодавця в односторонньому порядку змінювати такі суттєві умови трудового договору, як переведення працівника на іншу роботу без отримання його згоди, що згідно Кодексу є недопустимим.

Також, відповідно до вище зазначеної правової норми роботодавець має право сповістити працівника про зміну істотних умов праці та зміну умов оплати праці вже по факту, коли такі зміни вже відбулися, що також не передбачено Кодексом.

Що стосується особливостей розірвання трудового договору під час військового часу, то Закон має теж дуже цікаве положення.

Так, згідно ч.1 ст.4 Закону, вказано, що у зв'язку з веденням бойових дій у районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та існування загрози для життя і здоров'я працівника він може розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, зазначений у його заяві (крім випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури).

На перший погляд, положення вище зазначеної правової норми є позитивним, адже дійсно передбачає право працівника, який перебуває у районі проведення бойових дій на термінове припинення трудових правовідносин.

Але, з іншого боку вище зазначена правова норма було сформульована некоректно. Це стосується перш за все працівників залучених до виконання робіт в зоні бойових дій на об'єктах критичної інфраструктури. Адже, формулювання «строк, зазначений у його заяві»

можна розуміти, не тільки як строк менш ніж за два тижня, але й строк в межах ст. 38 Кодексу і більше.

Тобто, виникає питання, наприклад, чи може працівник, який працює в зоні бойових дій на об'єктах критичної інфраструктури розірвати трудовий договір за власною ініціативою, якщо він в заяві про звільнення зазначить строк передбачений ст. 38 Кодексу? Або, наприклад, якщо він взагалі, зазначить, що він бажає звільнитися через місяць? Якщо розуміти Закон буквально, – то не може, адже в якій строк він може розірвати трудовий договір Законом не визначено. А відповідно до п. 2 Глави XIX «Прикінцеві положення» Кодексу законів про працю України зазначено, що під час дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», діють обмеження та особливості організації трудових відносин, встановлені Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».

Також, є незрозумілим чому законодавець пов'язує трудовий договір з примусовим залученням людини до суспільно корисних робіт. Адже п. 3 «Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 р. № 753 зазначено, що під трудовою повинністю розуміється короткостроковий трудовий обов'язок, що не потребує обов'язкової згоди особи, стосовно якої запроваджується такий трудовий обов'язок [3].

На думку Таран. І. О., зазначено, що «одним із важливих положень Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» є норма щодо призупинення дії трудового договору». [4, с. 355]

Дійсно, відповідно до ч. 1 ст. 13 Закону вбачається, що призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором.

Тобто, фактично мова йде про наявність гарантій для працівника та роботодавця мати можливість зберегти існуючі трудові правовідносини шляхом тимчасового призупинення їх на час бойових дій.

Підсумовуючи вище викладене, можна зазначити, що укладання, зміна та припинення трудового договору під час дії військового часу має свої особливості, що обумовлено діями держави, щодо обмеження певних конституційних прав громадян. Адже, урахувавши соціально-економічні виклики, які виникають у період військового часу, держава вимушена оптимізувати трудові правовідносини з метою досягнення єдиної мети, – перемоги над ворогом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про організацію трудових правовідносин в умовах військового часу» від 15 березня 2022р. №2136-IX [Електронний ресурс] Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n275>.
3. Постанова КМУ від 13 липня 2011 № 753 «Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільнокорисних робіт в умовах воєнного стану» [Електронний ресурс] Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-п#Text>
4. Таран. І. О. Трудові відносини в умовах військового стану в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. Випуск 11, с. 355.

*Зарічанський Григорій Віталійович,
аспірант кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н. доцент кафедри господарського
права і процесу Національного університету «Одеська
юридична академія» Будурова Г. М.*

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ У ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після повномасштабного вторгнення рф в Україну гостро стало питання невиконання або неналежного виконання деякими суб'єктами господарювання своїх зобов'язань за господарськими

договорами через посилення існування обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин), які виникли внаслідок агресії РФ проти України. Однак, окрім підприємств, які дійсно прямо або опосередковано постраждали від російських окупантів, знаходяться і недобросовісні контрагенти, котрі відмовляються від виконання або належного виконання господарських договорів через запровадження правового режиму воєнного стану в Україні. Тому особливої актуальності набуло питання щодо доцільності та добросовісності посилання на форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) в конкретних випадках.

Наукові дослідження форс-мажорних обставин у зобов'язаннях представлені працями таких вчених, як: Харитонова Є. О., Мілаш В. С., Мельник О. О. та інших.

Частиною 2 статті 14¹ Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», до переліку форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) включено обставини, які мають воєнний характер, серед таких: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога [1]. При цьому перелік форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) не є вичерпним.

Статтю 617 ЦК України встановлено, що особа, яка допустила порушення зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, у разі доведення нею, що це порушення сталося внаслідок непереборної сили [2]. А в статті 218 ГК України зазначено, що суб'єкт господарювання несе господарсько-правову відповідальність за порушення господарського зобов'язання, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності, у разі якщо інше не передбачено законом або договором. Частина 4 наступної статті ГК України надає право учасникам господарських відносин за домовленістю розширити перелік підстав для звільнення від господарської відповідальності. Тобто, учасники господарських відносин диспозитивно можуть передбачити додаткові підстави для звільнення від господарської відповідальності, а також порядок засвідчення таких обставин, що відповідає принципу свободи договору [3].

З аналізу вищезазначених норм, можна зробити висновок, що обов'язок доказування існування обставин непереборної сили та їх причинно-наслідковий зв'язок з об'єктивною неможливістю виконати зобов'язання покладене на суб'єкта, який допустив таке порушення.

На підтвердження цього вищі судові інстанції неодноразово наголошували на тому, що форс-мажорні обставини не мають преюдиціальний (заздалегідь встановлений) характер. При їх виникненні сторона, яка посилається на дію форс-мажорних обставин, повинна це довести. Сторона яка посилається на конкретні обставини має довести те, що вони є форс-мажорними, в тому числі, саме для конкретного випадку [4].

Відмінним від довоєнного часу є те, що 28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата України, з метою спрощення процедури доказування існування форс-мажорних обставин, розмістила на своєму веб-сайті лист, у якому підтвердила, що військова агресія РФ проти України є форс-мажорною обставиною (обставиною непереборної сили) в розумінні ЗУ «Про торгово-промислові палати в Україні» [5]. Особа, яка порушує свої зобов'язання, у зв'язку із обставинами пов'язаними із військовою агресією РФ проти України, протягом періоду дії введеного воєнного стану, може долучити такий лист до свого повідомлення контрагенту про форс-мажорні обставини, які унеможливили виконання або належне виконання договірних зобов'язань або зобов'язань за умовами законодавчих або інших нормативних актів у встановлені терміни для можливого обґрунтованого перенесення строків належного виконання зобов'язань та вирішення спірних питань в договірному порядку. Сторона, яка порушила свої зобов'язання в період дії форс-мажорних обставин, також може звернутись до ТПП України та уповноважених нею регіональних ТПП, з метою отримання Сертифікату про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), в порядку, який встановлений Регламентом ТПП країни за кожним конкретним зобов'язанням окремо [6].

Враховуючи викладене, керуючись загальним принципом свободи договору, сторони господарського договору мають право додатково передбачити обставини, які через свій надзвичайний характер, можуть вважатись форс-мажорними в конкретних випадках, а також встановлювати порядок засвідчення факту виникнення таких обставин. Тому, важливо передбачити ситуації, які можуть спричинити

невиконання або неналежне виконання господарських договорів, а також, порядок дій, як слід вжити у таких випадках. Для уникнення потенційних спорів та непорозумінь між сторонами господарських договорів, важливо визначити компетентний орган, який повноважний на видачу документу, який засвідчує форс-мажор. Окрім цього, важливо також домовитись про строки сповіщення контрагента про настання форс-мажорних обставин, оскільки на законодавчому рівні такі строки не встановлені. Також, слід попередньо погодити перелік документів, які будуть необхідними для підтвердження існування форс-мажорних обставин. Варто пам'ятати, сам факт ведення воєнного стану в Україні не може бути вважатись форс-мажорною обставиною за конкретним господарським договором без доведення причинно-наслідкового зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

3. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

4. Постанова Верховного Суду України від 25.01.2022 р. у справі № 904/3886/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102797678> (дата звернення: 01.11.2023).

5. Офіційний лист ТПП України про підтвердження форс-мажорних обставин. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/621c8a543cda9382669631.pdf> (дата звернення: 01.11.2023).

6. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин (20.10.2023). Торгово-промислова палата України. URL: <https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavin-z-28-02-2022> (дата звернення: 01.11.2023).

Казімирова Ольга Олегівна

аспірантка 2-го року навчання

*кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ГІГ-КОНТРАКТУ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

Останнім часом в Україні чітко прослідковується тренд швидкого зростання ІТ-індустрії, яка в майбутньому, із впевненістю можна стверджувати, тільки набуватиме ще більшого розвитку. Постійне посилення значення цифрового сектору у загальній світовій економіці спонукає удосконалювати правове регулювання ІТ-галузі, на меті чого, з-поміж іншого, постає створення привабливих умов функціонування такого виду бізнесу саме на теренах України. Тільки невелика частка зайнятих осіб у даній сфері працює як співробітники (наймані працівники) на основі трудового договору (контракту), у той час, як переважна більшість – як самостійні підрядники, підприємці або взагалі особи, які надають послуги поза правових відносин. Проте для окресленої діяльності, на нашу думку, притаманні ознаки, за допомогою яких її можна кваліфікувати саме як трудову діяльність, яка, звісно, відбувається в рамках трудових відносин, позаяк у чинному законодавстві гіг-контракт розкривається як договір відмінної від трудо-правової природи.

Держава на законодавчому рівні передбачила підтримку розвитку ІТ-індустрії, зокрема прийнявши Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» №1667-ІХ від 15.07.2021 року (далі – Закон) [1].

Закон роз'яснює термін «гіг-контракт» як цивільно-правовий договір, за яким гіг-спеціаліст зобов'язується виконувати роботи та/або надавати послуги відповідно до завдань резидента Дія Сіті як замовника, а резидент Дія Сіті зобов'язується оплачувати виконані роботи та/або надані послуги і забезпечувати гіг-спеціалісту належні умови для виконання робіт та/або надання послуг, а також соціальні гарантії, передбачені Законом.

Алексєенко І. Г. вважає, що даний Закон спрямований на створення особливого економічного середовища з власною чи автономною правовою системою, потужного ІТ-центру не тільки в Україні, але й у всій Східній та Центральній Європі так звана «Дія Сіті», де немає меж

для інвестицій, створення нових робочих місць та розробки новітніх технологій. Юридичні особи, що прагнуть отримати передбачені Законом правові можливості, привілеї податкового, адміністративного та іншого характеру, мають набути статус резидента «Дія Сіті». Резиденти для здійснення роботи залучають працівників, укладаючи з ними трудовий договір (контракт), певною мірою відмінний від стандартного тим, що велика частина умов встановлюється угодою сторін, а також так званих «гіг-спеціалістів» на основі «гіг-контракту». Формально залишається й можливість укладення суто цивільно-правового контракту із самостійними підрядниками зі статусом ФОП, але останні не користуються перевагами гіг-спеціалістів на основі гіг-контракту [2, с. 133].

По суті Закон унормовує вже існуючу модель застосування цивільно-правових договорів (як правило, договорів про надання послуг та договорів підряду) між фізичними особами та суб'єктами підприємницької діяльності. Варто зазначити, що Закон вводить нові поняття «гіг-контракт», «гіг-спеціаліст» та «гіг», або завдання. Вони є, певним чином, гібридними утвореннями з поєднанням компонентів трудового й цивільного прав, хоча відносини у сфері гіг-економіки практично не врегульовані нормами трудового права.

Відповідно до ст. 3 Кодексу Законів про працю України (далі – КЗпПУкраїни), законодавство про працю регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами. Разом з цим, нормотворець визначає у ч. 2 та 3 цієї ж статті особливості регулювання трудових відносин певних категорій працівників, а в ч. 4 наводить виняток, коли дія КЗпП України не поширюється на відносини між гіг-спеціалістами та резидентами Дія Сіті [3].

Фахівці в галузі трудового права О. М. Лук'яничкова, Д. О. Новікова, вважають, що відсутність правового врегулювання трудовим законодавством даних відносин призводить до незахищеності осіб зайнятих у сфері гіг-економіки працівників, відсутності у них соціальних гарантій і захисту.

На думку вчених, питання стосовно правового регулювання відносин в гіг-економіці повинно здійснюватися шляхом надання окремого спеціально-правового статусу інтернет-платформам, що надаватиме їм можливість розробляти власні правила використання найманої

праці на основі базових засад цивільного законодавства, проте з наданням певного рівня правового захисту їх працівникам [4, с. 223].

Алексеев І. Г. зазначає, що гіг-контракт може передбачати такі несумісні з типовими цивільно-правовими договорами (якими вони визначаються) умови, як: робочий час, час відпочинку, визначення місця роботи, порядку її виконання, можливість контролю виконання роботи, забезпечення засобами виробництва, повне чи часткове відшкодування витрат гіг-спеціаліста у зв'язку з виконанням роботи тощо (ст. 20, 21 Закону). Згідно із Законом, гіг-спеціаліст отримує й певні соціальні гарантії у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, вагітністю та пологами відповідно до законодавства України про обов'язкове державне соціальне страхування (ст. 22, 23 Закону). Водночас, названий акт не надає гіг-спеціалістам права на створення профспілок, хоча в загальній формі воно закріплене й Конституцією, й міжнародними правовими документами, на ведення колективних переговорів, укладання колективних договорів тощо [2, с. 134].

Луценко О. Є. звертає увагу, що у зарубіжній практиці, наприклад, в Іспанії, ФРН, Італії та Польщі, часто законодавець намагається на цивільні відносини поширити гарантії, які притаманні трудовим відносинам [5, с. 74].

Серед О. Г. та Юшко А. М. вважають, що наявні форми залучення громадян до праці, зокрема й на підставі традиційних трудових договорів, не завжди є актуальними та відповідають потребам сучасного світу. Розвиток сучасних технологій, інноваційних можливостей обумовлює виникнення нових форм зайнятості та співпраці між роботодавцями і працівниками. Саме тому компанії винаходять нові та оптимальні, динамічні та більше гнучкі різновиди договорів, що фіксуватимуть відносини праці [6 с. 255].

Отже, на підставі вищевикладеного можна дійти до висновку, що гіг-спеціалісти здійснюють свою діяльність на підставі цивільно-правового договору (гіг-контракту), який має деякі риси трудового договору, адже може містити умови, притаманні останньому: робочий час, час відпочинку, визначення місця роботи, порядку її виконання, можливість контролю виконання роботи, забезпечення засобами виробництва, повне чи часткове відшкодування витрат гіг-спеціаліста у зв'язку з виконанням роботи тощо. Проте на відносини, що виникають між гіг-спеціалістами та резидентами Дія Сіті не поширюється

дія КЗпП України, що, на нашу думку, може призвести до ізоляції гіг-спеціалістів та незахищеності цих осіб, відсутності у них соціальних гарантій та захисту.

Так, справедливо, на доказ вищезазначеного розмірковує В. В. Жернаков, що «перехід до цивільно-правового регулювання відносин у сфері праці фактично унеможлиблює існування багатьох традиційних гарантій прав працівників» [7, с. 114].

Тож, на наш погляд, гіг-контракт за його характерними ознаками варто визнати особливим видом трудового договору – договором, в якому деякі умови можуть встановлюватися інакше, ніж в загальновизнаному порядку. Таке положення доцільно закріпити у КЗпП України, а також зафіксувати, що зміст і порядок укладення гіг-контракту регламентуватиметься спеціальним законодавством, яким є Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» та інші нормативно-правові акти. Ці властивості гіг-контрактів є яскравим свідченням тяжіння його природи до трудової, а не цивільно-правової.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15 лип. 2021 р. № 1667-IX.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>

2. Алексєєнко І. Г. Цивільно-правове регулювання окремих сфер суспільних відносин *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. №3 С. 129-135.

3. Кодекс законів про працю України від 10 груд. 1971 р. №322-VIII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

4. Новіков Д. О., Лук'янчиков О. М. Про перспективи трудового права в гіг-економіці. *Проблеми реалізації прав громадян в сфері праці та соціального забезпечення: тези доп. та наук. повідомл.* Харків: Право, 2019. С. 220-224.

5. Луценко О. Є. Поширення дії норм трудового права на “нетрудові” відносини. *Правове забезпечення соціальної сфери: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф.* м. Одеса (28 квітня 2023 р.) С. 72-75.

6. Соціально-трудова права і виклики цифровізації: монографія/ кол. авт.; за ред. Я. В. Сімутіної, М. М. Шумила. Київ: Ніка-Центр, 2023. С. 253-286.

7. Жернаков В. В. Забезпечення прав у сфері праці: організаційні та правові аспекти. *Юридичні гарантії забезпечення прав громадян на працю і соціальний захист*: Х Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 9 жовтня 2020 р.: тези доп. та наук. повідомл. / Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого; ред.: О. М. Ярошенко [та ін.]. Харків, 2020. С. 114-117.

Кисельов Вадим Костянтинович,

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національний Університет «Одеська юридична академія», суддя Суворовського районного суду м. Одеси

Науковий керівник – Голубева Неллі Юрійвна

завідувач кафедри цивільного процесу Національний Університет «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор

ДЕЯКІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ПРИПИНЕННЯМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ПРАВА ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах дуже актуальними є питання, пов'язані із отримання компенсації за знищене або пошкоджено майно, яке належне на праві власності. Нажаль наслідками бойових дій є фізичне знищення нерухомого майна та рухомого майна, яке належить на праві власності фізичним та юридичним особам. Саме тому підтримка законності в сфері майнових відносин, відшкодування шкоди, надання підтримки громадянам є однією з найважливіших завдань Держави.

Конституцією України (ст. 41) встановлено, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. {1}

Підставами припинення права власності є юридичні факти, з якими закон пов'язує припинення права власності взагалі або перехід його до іншої особи. До таких підстав можливо віднести цивільно-правові договори, а також і судові рішення щодо правочинів недійсними і договорів розірваними, примусового припинення права власності.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015р. № 389-VIII передбачено, зокрема у ст. 10,12-2, що період дії воєнного стану не можуть бути припинені та обмежені повноваження судів. Суди в умовах правового режиму воєнного діють

виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України. {2}

Отже суд фактично є гарантом дотримання сторонами норм чинного законодавства, яке пов'язане з припинення права власності.

В сучасних реаліях виникає суттєві питання, які пов'язані із встановленням факту припинення права власності на об'єкти нерухомості, внаслідок його знищення.

Так статтею 349 ЦК України встановлено, що право власності на майно припиняється в разі його знищення. {3}

У постанові Верховного Суду від 17.01.2019 року у справі №708/254/18 викладено правовий висновок про те, що умовами для припинення права власності на знищене нерухоме майно згідно з вимогами статі 349 ЦК України є наявність встановленого факту знищення майна, а також відповідної заяви власника майна про внесення змін до державного реєстру. Документами, які підтверджують знищення майна, можуть бути матеріали технічної інвентаризації, що засвідчують факт знищення майна, довідки органів внутрішніх справ України, акт про пожежу, офіційні висновки інших установ або організацій, які відповідно до законодавства уповноважені засвідчувати факт знищення майна тощо. {4}

Пунктом 75 «Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 553) встановлено, що для державної реєстрації припинення права власності на закінчений будівництвом об'єкт чи об'єкт будівництва у зв'язку з його знищенням подаються:

1) заява власника (співвласників) закінченого будівництвом об'єкта чи об'єкта незавершеного будівництва, справжність підпису на якій засвідчується відповідно до Закону України “Про нотаріат”.

2) документ, що посвідчує право власності на закінчений будівництвом об'єкт чи об'єкт незавершеного будівництва (крім випадків, коли право власності на такий об'єкт вже зареєстровано в Державному реєстрі прав або коли такий документ відсутній у зв'язку із втраченою, пошкодженням чи псуванням). {5}

Державна реєстрація права власності на закінчений будівництвом об'єкт чи об'єкт незавершеного будівництва у зв'язку з його знищенням проводиться за наявності відомостей про факт знищення, отри-

маних державним реєстратором з Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва.

Відомості про знищення об'єкта нерухомості до ЄДЕССБ вносяться представниками військової адміністрації, а також, на період дії воєнного стану сільським, селищним, міським головою територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації.

Законом України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23 лютого 2023 року № 2923-ІХ встановлений порядок відповідної компенсації унаслідок пошкодження та знищення майна. {6}

Окрім того, постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2023 р. № 624 затверджений «Порядок ведення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», а постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 р. № 380 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 13 червня 2023 р. № 624) затверджений ПОРЯДОК подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України. {7}

Зі змісту вищевказаних Постанов убачається, що фактично підставами для внесення до Реєстру пошкодженого та знищеного майна є інформаційне повідомлення, яке може бути подане самостійно фізичною особою чи представником юридичної особи.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23 лютого 2023 року №

2923-ІХ для розгляду питань щодо надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна виконавчий орган сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради (далі – виконавчий орган ради), військова адміністрація населеного пункту або військово-цивільна адміністрація населеного пункту утворює Комісію з розгляду питань щодо надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України (далі – Комісія з розгляду питань щодо надання компенсації), як консультативно-дорадчий орган та затверджує положення про роботу такої Комісії.

Отже фактично передбачений адміністративний порядок щодо розгляду заяв про наявність пошкодженого або знищеного майна та прийняття рішень про виплату компенсації.

Статтю 11 вищевказаного Закону № 2923-ІХ від 23 лютого 2023 року передбачено, що Рішення, дії, бездіяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів надання публічних послуг, пов'язаних з виконанням цього Закону, можуть бути оскаржені до суду.

В той же час, виникає питання, як довести факт пошкодження або знищення майна, яке перебуває на тимчасово окупованій території.

Одним з доказів є наявність документів (у тому числі матеріали фото- і відеофіксації) об'єкта нерухомого майна до/після знищення (за наявності), що передбачено пп. 7 п. 7 ст. 4 Закону № 2923-ІХ від 23 лютого 2023 року.

В даному випадку, можливий розгляд судом заяв про встановлення факту знищення або пошкодження майна на тимчасово окупованій території.

Можливість встановлення таких фактів передбачено ч. 2 ст. 315 ЦПК України, а саме, що судовому порядку можуть бути встановлені також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення. {8}

На підставі викладеного, можливо прийняти до висновку, що на підставі судового рішення також можливо встановити факти пошкодження або знищення майна, що буде сприяти якнайскорішому вирішенню питання щодо отримання відповідної компенсації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України/ Верховна Рада України. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. «Про правовий режим воєнного стану»: Закон України № 389-VIII від 12 травня 2015 р. // Верховна Рада України. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Цивільний кодекс України/ Верховна Рада України. Законодавство України [Електронний ресурс].// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Верховний Суд/ Постанова від 17.01.2019р. у справі №708/254/18// Єдиний держаний реєстр судових рішень від <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79297956>.
5. «Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 553)// Кабінет Міністрів України/ Законодавство України [Електронний ресурс].// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-%D0%BF#Text>.
6. Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23 лютого 2023 року № 2923-IX //Верховна Рада України. Законодавство України [Електронний ресурс].// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2023 р. № 624 «Про затвердження «Порядок ведення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», Кабінет Міністрів України/ Законодавство України [Електронний ресурс].// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/624-2023-%D0%BF#n25>.
8. Цивільно-процесуальний кодекс України/ Верховна Рада України. Законодавство України [Електронний ресурс].// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

Кочіашвілі Альберт Давидович
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВОЄННА АГРЕСІЯ ЯК ІСТОТНА ЗМІНА ОБСТАВИН КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ

Необхідною умовою стабільного функціонування всієї банківської системи та забезпечення економічного зростання в сучасних умовах є розвиток банківського кредитування. Кредитний договір – це цивільно-правовий документ, який визначає взаємні юридичні права і обов'язки та економічну відповідальність банку і клієнта (позичальника) з приводу проведення кредитної операції. За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (ст.1054 Цивільного Кодексу України).

Ведення повномасштабної війни силами окупаційних військ РФ суттєво ускладнило нормальне ведення підприємницької діяльності та виконання цивільно-правових договорів. Починаючи з 24 лютого 2022 року в силу незалежних обставин ряд учасників договірних кредитних відносин не мають об'єктивної можливості виконувати зобов'язання за кредитними договорами на умовах, які існували до початку воєнних дій на території України. Так, зміни в соціально-економічному становищі України в цілому та в окремих її регіонах, де ведуться активні бойові дії, постійні щоденні загрози ракетних обстрілів, та як наслідок припинення або обмеження здійснення господарської діяльності, негативно вплинули на спроможність отримувати прибуток та здійснювати платежі за кредитним договором.

Поняття «істотна зміна обставин» є оціночною категорією. Норма абзацу другою частини першої статті 652 Цивільного кодексу України містить критерій, за яким зміну обставин можна визначити як істотну: обставини повинні змінитися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах [3]. Істотна зміна обставин повинна відбутися не внаслідок поведінки контрагентів договору, а бути результатом певного впливу ззовні, тобто відбувається зміна певних обставин, які є

зовнішніми щодо правового зв'язку, що існує між контрагентами даного договору.

У своєму листі від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1 Торгово-промислової палати України підтвердила, що обставини військової агресії Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності [5].

Вищезазначені обставини зумовили виникнення інших обставин, що ускладнюють економічну діяльність та створюють перепони для стабільного цивільного обороту. У ситуації повної або часткової відсутності роботи, вимушеної зміни місця проживання внаслідок воєнних дій, а також у зв'язку з несенням військової служби, люди позбавлені можливості виконувати взяті на себе зобов'язання [1].

При визначенні зміни обставин істотною важливо дотримання чотирьох умов, серед яких наступні:

1) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;

2) зміна обставин зумовлена причинами, які зацікавлена сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися;

3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б зацікавлену сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору;

4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе зацікавлена сторона.

Згідно з першою умовою події, що викликали ускладнення у виконанні договору і які можна назвати «істотною зміною обставин» повинні мати місце або стати відомими сторонам після укладення договору.

При визначенні другої умови мова йде про те, що події, які викликають ускладнення, не могли стороною бути розумно прийняті до уваги. Одночасно положення ч. 2 ст. 652 ЦК України не покладають на сторону договору необхідність здійснення дій щодо усунення обставин, які істотно змінилися. Так само в таких джерелах цивільного

права, як Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА 2010 р., Принципи, визначення та модельні правила європейського приватного права – Проект «загальних критеріїв» (DCFR), передбачається лише вимога відсутності причинно-наслідкового зв'язку між зміною обставин і діями зацікавленої сторони [2]. Військова агресія РФ проти України дійсно носить винятковий характер, настання якої ніхто зі сторін договору не міг передбачати та на настання даної ситуації є обставиною, на яку не може вплинути жоден суб'єкт господарювання.

Третя умова в контексті саме кредитних договорів свідчить, що виконання кредитного договору потенційно порушує співвідношення майнових інтересів сторін і позбавляє слабшу сторону того, на що вона розраховувала б при укладенні договору. Мова йде про зменшення цінності отриманого стороною за договором, включаючи випадки, коли виконання взагалі перестає мати цінність для сторони, що отримує виконання.

Четвертою умовою закон визначає те, що із суті договору або звичаїв ділового обороту не впливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона. Виходячи зі змісту названої умови, випадки ускладнення у виконанні договору не можуть мати місця, якщо потерпіла сторона прийняла на себе ризик зміни обставин. Прийняття на себе ризику зміни обставин не обов'язково повинно бути прямо відображено у договорі, такий висновок може слідувати із самого характеру та змісту зобов'язання. Сторони при укладенні договору не передбачували наслідків для правового статусу останніх у випадку воєнних дій на території України. Досліджувані спірні правовідносини є фактично новими для вітчизняної юридичної практики, а отже звичаями ділового обороту не передбачено подібні випадки. Законодавць же у певних правовідносинах може передбачити порядок проведення сторонами договору переговорів щодо добровільної зміни чи розірвання договору. Наприклад, статтею 188 Господарського кодексу України (далі – ГК України) врегульовано порядок зміни розірвання господарських договорів [4].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Даниленко Т. Особливості вирішення питань кредитної заборгованості під час війни. *Юридична газета*. 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankivske-ta-finansove-pravo/>

osoblivosti-virishennya-pitan-kreditnoyi-zaborgovanosti-pid-chas-viyni.html

2. Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА (UNIDROIT) 2010. URL <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/translations/blackletter2010-ukranian.pdf>.

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

5. Лист ТПП від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf>.

Мартинюк Іван Вікторович

*Адвокат, аспірант кафедри права інтелектуальної власності
і патентної юстиції Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Постановка проблеми. Захист прав інтелектуальної власності набуває дедалі більшої практичної значущості, адже увага всього прогресивного світу все частіше стає прикутою до досягнень сфери високих технологій, винаходів, програмного забезпечення, дизайнських рішень тощо. Проте одночасно актуалізуються питання необхідності захисту означених прав через перманентно зростаючі загрози зловживань та правопорушень, включаючи нові форми злочинності. Відтак, моніторинг стану захищеності охоронюваних законодавством окремих держав та міжнародним правом об'єктів інтелектуальної власності є одним з основних завдань ключових міжнародних інституцій, зокрема Європейського Союзу.

Україна станом на сьогоднішній день перебуває у процесі динамічних змін у регулюванні сфери інтелектуальної власності, здебільшого наслідуючи ефективні на опрацьовані алгоритми правової охорони та державно-правового захисту прав на об'єкти інтелектуальної

власності. Внутрішньодержавна дискусія відбувається навколо численних питань вдосконалення існуючої нормативно-правової основи та засобів захисту в галузі права інтелектуальної власності, що виникають у зв'язку із вітчизняною специфікою регулювання галузі. Однак опрацювання шляхів виправлення існуючої проблематики значною мірою спирається, при чому цілком виправдано, на ефективні приклади зарубіжного досвіду. Вказана площина діяльності охоплює значний обсяг питань : від стратегічного курсу України на отримання членства в Європейському Союзі (з відповідними докорінними змінами та фундаментальними реформами національного державно-правового блоку) до застосування вузько направленого підходу до конкретних рішень та спеціальних питань, які виникають в умовах сучасних темпів технологічного розвитку (ІТ-сектору, алгоритмів штучного інтелекту, об'єктів сучасного мистецтва тощо) практично в стихійному повсякденному режимі.

Важливим прикладом, зокрема, є огляд у доктрині комплексного підходу до правової охорони комп'ютерних програм. Усталена світова практика в окресленому питанні передбачає підхід до охорони комп'ютерних програм як об'єктів авторського права (офіційна позиція Європейського патентного відомства, законодавчих органів європейських держав). Однак позитивні відгуки правників знаходить більш широкий підхід, відповідно до якого поряд з авторсько-правовою охороною комп'ютерних програм можливе забезпечення їх патентно-правової охорони. Прикладом є США, відповідно до законодавства яких патентно-правова охорона комп'ютерних програм використовується паралельно з авторсько-правовою, чим підсилюється загальний рівень захисту прав компаній-правовласників. Враховуючи 15 % патентів видано в США в ІТ-сфері (дані 2019 року), вказаний підхід оцінюється правниками цілком ґрунтовним, оскільки прирівняння комп'ютерної програми до винаходу чи корисної моделі створює можливість захистити завдяки патентну її функціональну сутність, а не лише кінцевий результат (зовнішній вираз комп'ютерної програми, що охороняється авторським правом) [1]. Тож вказаний підхід цілком заслуговує на імплементацію до міжнародної системи правової охорони комп'ютерних програм та має бути врахований Україною на законодавчому рівні.

В межах заявленої теми дослідження існують також питання, що охоплюють більш широкий аспект правового захисту в досліджува-

ній сфері, а саме – систематизація статистично-аналітичних результатів та загальний аналіз стану захищеності прав інтелектуальної власності на різних рівнях. Ю. М Капіца, аналізуючи діяльність з захисту прав інтелектуальної власності в державах-членах ЄС називає наступні чинники ефективності розглянутих європейських механізмів : досвід органів поліції, прокуратури у припиненні порушень прав інтелектуальної власності; координація дій органів влади на центральному та регіональному рівнях; застосування цивільно-правових, адміністративно-правових, кримінально-правових засобів захисту прав інтелектуальної власності; дієва система збору авторської винагороди; ефективні організації колективного управління; досвід судів у розгляданні суперечок у сфері інтелектуальної власності, наявність судової практики забезпечення позовів і доказів; досвід визначення розміру збитків унаслідок порушення майнових прав; здійснення моніторингу поширення піратської продукції тощо [2; 449]. Викладене свідчить, серед іншого, про неухильність узгодженого, системного підходу, який гармонізує функціонування всього державно-правового механізму в сфері захисту прав. Урахування зазначених висновків також має закладатись в основу національної правової політики реформ галузі.

Слід зауважити, що законодавець вибудовує таку політику за схожими принципами, хоча їх втілення потребує набагато більш суттєвих програмних змін. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» від 20.03.2023 № 2974-IX [5] поглиблює зближення національного законодавства із нормативами ЄС в сфері захисту прав інтелектуальної власності. Законом передбачено внесення змін до Цивільного кодексу України щодо заходів припинення порушення прав інтелектуальної власності, механізмів компенсації та усунення наслідків таких порушень (зокрема закріплено спосіб захисту права інтелектуальної власності у формі застосування разової грошової виплати за відповідною процедурою). У Господарському процесуальному кодексі України передбачено зміни у процедурі витребування окремих доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності. До інших актів поточного законодавства застосовано зміни щодо встановлення обов'язків порушника по припиненню скоюваного правопорушення, процедури визначення розміру відшкодування завданих збитків тощо.

Покажемо те, що, згідно Пояснювальної записки [4] до проекту вказаного Закону, цілями запроваджуваних змін є закріплення «права на інформацію» (можливості витребування судом інформації про походження і мережі розповсюдження товарів чи послуг, що порушують право інтелектуальної власності); «попередніх та попереджувальних заходів» (щодо застосування попередніх судових заборон щодо посередників, чії послуги використовуються відповідачем при порушенні права інтелектуальної власності), а також альтернативних заходів захисту, вдосконалення принципів відшкодування правовласнику заподіяної майнової шкоди шляхом відшкодування збитків, оприлюднення інформації щодо порушення прав інтелектуальної власності та змісту судового рішення за даним фактом.

Зазначені зміни сприйняті багатьма правниками як такі, що наближають законодавство України у сфері захисту прав інтелектуальної власності до стандартів ЄС, посилюючи вітчизняні механізми захисту прав власника об'єкта інтелектуальної власності [3]. Впродовж взаємодії з Україною в сфері захисту прав інтелектуальної власності ЄС наполягає, щоб усі законодавчі ініціативи України були послідовними і скоординованими на боротьбу з піратством в умовах вжиття ефективних заходів захисту прав [2; 469].

Висновки. Можемо заключити, що фундаментальною потребою для наближення національного законодавства в сфері захисту прав інтелектуальної власності до стандартів права Європейського Союзу виступає не лише послідовна імплементація принципів та механізмів ЄС, але і дотримання систематизованого, комплексного підходу до відповідних реформ, який не допускати суперечностей між функціонуючими інститутами, а навпаки скоординовано об'єднувати їх адміністративний ресурс задля досягнення єдиної правової мети.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грушевська Н. Правова охорона комп'ютерних програм: як правовласнику захистити свої права URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/pravova-ohorona-kompyuternih-program-yak-pravovlasniku-zahistiti-svoyi-prava.html>
2. Капіца Ю. М. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу : формування, інститути, напрями розвитку / Ю. Капіца; НАН України, 2-е вид. Київ, 2020 URL : <https://ipr.nas.gov.ua/wp-content/>

uploads/2020/10/Oznakomitelniy_fragment_Pravo_intel_vlasn_Kapitsa_YM_2020.pdf

3. Корелова Н. Набув чинності Закон щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності : що встановлено? URL : https://jurliga.ligazakon.net/news/219894_nabuv-chinnost-zakon-shchodo-posilennya-zakhistu-prav-ntelektualno-vlasnost-shcho-vstanovleno

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» URL : <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=73513&pf35401=557878>

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності : Закон України від 20.03.2023 № 2974-IX URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/T232974?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=j101&_ga=2.204020439.617239822.1698221324-55516193.1695036328#_gl=1*1wu214n*_gcl_au*MTk2MTk1NTc2Ny4xNjk1MDM2MzI4.

Мумерко Назар Володимирович

Аспірант 2 курсу кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»,

«ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ»

Захист прав інтелектуальної власності означає вжиття заходів для запобігання і припинення порушення прав на результати інтелектуальної та творчої діяльності людини або відновлення таких прав.

Військові конфлікти на певних територіях країни можуть ускладнити реалізацію права на захист результатів інтелектуальної та творчої діяльності. Саме тому наразі актуальним стає питання використання альтернативних методів вирішення суперечок та конфліктів, пов'язаних з правами інтелектуальної власності. Ці альтернативні методи можуть виправдати свої цілі, зокрема, сприяти більш ефективному захисту прав через судову систему.

Подання позову до суду для захисту прав інтелектуальної власності є ефективним у випадках, коли сторонам необхідне обов'язкове рішення відповідного органу, коли сторони не можуть самостійно вирішити конфлікт або коли рішення має застосовуватися до безлічі осіб.

Проте судовий захист прав інтелектуальної власності в період воєнного стану може бути неефективним через такі недоліки судового процесу: тривалість розгляду справи (особливо в справах інтелектуальної власності, де можливо залучення експертів, що вимагає багато часу), високі витрати на судовий процес, відсутність можливості особистого присутності на судових засіданнях або представлення необхідних доказів через воєнні події на певних територіях, а також те, що рішення суду може не задовольнити обидві сторони, що може сприяти подовженню конфлікту або виникненню нових конфліктів, які зачіпають більшу кількість осіб [3].

Україна зіткнулася зі своїм ворогом в багатьох аспектах, включаючи сферу цифрових технологій, де кількість кібератак значно збільшилася під час повномасштабної війни. Це також включає мережеві атаки та поширення фейків від країни-агресора. Ці виклики вплинули на громадян та суспільне життя в Україні. Щоб їм впоратися, необхідна підтримка міжнародної спільноти.

У квітні 2022 року був прийнятий важливий закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку з збройною агресією Російської Федерації проти України» No 2174-IX [1]. Згідно з цим законом, під час воєнного стану зупиняються строки для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності та строків для процедур набуття цих прав. Після закінчення воєнного стану ці строки продовжуються з урахуванням періоду зупинення.

Закон також визначає, що свідоцтва та патенти на об'єкти інтелектуальної власності, які засвідчують виникнення прав, діють під час воєнного стану. Це означає, що права інтелектуальної власності залишаються в силі і можуть бути використані суб'єктами права інтелектуальної власності в повному обсязі під час дії воєнного стану.

Крім цього, Україна активно розвиває євроінтеграційні процеси в сфері інтелектуальної власності. Це відзначено прийняттям основи проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих

актів України з метою посилення захисту прав інтелектуальної власності №2334-IX на початку липня 2022 року [2].

Отож, навіть у надзвичайно складних умовах, які панують в різних сферах суспільного життя під час воєнного стану, законодавча діяльність продовжується і, зокрема, в сфері інтелектуальної власності. Забезпечення функціонування та поступове вдосконалення механізмів захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану відбувається завдяки підтримці дружніх країн та міжнародного співтовариства. Ця ініціатива спрямована на підсилення та реалізацію євроінтеграційних процесів в Україні.

Під час вибору методу захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану, важливо враховувати наступні критерії: об'єкт і предмет конфлікту в сфері інтелектуальної власності, характер порушення прав, чи воно має національний або міжнародний характер, безпечне місце для проведення процедури, загроза для життя та здоров'я в разі проведення процедури в певній локації, бажання сторін зберегти добрі ділові відносини чи налагодити співпрацю на законних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 01.04.2022 № 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>.

2. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану / URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennyasudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu.

3. Інтелектуальна власність у період воєнного стану в Україні: що змінилось. 2022. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/publications/tax-and-legal-alert/2022/intellectual-property-martial-law.html>.

Павленко Микола Вадимович

Аспірант кафедри цивільного права

*Національного університету «Одеська юридична академія»,
начальник групи цивільно-військового співробітництва центру
стратегічних комунікацій оперативного угруповання військ
«Херсон»*

Науковий керівник: к.ю.н., доц., Кривенко Ю. В.

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ ПРО ЗАКУПІВЛЮ ПРЕДМЕТІВ РИТУАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОХОВАННЯ (КРЕМАЦІЇ) ЗАГИБЛИХ (ПОМЕРЛИХ) ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Відомості про загальну кількість загиблих військовослужбовців Збройних Сил України становлять службову інформацію [1, п. 3.39]. Нерозголошення вказаної інформації за словами Президента України в інтерв'ю British Broadcasting Corporation від 11 травня 2023 року є спільним рішенням військових, проте кожна загибель (смерть) фіксується і є узагальнена кількість втрат Збройних Сил України [2]. За таких умов особливо актуальним є питання організації забезпечення товарами ритуальної належності для проведення поховання (кремації) загиблих (померлих) військовослужбовців.

Відповідно до пункту 1.2 Інструкції про організацію поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби (далі – Інструкція) відповідальність за організацію поховання загиблих (померлих) військовослужбовців покладена на командирів військових частин, начальників та військових комендантів гарнізонів (військових комісарів) [3].

В даному випадку вбачається невідповідність положень Інструкції вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 154 «Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки» (далі – Постанова № 154). Так, відповідно до пункту другого вказаної Постанови Постанови Кабінету Міністрів України від 3 червня 2013 року № 389 «Про затвердження Положення про військові комісаріати» втратила чинність, а відповідно до абзацу 14 пункту 11 затвердженого Постановою Положення, участь у похованні, а у разі відсутності на відповідній території військових частин і гарнізонів організовують поховання

військовослужбовців районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки [4].

В свою чергу, відповідно до частини п'ятої статті 9 Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України до обов'язків начальника гарнізону належить проведення військового поховального ритуалу. В той же час, відповідно до Порядку проведення військового поховального ритуалу (додаток 18 до вказаного Статуту), до повноважень посадової особи, відповідальної за організацію військового поховального ритуалу, не належить забезпечення поховання товарами ритуальної належності [5].

Відповідно до пункту 3.3 Інструкції під час організації поховання загиблого (померлого) військовослужбовця за рахунок військової частини закупаються такі предмети ритуальної належності: труна, труна оцинкована (за потреби), подушка, санітарний (паталого-анатомічний) мішок (за потреби), похоронне покривало, надгробний хрест та ритуальний вінок (крім військовослужбовців мусульманського віросповідання), транспортувальний ящик (за потреби), 9 метрів білої ситцевої матерії (для військовослужбовців мусульманського віросповідання), а також державний прапор, який після поховання передається близьким родичам загиблого. Крім того, військовою частиною можуть оплачуватись інші ритуальні послуги (виготовлення надписів на надгробних хрестах, написи на траурних стрічках ритуальних вінків, послуги кремації) [3]. В той же час, спостерігається певна неточність положень інструкції в частині моменту передачі державного прапора, оскільки відповідно до пункту 20 раніше зазначеного Порядку проведення військового поховального ритуалу, передача державного прапора здійснюється родичу або іншій близькій особі загиблого та є частиною процедури поховання і, відповідно, військового поховального ритуалу [5].

В свою чергу, упорядковує та деталізує процедуру оформлення закупівлі товарів ритуального призначення Алгоритм дій посадових осіб, відповідальних за організацію транспортування та поховання (кремацію) загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України (далі – Алгоритм). Пунктом 3.1. Алгоритму на 2023 рік, затвердженого 14 березня 2023 року Головнокомандувачем Збройних Сил України, визначено обов'язок командира військової частини забезпечити закупівлю (отримання) комплексу предметів ритуальної належності. Перелік таких предметів, на відміну від визначеного в

Інструкції, доповнений Листом пошани і скорботи від імені Президента України в рамці А4 та футляром і, в свою чергу, не передбачає закупівлі 9 метрів білої ситцевої матерії для військовослужбовців мусульманського віросповідання [6].

В свою чергу, пунктами 1.1 та 1.2 Алгоритму на 2023 рік передбачено, що у разі відсутності у командира військової частини можливості закупівлі предметів ритуальної належності, він надсилає до ТЦК та СП письмове звернення з проханням забезпечення предметами ритуальної належності силами відповідного ТЦК та СП, а керівник такого центру забезпечує, у разі письмового звернення командира військової частини, предметами ритуальної належності (в тому числі, за рахунок бюджетних коштів) [6]. Такі положення Алгоритму на 2023 рік аналогічні пропозиціям Головнокомандувача Збройних Сил України у листі до Міністра оборони України від 10 серпня 2022 року № 300/1/С/3122, відповідно до яких запропоновано на період дії воєнного стану дозволити ТЦК та СП за місцем поховання військовослужбовця, у разі необхідності, за попереднім погодженням з командиром військової частини, здійснювати закупівлю предметів ритуальної належності за бюджетною підпрограмою КПКВ 2101020/21 «Цивільно-військове співробітництво» [7].

Підсумовуючи вищевикладене, вбачаємо неузгодженість положень Інструкції про організацію поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби, Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України та Алгоритму дій посадових осіб, відповідальних за організацію транспортування та поховання (кремацію) загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України в частині визначення обов'язків та порядку дій посадових осіб щодо закупівлі товарів ритуальної належності. Крім того, потребує деталізації положення Алгоритму щодо умов, за яких закупівля товарів ритуальної належності здійснюється РТЦК та СП, оскільки жодним з зазначених актів не визначений перелік обставин, за яких командир військової частини не має можливості закупівлі предметів ритуальної належності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Переліку відомостей Збройних Сил України, що становлять службову інформацію (ПСІ-2023) : Наказ начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 30.01.2023 р. № 12.

2. Володимир Зеленський: «До контрнаступу ми готові». BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-65548618> (дата звернення: 04.11.2023).

3. Інструкція про організацію поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби : Інстр. М-ва оборони України від 05.06.2001 р. № 185 : станом на 2 січ. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0524-01#Text> (дата звернення: 04.11.2023).

4. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки : Постанова Каб. Міністрів України від 23.02.2022 р. № 154 : станом на 14 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-п> (дата звернення: 04.11.2023).

5. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 550-XIV : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14#Text> (дата звернення: 04.11.2023).

6. Алгоритм дій посадових осіб, відповідальних за організацію транспортування та поховання (кремацію) загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України у 2023 році: Затв. Головнокомандувач Збройних Сил України від 11.03.2023: станом на 11 берез. 2023 р.

7. Головнокомандувач Збройних Сил України. Лист Міністру оборони України. 10.08.2022 № 300/1/С/3122.

Первак Анна Дмитрівна

*Національний університет «Одеська юридична академія»
аспірантка кафедри цивільного права*

Науковий керівник: Матійко Микола Володимирович
*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ

Після повномасштабного вторгнення рф на територію України наша держава вимушена долати чимало труднощів та оперативно реагувати на виклики війни, аби забезпечити порядок у суспільстві та

належне функціонування державних інститутів, інститутів громадянського суспільства.

Дія воєнного стану певною мірою обмежує права та свободи громадян, вносить зміни у порядок діяльності суб'єктів публічно-правових відносин. Важливо пам'ятати, що за ст. 64 Конституції України право на захист не підлягає будь-яким обмеженням, навіть якщо на території держави діє режим воєнного стану [1]. В ситуації, коли права та свободи особи порушені, держава гарантує своїм громадянам право на захист і правничу допомогу, реалізація якого, в більшості випадків, здійснюється адвокатами. У цивільному судочинстві адвокат є суб'єктом надання професійної правничої допомоги учасникам справи, що реалізується у вигляді представництва. Далі розглянемо, як війна вплинула на діяльність інституту адвокатури в Україні та представництво законних прав та інтересів осіб.

У першу чергу слід розглянути особливості участі адвокатів та інших учасників справи у судовому процесі в умовах воєнного стану. Відповідно до статистики, опублікованої прес-службою Міністерства соціальної політики, станом на 14 серпня 2023 року в Україні офіційний статус внутрішньо переміщених осіб мають близько 5 мільйонів громадян [2]. Статистику щодо українців, які отримали тимчасовий захист та проживають на території іншої держави, опубліковано на Порталі оперативних даних ООН: станом на 10 жовтня понад 6,2 мільйона українців стали біженцями (від початку повномасштабного вторгнення росії) [3]. Відповідно, чимало адвокатів, прокурорів та працівників судів вимушено покинули постійне місце проживання (в тому числі у зв'язку з тимчасовою окупацією територій ворогом), що унеможливило розгляд багатьох справ у залі суду за безпосередньою участю їх учасників. Крім того, під час війни особиста участь у судовому засіданні може бути небезпечною для життя та здоров'я. Проте тимчасове переміщення чи евакуація не позбавляють особу права на захист, яким вона наділена як громадянин України, а представників судової влади та інституту адвокатури можливості продовжувати свою професійну діяльність. Онлайн участь у судовому засіданні учасників, які з об'єктивних причин не можуть бути присутніми в залі судового засідання, передбачено ч. 7 ст. 11 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», а механізм проведення таких судових засідань описано в ст. 212 Цивільного процесуального кодексу України. Саме ці положення передбачають можливість здійснення правосуддя в ре-

жими відеоконференції, що є актуальною потребою в умовах війни. Практика проведення судових засідань онлайн з'явилась в період пандемії коронавірусу, коли карантинні обмеження унеможлилювали фактичне перебування учасників справи в залі суду. Тож, наявність законодавчо закріпленого механізму участі в судовому процесі в режимі відеоконференції є необхідним елементом, який допомагає судовій системі справлятися із викликами війни. Загалом, на нашу думку, система правосуддя України зазнає позитивних змін, а діджиталізація її основних процесів дозволить регламентувати проведення судових засідань в режимі відеоконференції як повноцінну альтернативу засіданням в залі суду, а не лише з підстав пандемії коронавірусу чи дії воєнного стану.

Наступним слід розглянути нововведення, пов'язане з участю адвокатів як представників однієї з сторін у судовому процесі. З 18 жовтня 2023 року умова реєстрації адвокатом особистого кабінету в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі) (далі – ЄСІТС) є обов'язковою [4]. Особі, яка зареєструвала електронний кабінет, суд вручає будь-які документи у справах, в яких така особа бере участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення до електронного кабінету такої особи, що забезпечує обмін процесуальними документами. На нашу думку, такі зміни спрощують процес комунікації між учасниками справи, а також сприяють розвитку електронного судочинства шляхом діджиталізації процесу документообігу.

Ще один виклик, з яким зіткнулись українські адвокати – захист осіб, що підозрюються в державній зраді чи колабораціонізмі. Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу, а у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Це право не обмежується дією воєнного або надзвичайного стану. Далі піде мова про адвокатів, які здійснюють представництво в судовому процесі інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу. Адвокат, зареєстрований у системі безоплатної вторинної правничої допомоги, призначається захисником затриманої особи, незважаючи на те, яке кримінальне правопорушення вона вчинила. В сучасних реаліях здійснення захисту осіб, які є прихильниками країни-окупанта, є морально складним рішенням. Звісно, адвокат може відмовитись захищати зрадника чи колаборанта, але прямий обов'язок держави – надати підозрюваному

захисника. До того ж, Україна – європейська держава, в якій принцип верховенства права є основоположним при здійсненні правосуддя, а отже ніхто не може бути позбавлений права на захист. Тож, керуючись конституційними нормами, адвокати продовжують професійно виконувати свою роботу та все ж стають на захист осіб, підозрюваних у державній зраді чи колабораціонізмі, незважаючи на осуд суспільства. Також важливо розуміти, що в умовах війни Україна не може допустити порушення взятих на себе міжнародних зобов'язань щодо забезпечення належного та ефективного правового захисту.

Отже, війна істотно вплинула на інститут адвокатури та представництва. Попри всі виклики правозахисна система України продовжує працювати, але вже за правилами воєнного часу. Ситуація, що склалася, вкотре демонструє, що автоматизація певних процесуальних дій, потреба в їх діджиталізації та дистанційній участі учасників у судовому процесі – цілком аргументовані покращення, які запроваджуються на законодавчому рівні як реакція на режим воєнного стану та соціально-політичні процеси в державі, спричинені ним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Ukraine Refugee Situation. Operational data portal. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 12.12.2023).

3. 15 серпня Мінсоцполітики спрямував понад 5,7 млрд грн на виплату допомоги для ВПО. Міністерство соціальної політики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/23014.html> (дата звернення: 12.12.2023).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29.06.2023 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-IX#Text>

5. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40-

41, 42. – с. 492. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

6. про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

Соколов Дмитро Сергійович

*Національний університет «Одеська юридична академія»
аспірант 2-го курсу навчання кафедри трудового права та права
соціального забезпечення*

ОСОБЛИВОСТІ ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ КОНТРАКТІВ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасних умовах воєнного стану питання договірної регулювання проходження військової служби у Збройних Силах України постають досить гостро. З метою проходження військової служби кожен громадянин України має право укласти контракт зі Збройними Силами України у порядку, передбаченому законодавством України.

Так, Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» передбачені загальні умови укладення контракту про проходження військової служби (ст. 19 Закону) та прийняття на військову службу за контрактом (ст. 20 Закону) [1].

При цьому, у частині 4 статті 19 зазначеного Закону передбачено, що: «форма, порядок і правила укладення контракту, припинення (розірвання) контракту та наслідки припинення (розірвання) контракту визначаються положеннями про проходження військової служби громадянами України та нормативно-правовими актами Міністерства оборони України та інших центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями, якщо інше не передбачено законом» [1, ст. 19].

Таким спеціальним нормативно-правовим актом є Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затверджене Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008 [2].

Згідно вказаного Положення, правовідносини між громадянами України, які виявили бажання проходити військову службу, та Збройними Силами України, регулюються контрактом про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України.

Згідно пункту 15 Положення: «контракт про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України (далі – контракт про проходження військової служби) – письмова угода, що укладається між громадянином і державою, від імені якої виступає Міністерство оборони України, для встановлення правових відносин між сторонами під час проходження військової служби» [2, п. 15].

Одночасно, з моменту введення правового режиму воєнного стану на території України, правові механізми, якими регулювалися правовідносини, окреслені вище, зазнали певних викликів.

Одним із таких питань, яке постає в сучасних умовах, це визначення строку дії контракту.

Дійсно, законодавством встановлені чіткі строки, на які укладаються контракти, проте якщо контракт укладений у разі введення воєнного стану – строк контракту встановлюється до оголошення демобілізації. Тобто фактично строк контракту є невизначеним, контракт можна вважати безстроковим у розумінні трудового законодавства. Окремо слід звернути увагу, що під час дії воєнного стану строкові контракти продовжуються автоматично.

У зазначених умовах воєнного стану є лише три підстави, за яких особа може бути звільнена від контракту, а саме:

- за віком (у разі досягнення 60 років);
- за станом здоров'я (у разі визнання непридатним до військової служби з виключенням із військового обліку);
- за обвинувальним вироком суду, яке набрало законної сили.

Таким чином, постає питання невизначеності строку дії контракту під час правового режиму воєнного стану, що в свою чергу не дає можливості особі, яка уклала контракт, його розірвати достроково або звільнитися за закінченням терміну дії.

З одного боку, це питання національної безпеки та оборони України, яке має бути пріоритетним у ситуації, яка склалася. З іншого боку, держава повинна забезпечити дотримання прав людини при регулювання контрактних правовідносин з такими громадянами, які добровільно вирішили захищати незалежність та територіальну цілісність України.

В даному контексті держава повинна взяти на себе обов'язок належного соціального забезпечення таких осіб, надавати їм матеріальну, медичну, психологічну допомогу, яка дозволить заохочувати громадян виконувати обов'язок захисту Вітчизни відповідно до положень Конституції України.

Також вбачається за можливим забезпечити право на відпустки громадян України, які проходять військову службу за контрактом, розробивши відповідний законодавчий механізм на період воєнного стану, що забезпечить право на відпочинок з боку держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n335>.

2. Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008. [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#Text>.

Федорчук Юлія Олександрівна

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національний університет «Одеська юридична академія»

ВЧИНЕННЯ ВИКОНАВЧИХ НАПИСІВ НА ДОГОВОРАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з введенням воєнного стану в Україні, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 164 від 28.02.2022 року «Про деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» [1] було внесено ряд змін у Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, що діятимуть в умовах воєнного стану та які будуть діяти ще протягом одного місяця з дня його припинення.

Відтак, належну увагу слід приділити вчиненню виконавчих написів нотаріусів, на документах, що встановлюють заборгованість, під час дії воєнного стану, адже законодавчими змінами були врегульовані питання щодо заборони примусового виконання виконавчих написів нотаріусів під час дії воєнного стану.

Під виконавчим написом нотаріуса слід розуміти спеціальне розпорядження нотаріуса, спрямоване на звернення стягнення на предмет іпотеки, та являється інструментом захисту цивільних прав громадян. Це стягнення передбачає примусовий продаж майна боржника, залишеного як застава, для стягнення виниклої заборгованості. Перевагою використання цього інструменту стягнення заборгованості за незабезпеченими кредитами є можливість його вчинення нотаріусом незалежно від місцезнаходження боржника або стягувача, а також швидкість його вчинення, що позитивно впливає на його подальше виконання, в той самий час цей інструмент має свої певні недоліки, такі як можливість вчинення його тільки на основі документів стягувача, що є не вигідним для боржника, а також головним недоліком є те, що його можна оскаржувати з підстав порушення процедури його вчинення нотаріусом, а саме типовою помилкою є порушення строків його вчинення, та вчинення виконавчого напису на договорі, що не є нотаріально посвідченим. [2]. З якої причини кредитори обирають варіант вчинення виконавчого напису нотаріуса замість звернення до суду? Тут немає нічого дивного: саме на підставі цього варіанту вони можуть повернути свої кошти, приховавши цей процес від боржника. У свою чергу, судова тяганина як для боржника, так і для кредиторів – це тривалий процес, який потребує багато нервів та часу. Таким чином, суд є останньою інстанцією для кредиторів, яка дозволить повернути борг по кредиту. Відповідно до українського законодавства, все має відбуватися у чітко визначений час. Для отримання виконавчого напису нотаріуса кредитору надається три роки з моменту виникнення вимог за кредитними зобов'язаннями. У більшості випадків представники банків та інших фінансових установ звертаються за вчиненням виконавчого напису за борговими вимогами до боржника, які вже прострочені. У цьому випадку виконавчий лист буде видано без дотримання вимог чинного законодавства.

Статтею 88 Закону України «Про нотаріат» встановлено, що нотаріусом вчиняються виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість (кредитний договір, аліментний договір), але винятково, якщо подані документи встановлюють безспірність заборгованості та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років [3]. Проте Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період

дії воєнного стану» № 2455-IX від 27 липня 2022 року було встановлено, що в період дії воєнного стану забороняється примусове виконання виконавчих написів нотаріусів. Метою прийняття вищевказаного Закону було зробити неможливим відчуження майна громадян у період дії воєнного стану. Варто зауважити, що сам Закон України «Про нотаріат» не зазнав змін, стосовно процедури вчинення виконавчих написів.

06 травня 2023 року набрав чинності Закон від 11 квітня 2023 року № 3048-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану», яким було внесено зміни до Закону України «Про виконавче провадження», відповідно якому забороняється відкриття виконавчих проваджень на підставі виконавчих написів нотаріусів, вчинених на кредитних договорах, які не посвідчені нотаріально.

Відтак, у зв'язку з введенням в дію мораторію кредитори втратили можливість здійснення швидкого та дієвого механізму з метою захисту своїх прав у разі виникнення боргу. До введення мораторію кредитор мав право, у разі виникнення безспірної заборгованості звернутися до нотаріуса, з метою вчинення виконавчого напису на документах, визначених Переліком та пред'явити його до виконання приватним або державним виконавцям. Замість цього відповідно до вищевказаних змін кредитору необхідно звертатися до суду, що передбачає додаткові затрати ресурсів та часу кредитора та навантаження на судову систему.

Отже, аналізуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що виконати в примусовому порядку виконавчий напис вбачається неможливим, тому аби кредитору не втратити право на стягнення боргу необхідно звертатися до суду. З вищевикладеного можна зробити висновок, що виконавчий напис не є вирішенням спору між боржником та фінансовою установою, а лише підтвердженням певних зобов'язань боржника. Незважаючи на певні недоліки цього інструменту захисту цивільних прав, в той самий час виконавчий напис нотаріуса є дієвим способом захисту цивільних прав громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 164 від 28.02.2022 року «Про деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану». URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>

2. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>

3. Про Нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. –1993. – № 39. – Ст. 383. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

Шипков Єгор Олексійович

Аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В ЦИВІЛЬНО- ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

Сучасний рівень розвитку суспільства ставить перед правом завдання врегулювати правові аспекти впровадження та використання електронних документів. Становлення та розвиток електронного документообігу зумовили потребу закріплення правового режиму електронного документа, основних вимог до нього, ідентифікуючих реквізитів та умов його рівнозначності з документом у традиційному розумінні, а також особливостей правового регулювання електронного документообігу.

Застосування електронного документообігу сьогодні стає нагальною потребою як для органів державної влади, місцевого самоврядування, а також для безлічі організацій, незалежно від їхньої галузевої власності та організаційно-правових форм. Активне освоєння суб'єктами господарювання та іншими учасниками цивільно-правових відносин новітніх технологій не лише сприяє розширенню сфери використання інформаційно-комунікаційних систем у роботі з документами, а також дає змогу, зважаючи на динаміку зміни зовнішніх чинників, збільшувати ефективність процесу управління в жорстких умовах конкуренції, швидко створювати оптимальну систему взаємодії з іншими суб'єктами.

Активний розвиток цієї сфери суспільних відносин став причиною прийняття у 2003 році Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [1], який було створено з

метою нормативного-правового врегулювання різних питань, що так чи інакше стосуються електронних документів та електронного документообігу. Окрім того, робота електронного документообігу та використання електронних документів, регулюється Конституцією України [2], Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) [3], Законами України «Про електронні довірчі послуги» [4], «Про інформацію» [5], «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [6], «Про обов’язковий примірник документів» [7] та деякими іншими.

Слід зазначити, що сам термін «електронний документ» з’явився на початку 1990-х рр. у США, але у вітчизняному документознавстві він почав активно використовуватися лише з 2003 р., коли був ухвалений Закон України – «Про електронні документи та електронний документообіг». Так, відповідно до ст. 5 даного Закону: «електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов’язкові реквізити документа» [1]. З наведеного визначення можна сказати, що електронний документ фактично не відрізняється від документів, поданих на інших носіях, наприклад, на папері, лише форма подання інформації – електронна, що вимагає використання електронних обчислювальних машин не тільки для створення, обробки та передачі документованої інформації, але й для її сприйняття людиною. Безумовно, це важлива ознака, що підкреслює одну з важливих особливостей електронного документа, – його відокремленість від суб’єкта, що створює і сприймає цей документ.

В свою чергу, під «електронним документообігом (обігом електронних документів)» варто розуміти «сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів» [1]. Специфічною особливістю електронного документообігу є, на нашу думку, те, що він охоплює як електронні, так і паперові документи.

Використання електронних документів для фіксації інформації про юридично значущі дії не змінює характеру цивільно-правових відносин, адже електронний документ за дотримання визначених умов є тотожним документу у паперовій формі. На електронний документ розповсюджуються правила Цивільного кодексу щодо право-

чинів у письмовій формі. Отже, використання електронних документів при вчиненні угод не зумовлює виникнення нової форми правочину або якогось іншого способу укладання договору.

Проблемним питанням є те, що сьогодні відсутній єдиний НПА, який регулює електронний документообіг у сфері цивільно-правових відносин. Це виступає причиною того, що у чинному вітчизняному законодавстві вживається термінологія, не властива для ЦК України, а також є велика кількість правових колізій з чинним законодавством [8, с. 469].

Таким чином, аналіз сучасного стану законодавства України показує, що існуюча тенденція переходу на електронні форми взаємодії вимагає проведення великої комплексної роботи з систематизації законодавства, усунення недоліків та обмежень чинного законодавства. Для формування систематизованої нормативної бази при побудові «електронної держави», інформаційного громадянського суспільства, а також належного правового регулювання цивільно-правових відносин необхідним, на нашу думку, є прийняття Закону «Про електронний документообіг у сфері цивільно-правових відносин».

ЛІТЕРАТУРА

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, № 36, ст.275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1996. № 30. Ст. 141. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 27-IX від 03 вер. 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст.160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

3. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

4. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 45, ст.400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 48, ст.650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

6. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 31, ст.286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text>

7. Про обов'язковий примірник документів: Закон України від 09.04.1999 № 595-XIV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1999, № 22-23, ст.199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text>

8. Заборовський В. В., Змикало О. І. Становлення та розвиток правового регулювання електронних правочинів у цивільному праві України. Science, innovations and education: problems and prospects: abstracts of 2-nd International scientific and practical conference (Tokyo (Japan), September 15-17, 2021). *CPN Publishing Group*, 2021. P. 466-472.

Малюта Владислав Васильович

магістр 2 року навчання факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Берназ-Лукавецька О. М.

**ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ
ДОБРОСОВІСНОСТІ ПРИ ВИРІШЕННІ СПОРІВ У
ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ**

Проблема застосування принципу добросовісності у договірних правовідносинах знаходиться на перетині доктрини та практики приватного права, а її дослідження є необхідним як для розвитку цивілістичної науки, так і для коректного правозастосування. Окреслену проблематику прямо або опосередковано розглядали такі науковці як Бабич І. Г., Майданик Р. А., Кузнєцова Н. С., Боднар Т. В., Смітюх А. В., Павленко Д. Г. та інші, що свідчить про достатній рівень інтересу до цієї теми у наукових колах. Практична ж значущість теми дослідження зумовлена необхідністю впровадження об'єктивних критеріїв для застосування принципу добросовісності при вирішенні судових спорів. Під час правозастосування непоодинокими є випадки, коли нормативне забезпечення певних спірних правовідносин є недостатнім або суперечливим. За таких обставин загальні засади

цивільного права можуть використовуватися як джерело права. Разом з тим, таке правозастосування ґрунтується на досить оціночних правових категоріях, що вимагає високого рівня правової культури. Так, наприклад, вади мотивування судового рішення, ухваленого із застосуванням аналогії права, з високою вірогідністю можуть впливати на сприйняття такого рішення як свавільного, а також завдати шкоди якості та авторитету правосуддя. У зв'язку з вищезазначеним, аналіз застосування принципу добросовісності у регулюванні договірних правовідносин є актуальною темою дослідження.

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України загальними засадами цивільного законодавства є, зокрема, справедливість, добросовісність та розумність. Варто зазначити, що спільна згадка цих принципів в п. 6 ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України не випадкова. Зазначені принципи взаємодоповнюють один одного та покладають на суб'єктів цивільного права обов'язок здійснювати свої права та обов'язки належним чином. [1]

Зміст цих принципів у цивільному законодавстві прямо не визначається. Разом з тим, системне тлумачення окремих положень закону у правових висновках Верховного Суду, Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини створює необхідне підґрунтя для формування конкретних уявлень про практику застосування принципу добросовісності як джерела права. Визначення добросовісності наведено, зокрема, у постанові Верховного Суду від 10.04.2019 року у справі № 390/34/17: «Добросовісність – це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них». У постанові Верховного Суду від 10.09.2018 року у справі № 920/739/17 також зазначено, що добросовісність означає прагнення особи сумлінно використовувати цивільні права та забезпечити виконання цивільних обов'язків.

Варто зазначити, що сутність принципу добросовісності розкривається крізь положення ст. 13 Цивільного кодексу України, відповідно до якої, здійснюючи цивільні права, особа зобов'язана утримуватись від дій, які могли б порушити права інших осіб, дотримуватись моральних засад суспільства, не вчиняти дії з наміром завдати шкоди

іншій особі, а також не зловживати правом в інших формах. Так, зокрема, у постанові Верховного Суду від 12.10.2021 року у справі № 311/2121/19 сформовано висновок, що порушення засади добросовісності при здійсненні цивільних прав всупереч його меті є зловживанням правом. Також у постанові Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 року у справі №369/11268/16-ц зроблено висновок, що правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

Таким чином, порушення принципу добросовісності при здійсненні цивільних прав є самостійною підставою для застосування відповідних цивільно-правових способів захисту. Водночас задля забезпечення правової визначеності виникає потреба у чіткому розмежуванні добросовісної та недобросовісної поведінки суб'єктів цивільних правовідносин.

Враховуючи, що порушення принципу добросовісності може суттєво впливати на результат вирішення судових спорів, постає нагальна необхідність у встановленні чітких критеріїв розмежування добросовісної та недобросовісної поведінки. Так, зокрема, у постанові від 20.05.2020 року у справі № 922/1903/18 Верховний Суд наголосив, що під час обрання варіанта добросовісної поведінки боржник зобов'язаний піклуватися про те, щоб його юридично значимі вчинки були економічно обґрунтованими та відповідали критеріям розумності.

З вищенаведених висновків Верховного Суду вбачається, що зміст добросовісної поведінки полягає в утриманні від дій, які негативно впливають на права та обов'язки контрагентів або третіх осіб під час здійснення цивільних прав. Добросовісною є поведінка, спрямована на належне використання суб'єктивного права відповідно до його змісту та цільової спрямованості із забезпеченням рівності сторін, справедливості умов правовідносин та розумності дій контрагентів. Відповідність дій учасника правовідносин меті правочину слід оцінювати у загальному та вузькому сенсах.

За загальним правилом, будь-які правочини між суб'єктами приватного права спрямовані на рівноцінний обмін цивільними благами. При цьому інтереси сторін такого відносно рівноцінного обміну забезпечується за рахунок того, що для кожної сторони правочину споживча корисність одержаних цивільних благ є вищою, ніж спо-

живча корисність відчужених. Разом з цим у разі суттєвого дисбалансу одержаних та наданих об'єктів правовідносин постає питання добросовісності учасників правочину. Об'єктивним показником такого дисбалансу в залежності від ситуації може бути порушення принципів: 1) справедливості – у разі коли внаслідок недобросовісної поведінки сторони іншій стороні нав'язуються невігідні умови правовідносин; 2) розумності – у разі коли суб'єкт здійснює цивільні права у спосіб, який унеможливує виконання умов взятого зобов'язання або призводить до унеможливлення задоволення вимог сторонніх кредиторів.

У вузькому ж сенсі відповідність меті правочину полягає у здійсненні цивільних прав та виконанні цивільних обов'язків у спосіб, необхідний та достатній для настання конкретних юридичних наслідків, які зазвичай є бажаними для учасників подібних правовідносин.

Таким чином, принцип добросовісності у договірних правовідносинах встановлює певні вимоги щодо чесності намірів та послідовності поведінки сторін, які в об'єктивному вимірі можуть оцінюватись через критерії справедливості умов договору, розумності дій учасників правовідносин та відповідності поведінки сторін попереднім заявам. Зазначені вимоги до укладення та виконання договорів є запорукою забезпечення безпечного та ефективного цивільного обороту.

Разом з цим, оцінюючи такі об'єктивні прояви добросовісної поведінки як справедливість та розумність умов договору та дій, пов'язаних з його виконанням, не можна тлумачити будь-яку несправедливість або нерозумність правовідносин як однозначні прояви недобросовісності. Надмірний протекціонізм у захисті від порушення балансу інтересів у правочині може мати наслідком обмеження свободи договору та можливість оскарження майже будь-яких договірних відносин, що негативно вплине на правову визначеність у цивільному обороті. В залежності від обставин ті чи інші нерозумні або несправедливі договірні умови можуть бути оцінені як розумні та справедливі, враховуючи такі сторонні чинники як терміновість укладення договору, наявність зобов'язань перед третіми особами, кон'юнктура на ринку тощо.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що принцип добросовісності не є суто теоретичною правовою конструкцією. Разом з тим, враховуючи наявність великої кількості оціночних категорій та широ-

кого простору для суддівського розсуду у питанні оцінки добросовісності договірних правовідносин, є нагальна потреба у подальшій розробці об'єктивних критеріїв добросовісної поведінки, які спростять та уніфікують практику застосування принципу добросовісності. Ці критерії можуть бути розроблені на основі тлумачення споріднених принципів справедливості та розумності, а також на базі аналізу конкретно визначених договірних конструкцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 28.11.2023).

Наумов Артем Сергійович

Студент 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Берназ-Лукавецька О. М.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ Ф'ЮЧЕРСНИХ КОНТРАКТІВ

Однією з ключових проблем виробників товарів у сучасних реаліях є нестабільність кон'юнктури цін на ринках, що зумовлює великі ризики у підприємницькій діяльності. Одним із методів вирішення даної проблеми є укладення деривативів, одним із видів яких є ф'ючерсний контракт, який й буде предметом даного дослідження.

Нормативне визначення ф'ючерсних контрактів у чинному законодавстві міститься у ст. 14 Податкового кодексу України, де визначено, що ф'ючерсний контракт (ф'ючерс) – це стандартизований строковий контракт, згідно якого продавець зобов'язується у майбутньому в установленій строк передати базовий актив у власність покупця на визначених специфікацією умовах, а покупець бере зобов'язання прийняти базовий актив і сплатити за нього ціну, котра визначена сторонами контракту на момент його укладення [1].

Будь-який ф'ючерсний контракт повинен мати відповідні реквізити. Згідно п. 12 Постанови КМУ «Про затвердження положення про вимоги стандартної (типової) форми деривативів» ф'ючерсний контракт повинен мати, зокрема, такі реквізити: назва контракту; сторони контракту; ціну виконання; термін виконання; розмір початкової маржі; відповідальність сторін у разі невиконання та неналежного виконання зобов'язань, встановлених цим контрактом та інші [2].

Ключовими ознаками які відрізняють ф'ючерсні контракти у порівнянні з іншими деривативами є те що всі ф'ючерсні контракти торгуються лише на товарній біржі, при цьому відповідні угоди мають чіткий стандартизований характер, де всі умови угоди мають однаковий характер, окрім ціни, яка вираховується шляхом зіставлення попиту та пропозиції на відповідний актив.

На думку М. О. Солодкого ф'ючерсні контракти можна умовно поділити на товарні ф'ючерсні контракти та фінансові ф'ючерсні контракти [3, с. 353].

Відмінність між двома цими видами ф'ючерсних угод полягає у предметі відповідних угод. Предметом товарних ф'ючерсних договорів є укладення угоди з відповідними реальними активами (зерно, картопля, кава, чай, нафта, тощо), а предметом фінансових ф'ючерсних контрактів є нематеріальні активи (векселі, акції, банківські депозити, фондові індекси тощо).

Сторонами при укладенні ф'ючерсного контракту є відповідно продавець та покупець. При цьому продавця називають стороною, що має коротку позицію, а покупця – з довгою позицією. Причиною надання відповідних назв є те, що продавець продає товар, яким на момент укладення угоди не володіє, в той же час покупець здійснює покупку товару який отримує у майбутньому.

Основними учасниками ринку укладення ф'ючерсних угод є хеджери та спекулянти. Відмінність між ними полягає у обраній стратегії поведінки на ринку, якщо хеджери керують ризиком та переносять його на спекулянтів, то спекулянти приймають на себе ризик й «граючи» коливанням цін намагаються отримати в результаті цього максимальні прибутки [4, с. 63].

Операціями за ф'ючерсними контрактами є відкриття та закриття пропозиції (ліквідація). Початкова купівля або продаж товару є відкриттям позиції для покупця та продавця відповідно. У зв'язку з останнім питанням важливим є дослідження умов поставки товару.

Більшість учасників ф'ючерсного ринку не зацікавлені у реальному виконанні укладених угод, основною їх метою є отримання прибутку від коливання цін на ринку, тому тільки незначна частка укладених угод завершується реальною поставкою товарів. Основна маса ф'ючерсних контрактів завершується укладенням зворотної (офсетної) угоди. Для ліквідації зобов'язань за контрактом учасник угоди дає наказ брокеру щодо здійснення зворотної операції:

- продавцю – на купівлю контракту;
- покупцю – на продаж даного договору [4, с. 356].

На думку дослідниці О. М. Сохацької якісний ф'ючерсний контракт має володіти такими характеристиками: високі обсяги попиту та пропозиції; товар має бути придатним до стандартизації; ціна утворюється вільно; ціни коливаються – в іншому випадку учасники ринку не матимуть зацікавленості у здійсненні операцій; складений контракт передбачає комерційний інтерес, викликати зацікавлення учасників реального ринку; ф'ючерсний контракт має позитивно вирізнятися від своїх конкурентів, щоб ним зацікавилися учасники біржі [5, С. 108-109].

Таким чином в ході проведеного дослідження можна дійти до висновку, що ф'ючерсний контракт є одним із найбільш ефективних видів деривативів суть якого полягає в укладенні стандартизованого строкового контракту згідно умов якого продавець бере на себе зобов'язання у майбутньому в установленний строк передати базовий актив у власність покупця на визначених специфікацією умовах, а покупець бере зобов'язання прийняти базовий актив і сплатити за нього ціну, визначену сторонами контракту на дату його укладення. Однак, урегульованість даного питання нормами чинного законодавства є достатньо поверховою й потребує прийняття нормативних актів, які б більш глибоко унормували питання укладення ф'ючерсних контрактів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI *Відомості Верховної Ради України* № 13 стор. 556, стаття 112 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів» від 19 квітня 1999 р. N 632 *Офіційний вісник України* 1999 р., № 16, стор.

56, код акта 7343/1999 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/632-99-п#Text>

3. Солодкий М. О. Біржовий товарний ринок : навч. посіб. – 2-ге вид. змін./ М. О. Солодкий, В. О. Яворська. К. : В-во «ЦП Компринт», 2017. 482 с.

4. Малишко В. М. Ф'ючерсні контракти як вид біржових угод Юридичний вісник: господарське право № 2(11) 2009 р. С. 61-65 URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/17906/1/Малишко%20В.%20М.%20Ф%27ЮЧЕРСНІ%20КОНТРАКТИ%20ЯК%20ВИД%20БІРЖОВИХ%20УГОД.pdf>

5. Біржова справа : підруч. / за наук. ред. докт. екон. наук, проф. О. М. Сохацької. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 655 с.

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

*Білошкурський Микола Миколайович,
студент 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: д. ю. н., проф., Давидова І. В.*

ДОГОВІР ДАРУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УНИКНЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Важелями державного та громадського впливу, які можна і потрібно застосовувати в антикорупційній політиці, є: удосконалення антикорупційного законодавства, розроблення категоріального апарату, визначення доцільних та справедливих видів покарань, залежно від ситуації, крім того, уникання прогалин та будь-яких натяків на можливість трактувати закон у різний спосіб, налаштування механізму притягнення до відповідальності винних, спрямування зусиль держави на контроль за дотриманням удосконалених законів тощо.

Серед наведених способів боротьби з корупцією одним з таких, що має найбільший вплив та є одним з найтяжчих у реалізації, вважаємо вироблення та налаштування справедливого механізму притягнення винних у корупційних злочинах до відповідальності. Так, для того, аби притягнення винних до відповідальності було відпрацьованим та обґрунтованим, а винні не уникали покарань, перш за все, слід дослідити способи уникнення покарань за корупційні злочини.

Одним зі способів, яким сьогодні активно користуються задля того, щоб уникнути покарання за корупцію, або й зовсім приховати факт одержання неправомірної вигоди є договори, зокрема, договір дарування. В. Хоменко зазначає, що саме за допомогою укладання фіктивних договорів, особливо, договору дарування, зловмисники намагаються приховувати чи маскувати джерела походження коштів чи іншого майна, одержаних унаслідок учинення суспільно небезпечного протиправного діяння. Саме договір дарування допомагає надати отриманим коштам вигляду законності [1, с. 364].

Ст. 626 цивільного кодексу України (ЦК України) договором визначається домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [2]. Ст. 179–180 господарського кодексу України (ГК України) регулюють

умови укладання господарських договорів та дають їх законодавче визначення [3].

Як зазначають Є. Харитонов та О. Харитонova, у ЦК України фактично йдеться лише про договір як про підставу виникнення цивільних правовідносин, однак він також відрізняється від інших юридичних фактів ще й тим, що не тільки дає підстави для застосування певної норми права в даному конкретному випадку і для виникнення, зміни або припинення конкретних правовідносин, але й також регулює поведінку сторін, визначає їх права і обов'язки у правовідносинах, які він породжує [4, с. 48].

На думку А. Апарова та О. Онищенко, договір є двостороннім чи багатостороннім правочином [5, с. 43]. Таке твердження поділяє М. Біленко, зазначаючи, що у цивілістичній науці договір розглядається у трьох аспектах:

по-перше, під договором розуміється юридичний факт – підстава виникнення цивільного правовідношення;

по-друге, договір розуміється як власне правовідношення; тобто, договір не тільки впливає на динаміку правовідносин (породжує, змінює або припиняє їх), а й визначає зміст конкретних прав та обов'язків сторін, виступає засобом регулювання поведінки сторін у цивільних правовідносинах;

по-третє, під договором розуміється документ, в якому закріплюють факт встановлення зобов'язальних правовідносин [6, с. 35].

Правочин, до якого відносять договір дарування зокрема – це завжди дії суб'єкта цивільних відносин, що є актом реалізації приватною особою своїх природних прав та свобод [7, с. 52].

Договір дарування, згідно зі ст. 717 ЦК України – це договір, за яким одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність. Договір же, яким встановлюється обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не є договором дарування [2].

Нині можна виокремити два основні способи уникнути покарання за корупційні злочини завдяки укладання договору дарування.

По-перше, це одержання неправомірної вигоди через укладений договір дарування, тобто надання хабарю вигляду подарунка.

По-друге, це передача майна третім особам (зазвичай родичам чи знайомим), як того, що одержано незаконним шляхом, так і того, що

вже належало особі, щоб у разі, якщо суд визнає обвинувачуваного винним, уникнути покарання у вигляді конфіскації майна.

Зрозуміло, що такі договори можуть визнаватися фіктивними та незаконними, а отже й недійсними, але постає проблема це довести у судовому порядку. За ст. 234 ЦК України, фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином, також такий правочин вважається судом недійсним [2]. Тобто, у випадку з договором дарування – без наміру надання подарунку, а з певним іншим наміром, наприклад, як у випадках з корупцією – уникнути покарання.

Фіктивні правочини, зокрема договори, укладаються з метою ухилитися від майнової відповідальності, передбаченої законом. Фіктивний правочин характеризується недобросовісністю його учасників, але зазвичай лише цієї підстави недостатньо для того, щоб визнати правочин недійсним [8, с. 47].

Отже, характерною рисою фіктивних договорів як способу уникнути покарання за корупцію є невідповідність мети особи і договору, який укладений, тобто мета особи не подарунок, а намагання уникнути покарання за корупцію. Задля запобігання використанню договору дарування як способу приховати отримання неправомірної вигоди або як способу уникнути покарання за корупційні злочини, обґрунтовано необхідність відмежування дефініцій «подарунок» та «неправомірна вигода», встановлення чіткого та відпрацьованого контролю за всіма договорами дарування шляхом перевірки сторін договору дарування на наявність кримінального провадження за корупційною статтею у ЄРДР, продовження реалізації законодавчої політики тощо. Визначено, що процедура визнання таких договорів дарування фіктивним та недійсним підпадає під юрисдикцію судів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хоменко В. П. Запобігання приховуванню злочинів у фіскальній сфері, що мають транснаціональний характер. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2(107). С. 371–381. URL: <http://surl.li/nchlb>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

4. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Особливості цивільно-правового регулювання в умовах воєнного стану. *Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану* : монографія [Електронне видання] / за ред. : Є. О. Харитонova, О. І. Харитонovої, К. Г. Некіт ; упор.-укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2023. С. 6–63. URL: <http://surl.li/nchly>

5. Апаров А., Онищенко О. Юридична природа поняття господарського договору: огляд наукових і нормативних підходів. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 10. С. 42–46. URL: <http://surl.li/nchpr>

6. Біленко М. Загальні положення про договір як цивілістичну конструкцію. *Юридична Україна*. 2014. № 8. С. 35–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_8_8

7. Давидова І. В. Категорія «правочин» в умовах рекодифікації цивільного законодавства: перспективи трансформації. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Том XXVII. С. 51–58. DOI: <https://doi.org/10.32837/npnuola.v27i0.681>

8. Давидова І. В. Недійсність фіктивного правочину: загальна характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. С. 47–49. URL: http://lsej.org.ua/6_2014/12.pdf

Брага Аліна Анатоліївна,

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: доц. Берназ-Лукавецька О. М.

ПРОБЛЕМАТИКА НЕВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ

Актуальність теми роботи обґрунтовується значенням дослідження проблематики невиконання договору перевезення, з огляду на значення обставин непереборної сили для виконання договірних зобов'язань.

Стан наукової розробки даної теми. Науково-теоретичною основою роботи стали праці вітчизняних дослідників та науковців, які присвячено проблематиці невиконання договору перевезення, а саме: В. Талах, Ю. Чебан, О. Загнітко та ін.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що договір перевезення є неоднозначною та складною правовою конструкцією. Адже існування прав та обов'язків сторін за цим договором, а також ймовірність виникнення форс-мажорних обставин, у рамках виконання зобов'язань із транспортування (пасажирів та вантажу) висуває до контрагентів за договором перевезення суворі умови. Від ретельності фіксації у тексті договору усіх істотних умов у подальшому може залежати можливість накладення певних заходів відповідальності на сторону, яку порушила свої зобов'язання.

Тобто, укладаючи договір перевезення, контрагенти за цим правомочинном обов'язково узгоджують ситуації, в разі виникнення яких одна чи обидві сторони не матимуть об'єктивної змоги завершити виконання зобов'язання в обумовлені в договорі терміни. Такі ситуації одержали назву «форс-мажорних обставин».

Як вбачається із наведеного міркування, форс-мажорні обставини – це непереборні обставини, які можуть стати на заваді своєчасному та якісному виконанню договірних зобов'язань, зокрема, і договору перевезення. Особливо актуальним форс-мажор стає під час стихійного лиха та війни, що є для України найвагомішим фактором наразі. Простіше кажучи, форс-мажор – це певне сильне та рідкісне явище, що впливає на кожного, хто опинився під впливом таких обставин.

Як зазначають В. Талах та В. Бондарук, «для українського законодавства характерним є здебільшого використання поняття «непереборна сила», а не «форс-мажор» (наприклад, ст. 218 ГК України, п. 1 ч.1 ст. 263 ЦК України)» [1, с. 114].

Разом з тим, ст. 14–1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», поняття форс-мажорних обставин також ототожнюється з поняттям «обставини непереборної сили» [2].

Тобто, зазначені терміни є синонімами на мають ідентичне юридичне значення. Далі у зазначеній статті зазначеного закону форс-мажорні обставини розподіляються на окремі види, які, на мою думку, варто згрупувати на певні сегменти: владні рішення; суспільні обставини; обставини, спричинені погодними чинниками.

З огляду на зазначене, слід відмітити той факт, що, зокрема, в період дії воєнного стану на території України суб'єкти господарської діяльності та / або фізичні особи звільняються від відповідальності за порушення зобов'язань за договором, зокрема, за невиконання дого-

вору перевезення. Проте, звільнення від відповідальності відбувається лише в разі, якщо невиконання зобов'язань за договором перевезення (невиконання договору перевезення) відбулось саме внаслідок дії воєнного стану, або інших обставин непереборної сили.

Тобто, для договірних зобов'язань за договором перевезення форс-мажорні обставини є передумовою звільнення від відповідальності за неналежне виконання або порушення зобов'язання, але самого безпосереднього зобов'язання це по суті не скасовує.

Ю. Чебан та С. Сирцева зазначають, що «розділ договору про форс-мажорні обставини, який раніше трактувався досить формально або взагалі не зазначали такої інформації, став на сьогодні надто актуальним для прийняття подальших управлінських рішень» [3, с. 152]. Таким чином, договір перевезення обов'язково повинен містити пункт (розділ) про форс-мажорні обставини та звільнення від відповідальності з причини їх настання.

Слід зазначити, що форс-мажорні обставини та відповідальність можуть описуватися в договорі перевезення по-різному: від короткого формального, звуженого опису відповідальності (наприклад, лише конкретні випадки настання відповідальності) до широкого поля відповідальності, за винятком непереборної сили з причин, що виправдовують договірні порушення. Тобто, випадки настання форс-мажору повинні описуватися з урахуванням розуміння ознак непереборної сили, а не довільним чином; інакше суд визнає їх недійсними. Крім власне форс-мажорних обставин, часто обумовлюється термін оповіщення про них, порядок оповіщення, припинення договору через форс-мажор, інші значущі обставини.

Наприклад, показовим є рішення Шевченківського районного суду м. Києва, який 28 червня 2023 року, розглянувши у відкритому судовому засіданні в порядку спрощеного позовного провадження без виклику сторін цивільну справу № 761/13143/23 за позовом ОСОБА_1 до ПАТ «Авіакомпанія «Міжнародні авіалінії України» про захист прав споживачів, стягнення збитку та відшкодування моральної шкоди за ненадані послуги перевезення через скасований рейс, враховуючи аргументи сторін та керуючись вимогами чинного законодавства України стосовно виконання договорів перевезення та регламентації форс-мажорних обставин, вирішив – Позов ОСОБА_1 до ПАТ «Авіакомпанія «Міжнародні авіалінії України» про захист прав споживачів, стягнення збитку та відшкодування моральної шкоди за

ненадані послуги перевезення через скасований рейс – задовольнити частково [4].

Крім власне форс-мажорних обставин, часто обумовлюється термін оповіщення про них, порядок оповіщення, припинення договору через форс-мажор, інші значущі обставини.

Якщо сторони передбачили у договорі положення про форс–мажор, це є підставою для звільнення від відповідальності. У будь-якому випадку сторона, в якій виникли певні труднощі, і вона об’єктивно не може виконати договір, має негайно повідомити іншу сторону про такі перешкоди, аби максимально звузити можливі негативні наслідки [4].

Таким чином, у договорі перевезення рекомендується обрати такий підхід до фіксування істотних умов: фіксація цілі перевезення (тобто має бути зафіксований факт переміщення вантажу або пасажирів у просторі); результат перевезення, тобто зміни місцезнаходження та доставки об’єкта перевезення; перевезення, як факт виконаної роботи, що допомагає досягти певного результату; виконання роботи без недоліків.

Особливу увагу слід приділити фіксації у договорі перевезення форс–мажорних обставин: слід вказати орієнтовний перелік форс-мажорних обставин, передбачених законодавством; слід зазначити строки та обумовити способи попередження про настання та закінчення форс-мажору; варто передбачити дії сторін при настанні форс-мажорних обставин; доцільно передбачити можливість одностороннього розірвання договору через тривалу дію форс-мажорних обставин із зазначенням конкретного строку їх дії; можна також зосередитися на інших умовах, які будуть захищати інтереси сторони/сторін при настанні форс-мажору.

Отже, виконання сторонами договірних відносин взятих на себе договірних зобов’язань, зокрема, і за договорами перевезення, може стати неможливим з причини матеріалізації форс-мажорних ризиків. Такі ризики, у певних випадках, є підставами звільнення від відповідальності. Нормативне чи договірне встановлення розподілу форс-мажорних ризиків призначено оптимізувати їхнє правове застосування, в разі їх настання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Талах В. І., Бондарук В. В. Особливості визначення форс-мажорних обставин в Україні та передових світових спільнотах. Су-

часні кризові явища в економіці та проблеми облікового, контроль-ного та аналітичного забезпечення управління підприємством : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (23 червня 2023 р). відп. ред. В. В. Чудовець. Вип. 15. Луцьк: ВІП ЛНТУ, 2023. 113–116.

2. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 2 грудня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 13. ст.52.

3. Чебан Ю. Ю., Сирцева С. В. Форс-мажорні обставини у договорі : інформаційно-облікове забезпечення. *Modern Economics*. 2023. № 39. С. 152-157.

4. Загнітко О. Форс-мажорні обставини у договорах під час воєнного стану. *Юридична газета* від 27 квітня 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/formsmazhorni-obstavini-u-dogovorah--pid-chas-voennogo-stanu-.html> (дата звернення: 28.11.2023).

Верьовкін Максим Павлович, Калова Вікторія Сергіївна
студенти 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: д.ю.н., проф. Давидова І. В.

РИМСЬКИЙ ШЛЮБ ТА ЙОГО ВИДИ

Римське право та його невід’ємна частина – інститут шлюбу – стали основою для формування суспільних, правових та культурних концепцій в Давньому Римі. Римський шлюб не лише регулював особисті відносини між чоловіком і жінкою, але й відображав глибоко укорінені віртуальні та юридичні принципи давньоримського суспільства.

Дослідження теми римських шлюбів має важливе значення для сучасності з кількох ключових причин. По-перше, це дає нам можливість здобути глибше розуміння коренів та еволюції інституту шлюбу. Знання про те, як римляни розглядали та регулювали шлюбні відносини, дозволяє нам порівняти ці погляди із сучасними концепціями шлюбу та сім’ї. Це створює можливість аналізувати, як суспільні норми та цінності стосовно шлюбу еволюціонували з часом. По-друге, вивчення римських шлюбів може відкрити нові перспекти-

ви для сучасних дискусій щодо прав та обов'язків у шлюбі, а також різних форм співжиття. Засвоєння досвіду давнього Риму може вплинути на сучасні обговорення та реформи в сфері сімейного права та взаємин між статями.

Шлюб у давньому Римі – це юридично визнане об'єднання чоловіка та жінки, регульоване римським цивільним правом. Його укладання передбачало визначені норми та формальності, які регулювали особисті та майнові відносини подружжя. Цей союз міг бути законним (*matrimonium justum*), обмеженим певними правилами для римських громадян, або незаконним (*matrimonium non justum*), відкритим для інших вільних осіб, які не мали здатності укласти законний римський шлюб.

Цей інститут відзначався величезною різноманітністю та динамікою впродовж різних етапів римської історії. Від архаїчних форм, таких як шлюб з чоловічою владою, до еволюційних змін, що призвели до визнання різних видів шлюбу та правового статусу жінок у сімейних відносинах – римський шлюб віддзеркалював динамізм і трансформації самого суспільства.

У цьому рефераті ми докладно розглянемо римський шлюб, розкриваючи його історичний контекст, різновиди та визначальні риси. Поринемо в юридичні та соціальні аспекти цього інституту, досліджуючи, як він впливав на життя римських громадян, формував сімейні зв'язки та створював правовий фундамент для подальшого розвитку правової доктрини. Разом із тим, ми вивчимо соціокультурні та релігійні впливи, які визначали норми та цінності римського шлюбу, роблячи його невід'ємною частиною багатогранного культурного спадку Давнього Риму.

Через призму римського шлюбу ми отримаємо можливість краще зрозуміти не лише юридичні аспекти давньоримського права, але і глибше проникнути в соціокультурний контекст, що визначав особливості та цінності цього видатного суспільства.

Перед тим як розглянути шлюб та його види, важливо визначити правове становище жінки у давньому Римі. У цьому суспільстві, що відзначалося глибокими соціокультурними та юридичними традиціями, жінки мали обмежені права і визнавалися як юридично залежні особи.

Жінка була під сильним впливом *patria potestas*, що представляла собою владу батька чи голови сім'ї над членами свого домогосподар-

ства. Під цією владою жінка перебувала до шлюбу, після чого вона переходила під *patria potestas* чоловіка. У контексті шлюбу, це означало, що жінка ставала під повну юридичну владу свого чоловіка, включаючи контроль над її майном та особистими рішеннями.

Типова форма шлюбу у давньому Римі – *cum manu* – призводила до того, що жінка переходила з влади батька під владу чоловіка. Проте, існували і інші форми шлюбу, такі як *sine manu*, де дружина зберігала більше незалежності від чоловіка та *patria potestas*.

Зміни в законодавстві, внесені імператорами, поступово розширювали права жінок, але деякі обмеження лишалися. Наприклад, жінка залишалася під *patria potestas* свого чоловіка, але в пізніших етапах імперії набувала більше автономії у справах спадкування та управління майном.

Отже, правовий статус жінок визначав їхню роль у сім'ї та шлюбі в давньому Римі, враховуючи юридичні та соціокультурні норми того часу.

У римському праві існували два типи шлюбу, які визначались відповідно до норм цивільного права:

1) *Matrimonium iustum*, або «законний шлюб», був обмежений правами і доступний лише римським громадянам, що мали *jus conubii* (право вступати в шлюб). Укладався у спеціальних формах, які закон визначав, і породжував повний комплекс особистих та майнових відносин між подружжям. Відповідно до методу укладення шлюбу, римське право розрізняло два види правомірного шлюбу: шлюб із чоловічою владою (*cum manu mariti*) та шлюб без чоловічої влади (*sine manu mariti*).

2) *Matrimonium non iustum*, або «незаконний шлюб», включав у себе союзи між переїзниками та іншими вільними особами, які не мали здатності укладати римський законний шлюб. Цей тип шлюбу не призначав чоловікові *patria potestas* (батьківської влади) та інших цивільних прав, пов'язаних із законним римським шлюбом, таких як право на емансипацію чи надання пекулію синові.

Зрозуміння різниці між правильними та неправильними видами шлюбу в давньому Римі важливо для розгляду різновидів правильних шлюбів. Таким чином, розрізняючи між правильними та неправильними шлюбами, ми можемо докладніше розглянути різновиди правильних шлюбів і визначити їхню значущість у соціальному та юридичному контексті давнього Риму.

Спочатку переважала форма шлюбу «*cum manu*» або «з рукою», що позначала перехід жінки із під влади глави родини (лат. *pater familias*)

до влади чоловіка або глави його сім'ї. У цьому випадку жінка не мала права розпоряджатися своїм приданим та майном. На відміну від афінських жінок, римська Матрона виявилася більш самостійною і насолоджувалася великим авторитетом, маючи можливість брати участь у святкових заходах, відвідувати театр і ігри, користуватися термами, а також мати доступ до мистецтва, освіти та науки.

Традиційні ритуали, такі як конфарреція (лат. *confarreatio*) та *coemptio* («купівля»), визначали урочистості укладання шлюбу. Наприклад, конфарреція, яку проводили головний жрець (*Pontifex Maximus*) і Фламін Юпітера (лат. *flamen Dialis*), включала читання молитов до богів, жертвоприношення та присутність десяти свідків. Ці ритуали підтримували статус римської патриціанки [1].

Шлюб у формі «*cum manu*» вирішувався без можливості розлучення, використовуючи цей варіант лише в умовах відсутності інших альтернатив. Інші форми шлюбу надавали жінкам більше прав та можливостей, що призводило до відмови від «*cum manu*». Зокрема, у 23 році н. е., за словами Тацита, важко було знайти кандидатів для посади жерця Юпітера, які мали батьків, укладали шлюб за конфаррецією і перебували у ньому.

У пізньому періоді Римської республіки розповсюдилася форма шлюбу лат. *sine manu* – «без руки», де дружина не опинялася під владою чоловіка (лат. *sine in manum conventione*) і залишалася під опікою батька або іншого опікуна. З іншого боку, коли шлюб *sine manu* витіснив інші форми, опіка втрачала свою роль. У кінці республіки, достатньо було подати скаргу на відсутність опіки протягом хоча б одного дня, і жінка мала право самостійно обрати нового опікуна. Згідно з законами Августа, жінка з трьома дітьми звільнялася від опіки. Гай, описуючи довічне перебування жінок під опікою батька, чоловіка або іншого опікуна, писав: «У старовину хотіли, щоб і повнолітні жінки перебували з причин свого легковажності під опікою». Фактично, подружжя пізньої республіки користувалося у приватному житті аналогічною свободою: жінка самостійно розпоряджалася своїм майном і мала право подати на розлучення [2].

Існували і інші види шлюбів:

- Фіктивний шлюб часто укладався бідними чоловіками за плату, уникнення законів про неодруженість та забезпечення свободи. Сенека та Тертуліан зафіксували цей вид шлюбу, називаючи його «купленими мужами».

- Заочний шлюб дозволяв жінкам вступати в шлюб, навіть якщо наречений був відсутній, за умови, що вона була введена в будинок чоловіка, якби він подав дозвіл. Однак цей вид шлюбу, хоча існував лише формально, передбачав обов'язок жінки оплакувати чоловіка, якщо він загине.
- Конкубінат (лат. *concubinatus*) поширювався серед заможних сімей і в інших верствах суспільства. Солдати, раби, сенатори та вільновідпущені жінки могли жити в конкубінаті, уникаючи стигми, якою було законне подружжя для сенаторів. Вимоги до конкубінату були схожі на ті, що й до шлюбу: вірність, життя з одним партнером і виконання сімейних обов'язків. Також існував «шлюб рабів» (лат. *contubernium*), підтримуваний господарями, який суспільство визнавало як форму спільного життя [3].

Марціана, давньоримський юрист, зауважував, що в конкубінаті знаходились вільновідпущені жінки, вільнонароджені та ті, що продавали своє тіло. Відносини в конкубінаті вимагали оголошення перед свідками, але відмова від вступу в шлюб зобов'язувала вступити в позашлюбний зв'язок. Такий конкубінат часто обирали римляни з різних сімейних обставин, якщо батько не бажав одружуватися вдруге, не обмежуючи права дітей на спадкоємність від першого шлюбу.

Релігійні аспекти шлюбних церемоній, такі як конфареція, вказують на важливість духовних зв'язків у сімейному житті, що підсилює значення шлюбу як священного та правового акту. Отже шлюби у ті часи були надзвичайно важкими та невід'ємними явищами не тільки правових норм, але сімейних та релігійних.

Усе це вказує на глибокий вплив римського шлюбу на формування правових концепцій та розвиток правової доктрини. Різноманіття його форм вражає складність правових відносин у римському суспільстві та надає можливість глибше розуміти та аналізувати перехідні етапи в юридичній парадигмі. Римський шлюб залишається не лише артефактом минулого, але й важливим джерелом вивчення правової історії та сімейних відносин.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Козинець, І. Г. Шлюб та його види у приватному праві Стародавнього Риму / І. Г. Козинець, В. В. Пророченко // Правові новели. – 2019. – Випуск № 7. – С. 46-52.;

2. Підпригор, О. А., Харитонов Є. О. Римське право: підруч. 2-не вид. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 528 с. ;

3. Овчатова-Редько А. Правові форми шлюбних відносин за римським приватним правом. Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Одеса: юридична література. 2007. Вип. 31. С 261-267;

Володіна Аліна Артурівна,

Студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

***Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри цивільного права
Павлова В. Г.***

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ У ДОГОВОРАХ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Дана тема є особливо актуальною в умовах сучасних геополітичних та військових загроз. Агресія Російської Федерації проти України відображається майже на усіх аспектах повсякденного життя населення нашої країни і також впливає на можливість виконання цивільно-правових зобов'язань. Через це є велика ймовірність порушень укладених в Україні цивільно-правових договорів, адже воєнний стан є значною обставиною, яка перешкоджає виконанню зобов'язань, непередбаченою стороною на момент укладення угоди. Це може включати в себе знищення майна, порушення транспортних зв'язків, обмеження доступу до ресурсів та інші негативні впливи на здатність сторін до виконання угоди.

Внаслідок цього практично всі суб'єкти господарювання звернули увагу на розділ договорів, що стосується «Форс-мажору» або «Обставин непереборної сили». Форс-мажор розглядається як обставина непереборної сили, яку сторона не може уникнути. З цього випливає, що неналежне виконання договору не вважається результатом неправомірних дій сторони і виключає її вину, яка є необхідною передумовою відповідальності за порушення зобов'язань, якщо інше не встановлено угодою або законом. Це законодавче правило захищає особу від відповідальності за порушення без вини і є одним із фундаментальних принципів цивільного права.

Загалом, визнається, що війна входить до категорії форс-мажорних (непередбачуваних) обставин, незважаючи на те, що вичерпного переліку таких обставин немає та Цивільний кодекс України не містить терміну «форс-мажор», проте в статті 617 ЦК вказано, що основою для звільнення від відповідальності за порушення зобов'язань є випадок або непереборна сила [1]. Але більш чітко і зрозуміле визначення висвітлюється у Законі України «Про торгово-промислові палати в Україні», а саме у ч. 2 ст. 14-1 вказано, що Форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безладу, вторгнення, блокада, революція тощо [2]. Процедуру підтвердження факту форс-мажорних обставин можна побачити у Регламенті засвідчення Торгово-промисловою палатою України (ТПП України) форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) [3].

До того ж, Торгово-промислова палата України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати в межах своєї компетенції видають сертифікати про такі обставини протягом семи днів з дня звернення суб'єкта господарської діяльності. Але лише у разі існування та належного підтвердження причинно-наслідкового зв'язку між дією форс-мажорних обставин і неможливістю виконання зобов'язання.

Торгово-промислова палата України визнала військову агресію Російської Федерації проти України форс-мажором у своєму листі від 28 лютого 2022 року [4]. Це означає, що сторони договорів, які не можуть виконати свої зобов'язання внаслідок воєнних дій, можуть посилатися на форс-мажор і вимагати відстрочення виконання зобов'язання, розірвання договору або зміни умов договору. Цей лист можна знайти на офіційному сайті Торгово-промислової палати України та він може бути використаний як доказ настання форс-мажорних обставин.

Але тільки посилання на лист недостатньо, оскільки суд має досліджувати докази в сукупності. Тобто необхідність доведення та належного юридичного оформлення форс-мажору, як обставини непереборної сили, визначається у судовому процесі сторонами. Сам факт існування таких надзвичайних та невідворотних обставин не має автоматичної правової сили для звільнення сторони від відповідальності за можливі порушення зобов'язань, які вона взяла на себе.

Наприклад, у рішенні від 13 травня 2022 року Господарського суду Хмельницької області щодо справи № 924/183/22 не враховано доводів відповідача про існування форс-мажорних обставин, які були підтверджені листом ТПП № 2024/02.0-7.1 від 28.02.2022. Зазначено, що цей доказ не є достатнім для підтвердження того, що військова агресія Російської Федерації проти України призвела до введення воєнного стану, і тим самим відповідач не мав можливості виконати свої зобов'язання за договором. Отже, можна висловити переконання, що суди визначають наявність чи відсутність обставин форс-мажору виключно на основі усього комплексу доказів, ретельно розглядаючи кожен конкретну ситуацію та поведінку сторін. Більше того, важливо враховувати, що лист від Торгово-промислової палати не має заздалегідь визначеної юридичної сили і може виступати лише як додатковий аргументу судовому процесі.

У випадку, коли одна зі сторін угоди не може вчасно або повністю виконати свої зобов'язання через воєнні дії, тоді варто, по-перше, уважно переглянути текст договору з метою виявлення положень, що стосуються сповіщення про форс-мажорні обставини, і відповідно до цього повідомити свого контрагента за умовами, передбаченими договором. Тому надзвичайно важливо щоб сторони, які вирішили укласти договір, особливо у період воєнного часу, ретельно прописували кожен пункт та враховували можливість виникнення обставин, які є нехарактерні для мирного життя. Задля мінімізації негативних наслідків таких ситуацій, може бути доцільним включення в договір відповідних форс-мажорних положень. По-друге, коли з'явиться можливість виконати договір хоча б частково, рекомендується почати його виконання. По-третє, слід підготувати докази про наявність причинно-наслідкового зв'язку між форс-мажорними обставинами та неможливістю виконання зобов'язань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1998р. № 671/97. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №13. Ст.52.
3. Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили): Регламент від 15.07.2014р. №40(3). *Все про бухгалтерський облік*. 2014. №85. Стор.19.
4. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили): Лист від 28.02.2022р. № 2024/02.0-7.1. *Бухгалтерія: бюджет*. 2022. № 10.

*Горбенко Марія Олександрівна,
Студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної
діяльності Національного університету «Одеська юридична
академія»*

Науковий керівник к.ю.н., Павлова В. Г.

СВОБОДА ДОГОВОРУ ТА ЇЇ МЕЖІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Говорячи про принцип свободи договору варто говорити, що він є однією з основних засад цивільного законодавства на сучасному етапі. Про це прямо зазначено у п.3 ст.3 Цивільного Кодексу України.

Більш широке розкриття, цей принцип знаходить у статтях 6 та 627 ЦК України.

Стаття 6 ЦК України говорить про: право сторін укласти договір, що не передбачає цивільне законодавство; право на врегулювання не врегульованих відносин, у передбаченому законі договорі, а також можливість відступу від передбачених законом положень і врегулювати відносини на власний розсуд.

Стаття 627 ЦКУ можна виділити головні елементи принципу свободи, а саме, що «сторони є вільними в:

- укладенні договору,
- виборі контрагента,

визначенні умов договору.» [1]

«Усі три прояви свободи договору в сукупності необхідні учасникам обороту для того, щоб повною мірою реалізувати свою майнову самостійність та економічну незалежність, конкурувати на рівних з іншими учасниками ринку товарів, робіт та послуг.» [2, с. 121]

Незважаючи на всю безсумнівну важливість принципу свободи договору, який є одним із ключових принципів в цивільному праві, закон визначає, що ця свобода повинна мати свої відповідні межі і обсяг. Очевидно, що підґрунтям для таких меж, можуть виступати багато різних причин, але першочергово слід говорити про пряму залежність їх встановлення, для правильної реалізації загальних принципів цивільного законодавства, таких як: справедливість, добросовісність та розумність.

Також зрозумілим є те, що повна відсутність меж у реалізації принципу свободи договору може мати, як наслідок, правовий хаос, через це цивільне законодавство встановлює норми, які обмежують зазначений принцип.

Обмеження свободи договору, його доцільність, форми та межі – ці питання завжди викликали дискусії в теорії та практиці цивільного права.

У своїй роботі Менджул М. В. надає таке визначення і говорить про те, що «межі свободи договору – це передбачені ЦК чи іншим актом цивільного законодавства України правові, обґрунтовані, справедливі та пропорційні рамки, які обмежують свободу дій учасників договірних відносин задля гарантування балансу публічних та приватних інтересів.» [3, с. 117]

Межі принципу свободи договору встановлені законом. Ці межі спрямовані на захист інтересів учасників цивільних відносин, запобігання зловживанню правом та забезпечення справедливості.

По-перше, однією з таких меж є заборона укладення договору, який суперечить закону або моральним засадам суспільства. Ця заборона спрямована на захист основоположних цінностей суспільства, таких як право на життя, здоров'я, свободу, особисту недоторканність тощо. Наприклад, не може бути укладений договір, який має на меті вчинення злочину або правопорушення, або який порушує права та свободи людини.

По-друге, обов'язковим є дотримання вимог, встановлених законом для окремих видів договорів. Ця вимога спрямована на забез-

печення захисту інтересів учасників цивільних відносин, які виникають у зв'язку з укладенням певних видів договорів. Наприклад, для укладення договору купівлі-продажу нерухомості необхідно дотримуватися вимог, встановлених Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

До вимог, встановлених законом для окремих видів договорів, належать, зокрема:

форма договору. Договір купівлі-продажу нерухомості повинен бути укладений у письмовій формі, засвідченій нотаріусом.

суб'єкти договору. Договір купівлі-продажу нерухомості може бути укладений лише фізичними або юридичними особами, які мають право на відчуження нерухомого майна.

зміст договору. Договір купівлі-продажу нерухомості повинен містити відомості про сторони договору, предмет договору, ціну договору тощо.

По-третє, обмеження свободи договору у сфері захисту прав споживачів, які спрямовані на захист тих, хто є слабшою стороною у договірних відносинах. До цих обмежень можна віднести: право споживача на відмову від договору, споживач має право відмовитися від договору купівлі-продажу товару протягом 14 днів з моменту його отримання; право споживача на зменшення ціни товару, споживач має право вимагати зменшення ціни товару, якщо товар не відповідає умовам договору; право споживача на відшкодування шкоди, споживач має право вимагати відшкодування шкоди, заподіяної йому внаслідок неякісного товару або послуги.

Межі принципу свободи договору можуть змінюватися в часі. Це пов'язано з розвитком суспільних відносин та зміною суспільних цінностей. Зміни меж принципу свободи договору можуть бути обумовлені такими факторами, як розвиток суспільних відносин, зміна суспільних цінностей, політичні та економічні фактори тощо.

«Свобода як філософсько-правова категорія має відносний характер, який, зокрема, виявляється в обмеженні її певними чинниками. Свобода договору могла б стати абсолютною лише за умови, що усі акти цивільного законодавства склалися б виключно з диспозитивних і факультативних норм, що є об'єктивно неможливим на сучасному етапі суспільного розвитку. Саме тому цивільне законодавство окреслює її межі, які за своєю природою є виключеннями із загального принципу свободи договору. Як правило, такі обмеження встанов-

люються в інтересах суспільства, економічно слабшої сторони договору або кредитора.» [4, с. 53].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. *Верховна Рада України*. 2003 р. № 40. Ст. 356
2. Басай О. В. Принцип свободи договору за цивільним законодавством України. *Прикарпатський юридичний вісник*: Збірник наукових праць. Вип. 1 (3). 2013. С. 117-127.
3. Менджул М. В. Свобода договору та її межі: відповідність цивільного законодавства України європейським підходам. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія: Право. № 69. 2022. С. 114–117.
4. Яновицька Г. Б., Кучер В. О. Цивільне право України: підручник. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 428 с.

Ігнатенко Анастасія Анатоліївна
студентка 3 курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права,
доцент Павлова Вікторія Георгіївна

НЕПОІМЕНОВАНІ ДОГОВОРИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Поняття непойменованих договорів вперше з'явилося в Римському праві. У той час існувала чітка система договірних форм, і будь-який договір, який не відповідав цим формам, вважався нікчемним. Однак з часом стало зрозуміло, що така система є занадто обмеженою і не дозволяє задовольнити всі потреби учасників цивільних правовідносин. Тому в римському праві було запроваджено поняття «договору взагалі», який міг укладатися в будь-якій формі, якщо він відповідав загальним принципам цивільного права.

Непойменовані договори – це договори, які не передбачені та не визначені у цивільному законодавстві, але які не суперечать основоположним засадам нормативно-правового регулювання та чинному

законодавству. У навчальній літературі зазначається, що «непойменовані договори існують у вигляді різного роду нетипових договірних конструкцій, які отримали в літературі назву змішаних, комплексних, інтегрованих тощо договорів» [1, с. 364]. Також можна зазначити твердження С. М. Бервено, що «непоіменовані договори протистоять поіменованим договорам, тобто таким, які прямо передбачені законом» [2, с. 273].

Щодо видів непоіменованих договорів їх можна поділити на унітарні та змішані непоіменовані договори. Унітарні непоіменовані договори – це договори, які представляють собою один невідомий законодавству договір. Наприклад, договір про надання послуг з розробки програмного забезпечення, договір про надання маркетингових послуг, договір про нерозголошення конфіденційної інформації. У науковій літературі зазначається, що «прості договори є договорами унітарними, а це означає, що договір містить елементи лише одного договірного виду, з якого виникають відповідні зобов'язання. Непойменованій унітарний договір – це договір, який містить у собі не врегульовані законодавством складові одного виду» [3, с. 19].

Змішані непоіменовані договори – це договори, що складаються з двох або більше договірних конструкцій. Наприклад, договір про спільну діяльність, договір про франчайзинг, договір про лізинг. Наприклад, Р. А. Лідовець вважає, що «змішаним є договір, у якому поєднуються елементи договорів різних типів, що передбачені законодавством, і, разом з тим, не можна вважати змішаним договір, який поєднує різні види одного типу договору» [4, с. 13].

Застосування непоіменованих договорів пов'язане з деякими проблемами. Одна з проблем полягає в тому, що сторонам непоіменованого договору необхідно самостійно визначити його зміст, включаючи його назву, предмет, умови, права та обов'язки сторін. Це може призвести до виникнення спорів між сторонами договору в майбутньому. Інша проблема полягає в тому, що в разі виникнення спору між сторонами непоіменованого договору суду може бути важко визначити, які норми права слід застосовувати для вирішення цього спору.

Також потрібно зазначити, що існує ще таке поняття, як «непередбачений законодавством договір» і він є тотожним до поняття «непойменованій договір». «Аналіз різних теорій і законодавства стосовно правового регулювання непоіменованих договорів свідчить, що в ци-

вільному законодавстві немає норми, яка б чіткоказувала б на те, якими саме положеннями повинні регулюватися такі договори» [5, с. 100].

Правове регулювання непойменованих договорів здійснюється на основі загальних засад цивільного законодавства, а також на основі аналогії закону та аналогії права.

Загальні засади цивільного законодавства, які застосовуються до непойменованих договорів, включають: – добросовісність, розумність і справедливість (ст. 3 ЦК України); – свободу розпорядження майном (ст. 319 ЦК України); – збалансованість договірних прав та обов'язків сторін (ст. 623 ЦК України); – свободу договору (ст. 627 ЦК України) [6].

Аналогія закону передбачає застосування до непойменованих договорів норм, що регулюють схожі договори, передбачені законом. Аналогія права дозволяє застосовувати до непойменованих договорів норми, що регулюють схожі правовідносини, незалежно від того, чи передбачені вони законом. «Аналогію права можуть використовувати суб'єкти цивільного права, обираючи для себе при укладенні договору, не передбаченого законом, орієнтири змісту (умови) останнього» [7, с. 15].

Укладення непойменованого договору має такі правові наслідки: – договір є дійсним, якщо він відповідає загальним засадам цивільного законодавства і не суперечить чинному законодавству; – сторони договору мають право самостійно визначати його зміст, у тому числі його назву, предмет, умови, права та обов'язки сторін; – у разі виникнення спору між сторонами договору застосовуються загальні засади цивільного законодавства, а також норми, що регулюють схожі договори, передбачені законом.

Р. Б. Шишка вважає, що «непойменованість договорів не означає, що вони взагалі опинилися поза правовим регулюванням і впливом права» [8, с. 9].

При укладенні непойменованого договору сторонам необхідно уважно визначити його зміст, у тому числі його назву, предмет, умови, права та обов'язки сторін. Це допоможе уникнути виникнення спорів між сторонами договору в майбутньому.

Щодо висновку варто зазначити, що непойменовані договори є важливим інститутом цивільного права України. Вони дозволяють сторонам задовольнити свої потреби, які не можуть бути врегульовані за допомогою поіменованих договорів.

Правове регулювання непойменованих договорів здійснюється на основі загальних засад цивільного законодавства, а також на основі аналогії закону.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Договірне право України. Загальна частина: навчальний посібн. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.

2. Бервено С. М. Проблеми договірного права України: [монографія] / С. М. Бервено. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 392 с. (№8).

3. Мигалок Л. Класифікація непойменованих договорів / Л. Мигалок // Підприємництво, господарство, право. – 2012. – № 2. – 18 – 21 с.

4. Лідовець Р. А. Змішані договори в цивільному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. Наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» // Р. А. Лідовець. – Львів, 2005. – 20 с.

5. Мигалюк Л. Правове регулювання непойменованих договорів в цивільному праві України // Підприємництво, господарство, право. – 2012. – № 2. – С. 96 – 100.

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44.

7. Цивільне право України: [навч. посібник] / За ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. – К.: Істина, 2009. – 280 с.

8. Поєднання публічно-правових та приватно-правових механізмів регулювання господарських відносин: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19-30 жовтня 2007 р., м. Івано-Франківськ. – Івано-Франківськ, 2007. – 319 с.

Костенко Катерина Анатоліївна
студентка 3-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної
діяльності

Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного
права Павлова В. Г.

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПОЗИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна, як сучасна правова держава, активно розвиває свою економічну систему. Однією з ключових складових цього процесу є позикові зобов'язання, за якими «позикодавець передає у власність другій стороні позичальникові грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості» [1].

Позичальник має економічний інтерес у відносинах позики, який полягає у наданій йому за договором можливості повернути набуте майно через певний строк. Отож, метою позики є надання послуги позичальнику задля відстрочення повернення позикодавцеві грошей або речей, придбаних позичальником, виходячи із їх родових ознак [8, с. 258].

У сучасних умовах стабільність фінансово-економічного середовища нерідко піддається випробуванням за рахунок різноманітних факторів, серед яких воєнний стан займає особливе місце. У контексті військового конфлікту, договірна позиція потребує фактичного вивчення в рамках чинного законодавства, адже договірна політика є основоположним засобом регулювання кредитних відносин в Україні.

Торгово-промислова палата опублікувала загальний лист № 2024/02.0-7.1 від 28 лютого 2022 року про засвідчення форсмажорних обставин [3]. Саме ним було встановлено, що запровадження воєнного стану є надзвичайною та невідворотною обставиною, що об'єктивно унеможливує виконання зобов'язань, передбачених умовами договору позики для звільнення позичальника від цивільно-правової відповідальності. Тим не менш, стороні договору все одно потрібно буде доводити, що саме воєнний стан спричинив невиконання зобов'язань. Тобто лише наявність самого сертифікату

буде неповним підтвердження фактичної неспроможності виконувати зобов'язання, тому необхідно зібрати якомога більше доказів самим позичальником. Наприклад, Верховний Суд України у постанові від 25 січня 2022 р. №904/3886/21 зазначив, що стороні необхідно довести сам факт настання форс-мажорної обставини, її надзвичайність та невідворотність, а також засвідчення її певним компетентним органом. Надалі суд вирішує чи дійсно ті чи інші обставини були невідворотними, що унеможливили виконання стороною зобов'язання [5].

Окрім того, слід розуміти, що воєнний стан не звільняє сторону від обов'язку виконати це зобов'язання після припинення таких обставин [6].

Прослідковуються певні нововведення Законом від 15.03.2022 № 2120-IX, яким внесено зміни до Цивільного кодексу України (п.18, 19 розділу «Прикінцеві та перехідні положення»), і Закону України «Про споживче кредитування» (п. 6¹ Розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення»). До введення воєнного часу Указом Президента України №64/2022 до позичальника застосовувалася цивільно-правова відповідальність, зазначена у ч.2 ст. 625 Цивільного кодексу України [2]. Передбачалося, що «боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом» [1].

Наразі передбачається звільнення позичальників від відповідальності за порушення позикових зобов'язань у період дії воєнного стану та протягом тридцяти днів після його закінчення. Згідно з цим, позикодавцем забороняється: підвищувати відсоткову ставку; стягувати із позичальника пеню, штраф та інші платежі, пов'язані з невиконанням договору через вплив форс-мажорних обставин. До позикових зобов'язань, не пов'язаних з невиконанням зобов'язань у зв'язку з невідворотними обставинами (воєнним станом), продовжує застосовуватись положення статті 1050 Цивільного кодексу України, тобто «сума неустойки нараховується від дня, коли речі мали бути повернуті, до дня їх фактичного повернення позикодавцеві, незалежно від сплати процентів, належних йому відповідно до ст. 1048 ЦК» [7, с. 262]; – вимагати погашення боргу в повному обсязі або ж дострокове погашення, на противагу раніше встановленим приписам, у яких

зазначалось, що «позикодавець має право вимагати від позичальника дострокового повернення позики та сплати процентів у випадках: 1) коли позичальник не виконав свого обов'язку щодо забезпечення повернення позики одним із способів, визначених у главі 49 ЦК, чи способами, що не передбачені законом; 2) якщо погіршилися умови забезпечення внаслідок обставин, що не залежать від позикодавця; 3) якщо взагалі мала місце втрата забезпечення» [7, с. 262]; – підвищувати ставку за споживчими кредитами тощо. А також встановлюється, що «неустойка та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання за такими договорами, підлягають списанню позикодавцем» [4].

Також «на період дії воєнного стану продовжуються строки, визначені Цивільним кодексом України: позовна давність; реалізація переважного права купівлі частки у праві спільної сумісної власності; позовна давність, що застосовується до вимог у зв'язку із недоліками продавного товару та до вимог про розірвання договору дарування; право на оскрження дій виконавця заповіту» [4].

Підсумовуючи, варто зазначити, що із введенням воєнного стану сфера позикових зобов'язань суттєво змінилася і вимагає ретельного ознайомлення. Враховуючи вплив воєнної ситуації в країні на сферу цивільно-правових зобов'язань, дані зміни є доволі доцільними. Але і вважаємо за потрібне деякі вищенаведені положення деталізувати, адже, аналізуючи судову практику, можна побачити, що виникає безліч непорозумінь з приводу саме доведення форс-мажорних обставин. Щоб у подальшому в сторін договору позики не виникало певних колізій, слід належно повідомляти контрагента про настання «форс-мажорів», строки такого повідомлення й конкретну ТПП для того, щоб виданий нею сертифікат вважався належним підтвердженням. Досліджуючи дану проблему, необхідно наголосити на тому, що обставини визначаються надзвичайними та невідворотними за зобов'язаннями, виконання яких стало неможливим у встановлений термін, але аж ніяк не для всіх зобов'язань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n6094> ;

2. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>;

3. Лист Торгово-промислової палати від 28 лютого 2022 року № 2024/02.0–7.1. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/621c8a543cda9382669631.pdf> ;

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану. Закон України від 15 березня 2022 року № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> ;

5. Постанова Верховного Суду України. Касаційний господарський суд від 25 січня 2022 року № 904/3886/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102797678> ;

6. Договірні відносини у воєнний час. Що змінилося? URL: https://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA015902 ;

7. Цивільне право України: підручник : в 2 т. Т. 2 / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. – Львів: «Новий Світ-2000», 2014. – 428 с.

8. Цивільне право. Особлива частина : навч. посіб. / О. Є. Аврамова, Е. В. Вакулович, А. С. Горбенко та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарєва ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 420с.

Кучеренко Яна Андріївна,

Студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Галупова Л. І.

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ УМОВ ДОГОВОРУ ПРО СТВОРЕННЯ ТВОРУ НА ЗАМОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сьогодення, під час карантинних обмежень, воєнного стану дедалі частіше виникають випадки невиконання договірних зобов'язань, зокрема, і в угодах про створення твору на замовлення.

Авторський договір є основним елементом зв'язку між особою, наділеною авторськими правами та користувачем, який прагне реалізувати авторські права на певний твір. Авторський договір – це угода між особою-автором та особою-користувачем, змістом цих відносин є те, що автор зобов'язується передати користувачу твір літератури, науки, мистецтва, тобто майнове право на використання, відповідно до всіх умов, що зазначені у даному договорі [1, с. 108].

Для авторських договорів характерними є певні особливості:

1) однією зі сторін обов'язково повинна бути фізична особа, оскільки створити твір літератури, науки, мистецтва можна лише завдяки інтелектуальній та творчій діяльності людини.

2) Потенційний автор створює твір та передає майнові права замовнику, виконавши істотні умови договору.

3) В момент укладання договору об'єкт інтелектуальної власності, з приводу якого він укладався, не існує.

4) За загальним правилом, майнові права на об'єкт, створений за замовлення належать як автору, так і замовнику, але в договорі можуть бути прописані інші умови розподілу майнових прав.

Особисті немайнові права не можуть бути предметом договору, оскільки вони невідчужувані від особи – автора. Особисті немайнові права на твір виникають під час написання твору, навіть якщо твір незакінчений, тому ці права не можуть належати користувачеві. Замовник відповідно до договору, отримує лише майнові права на об'єкт інтелектуальної власності [2, с. 25-26].

5) Оплата праці автора – це істотна умова даного виду договору. Ціна є договірною та визначається на розсуд сторін у самому договорі [3, с. 137].

6) Об'єктом договору є об'єкт права інтелектуальної власності (твір). Як показує практика, за замовленням можуть бути створені наступні об'єкти права інтелектуальної власності: літературні, музичні, художні, хореографічні твори, фонограми, відеограми, сорти рослин, породи тварин, раціоналізаторські пропозиції, промислові зразки тощо.

Щоб договір виконався належним чином, сторони повинні зазначити всі істотні умови, які є важливими для обох сторін договору. Забезпечення виконання умов авторського договору може включати в себе чітко сформульовані умови, строкові обов'язки, а також механізми врегулювання можливих порушень чи конфліктів. Узгодження

замовника і автора на всіх етапах може допомогти уникнути непорозумінь.

З початком збройної агресії на території України та введенням воєнного стану, виконання умов договору на замовлення дещо ускладнюється. В першу чергу, це пов'язано із можливістю створювати новий та оригінальний твір. Деякі автори не можуть реалізовувати свою творчість в надзвичайних ситуаціях, втрачають натхнення, не мають доступу до творів, місця та інших речей, що є необхідними для створення об'єкта права інтелектуальної власності. Крім, того може бути втрачена фінансова спроможність замовника виконати умову про оплату за створений твір.

Так як, договір про створення об'єкта інтелектуальної власності звичай строковий, проблемним питанням також може бути вчасне виконання умов договору. Доречно, в умовах сьогодення, прописувати форс-мажорні обставини у договорах, тим самим ще краще прораховувати всі можливі обставини, які можуть виникнути внаслідок воєнного стану. Форс-мажор є підставою звільнення від відповідальності, якщо не буде виконано договірні зобов'язання в силу зовнішніх, невідворотних, надзвичайних ситуацій. Він звільняє від відповідальності сторін за невиконання умов договору тимчасово, поки не зникнуть обставини, які заважають сторонам виконати умови договору [4, с.82].

Договір про створення твору на замовлення є досить універсальним та зручним типом договору, оскільки в ньому сторони можуть узгодити всі умови розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на твір, який буде створено з урахуванням умов сьогодення.

Карантинні обмеження, збройна агресія та інший надзвичайні стан не зупиняє розвиток суспільних відносин, а коригує та направляє його. Поширення COVID-19 став поштовхом до створення винаходів у сфері фармації, медицини, було здійснено низку наукових досліджень, що охороняються авторським правом. Запровадження воєнного стану викликало необхідність розвивати винахідництво в оборонній сфері, здійснювати наукові розробки за даною тематикою, ми стали свідками великим промов світових лідерів щодо ситуації в Україні. Тому, як висновок можемо зазначити, що сфера інтелектуальної власності є актуальною в умовах надзвичайних ситуацій, а відносини, що виникають у сфері інтелектуальної власності потребують детального регулюван-

ня в угодах щодо розпорядження майновими правами з врахуванням можливості настання форс-мажорних обставин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кахович О. О., Олійник Я. А. Юридичний науковий електронний журнал. Авторський договір: поняття, види та особливості. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/30.pdf

2. Дмитренко В. Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес. Особливості договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/11/4.pdf>

3. Дюкарева-Бержаніна К. Ю. Юридичний науковий електронний журнал. Особливості договірних відносин зі створення за замовленням та використання об'єктів авторського права. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/29.pdf

4. Бігняк О. В. Вплив пандемії COVID-19 на міжнародні приватно-правові відносини [Електронний ресурс] / О. В. Бігняк, Л. І. Галупова // Правові новели. – 2022. – № 16. – С. 79-84. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2022_16_12.

Леонова Вікторія Миколаївна,

*Студентка I курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: д.ю.н., проф., Давидова І. В.

ДОГОВІРНЕ ПРАВО: ВІД РИМСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО СУЧАСНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Римське право зробило вагомий внесок у формування та розвиток правової системи всього світу, зокрема й України. Розвиток сучасного договірного права теж значною мірою пов'язаний з римським правом. Аспекти римського права відіграли важливу роль у створенні сучасної системи договірного права.

Пропоную розглянути основні аспекти римського договірного права, що знайшли своє відображення у сучасному договірному праві України.

1. Концепція договору:

У римському праві договір розглядався як юридична угода між сторонами, що виявили волю до укладання договору. Договір породжував права й обов'язки між сторонами.

В сучасному Цивільному кодексі України поняття договору визначено фактично так само. У статті 626 Цивільного кодексу України вказано: «1. Договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків». [2. ст. 626]

Варто також зазначити, що у римському праві здійснювався поділ договорів на односторонні (коли одна особа мала тільки права, а інша – тільки обов'язки) й двосторонні (коли права й обов'язки однієї сторони збігалися з правами й обов'язками іншої). [1. ст. 90]

Цей поділ зберігся й до наших днів, знайшовши своє місце у наступних пунктах статті 626 Цивільного кодексу України: «2. Договір є одностороннім, якщо одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої сторони. 3. Договір є двостороннім, якщо правами та обов'язками наділені обидві сторони договору». [2. ст. 626]

Отже, сучасний поділ договорів на односторонні та двосторонні відбувається за таким самим принципом, як і в римському праві.

2. Зобов'язання:

У римському праві з договору обов'язково випливало певне зобов'язання. Зобов'язання (*obligatio*) являло собою правовий зв'язок двох осіб – кредитора (*creditor*) і боржника (*debitor*). Відповідно, кредитор мав право вимагати, а боржник у свою чергу зобов'язувався щось зробити, дати, надати кредиторіві, або утриматись від вчинення певних дій. [1. ст. 77]

Стаття 509 Цивільного кодексу України зазначає:

«1. Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.» [2. ст. 509]

Виходячи з цього, можемо визначити, що поняття й аспекти зобов'язання з часом не зазнали значних змін. Вони збереглися до

сьогодення у їх природному вигляді, сформованому римськими юристами.

3. Добросовісність та чесність:

У Римі велика увага приділялась справедливості та чесності укладання договорів. Саме ці принципи були одними з найвагоміших умов для укладання договору. Римські юристи вважали, що причиною укладання договору може стати лише вільне волевиявлення особи. Ніхто не має права примусити особу укласти договір всупереч її майновим інтересам. Особі, чиє волевиявлення сталося під впливом тиску, або ж обману надавався позовний захист з можливим відшкодуванням збитків.

В сучасності цей аспект знайшов своє відображення у встановленні загальних засад цивільного законодавства, що визначені в статті 3 Цивільного кодексу України:

«1. Загальними засадами цивільного законодавства є:

- 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини;
- 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом;
- 3) свобода договору;
- 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом;
- 5) судовий захист цивільного права та інтересу;
- 6) справедливість, добросовісність та розумність.» [2. ст. 3]

Варто зауважити, що аспект, пов'язаний з принципами добросовісності та чесності, в сучасному праві є значно розширеним. До нього включені нові засади та принципи. Проте основа, безумовно, взята з римського права.

4. Форма договору:

У римському праві укладання договору допускалося як в усній, так і в письмовій формі. І той, і той договір мав певні юридичні наслідки для осіб, що його уклали.

Стаття 639 Цивільного кодексу України зазначає, що договір може бути укладений в будь-якій формі, якщо вимоги до його оформлення не встановлені законом. [2. ст. 639]

У римському праві договір вважався укладеним з моменту його підписання сторонами. Проте набуті чинності він міг не одразу після підписання. В деяких випадках це ставало можливим тільки з настан-

ням певних умов. Якщо ці умови не наставали, то договір не набував чинності. Важливим моментом є те, що умови, за яких договір набуде чинності мали бути заздалегідь визначені й зазначені в договорі на момент його підписання сторонами. Таку ж ситуацію ми спостерігаємо й сьогодні. Єдина зміна, якої зазнав даний аспект в сучасному праві – рівень формалізації договору.

5. Відповідальність за порушення договору:

Оскільки у римському праві виконання договору було обов'язковим, то за порушення зобов'язання (невиконання умов договору) було передбачено певне покарання. Зазвичай, покарання встановлювалось у вигляді відшкодування збитків, завданих невиконанням умов договору.

У сучасному праві України невиконання умов договору теж передбачає певну юридичну відповідальність. А саме відшкодування збитків, як і у римському праві. Єдиною відмінністю між нормами римського і сучасного права є те, що механізм відшкодування збитків з часом дещо ускладнився. Нині під час відшкодування збитків враховуються такі аспекти, як індекс інфляції, нарахування певних відсотків тощо.

З вищесказаного можна зробити висновок, що римське право стало своєрідним фундаментом для побудови сучасних правових відносин. Яскравим прикладом цього виступає договірне право, більшість норм якого втілені у сучасному Цивільному кодексі України. Отже, римська спадщина відображається у правових концепціях, принципах та інститутах і є актуальною і в сучасному цивільному законодавстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Основи римського приватного права: навчально-методичний посібник / Є. О. Харитонов, І. В. Давидова, О. І. Сафончик та ін.; за ред. Є. О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2019. – 296 с.

2. Цивільний кодекс України – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356)

*Лукашевич Аліна Леонідівна,
Студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної
діяльності Національного університету «Одеська юридична
академія»*

*Науковий керівник: доцент кафедри цивільного права,
к.ю.н., доцент Павлова В. Г.*

ПРАВОВІ АКСПЕТИ ДОГОВОРІВ НАЙМУ ЖИТЛА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ЗМІНИ УМОВ ПРОЖИВАННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ У РАЗІ НЕПРИДАТНОСТІ ЖИТЛА

Відповідно до ст. 47 Конституції України «кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду»[1]. Одним із поширених способів реалізації даного конституційного права є саме укладення договору найму (оренди) житла.

Договір найму (оренди) житла – це важливий правовий інструмент, який регулює відносини між власником нерухомості та орендарем. Він визначає права і обов'язки обох сторін, встановлює умови користування житловим простором та відповідальність за їх порушення. Але на сьогоднішній день воєнний конфлікт, який супроводжується воєнними діями та нестабільною ситуацією в країні, може призвести до непридатності житла для проживання, порушення прав орендарів та орендодавців, а також до складнощів у виконанні умов договору. Тому така ситуація вимагає не лише уваги до питань врегулювання відносин між орендарями та орендодавцями, але й розуміння правових аспектів, які регулюють умови розірвання договорів найму (оренди) житла в умовах воєнного стану та змін умов проживання.

Ст. 108 ЦК визначає, що «за договором найму (оренди) житла одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату» [2]

У відповідності до ч.2 ст. 820 ЦК «Одностороння зміна розміру плати за найм житла не допускається» [2]. Але на даний момент необхідно також враховувати, по-перше, що під час війни люди можуть мати складнощі з оплатою оренди житла через зміни в економіці, втрату роботи або нестабільність фінансів; по-друге, Торгово-Промислової Палата України 28 лютого 2022 року видала лист за

№ 2024/02.0-7.1, в якому засвідчила, що військова агресія рф проти України є форс-мажорною обставиною (обставиною непереборної сили). [3]

Втім, навіть при тому, що таке офіційне підтвердження форс-мажорних обставин залишається загальним листом, який стосується невизначеного кола осіб, це не означає, що цей лист автоматично звільняє сторону договору від цивільно-правової відповідальності. У будь-якому випадку стороні необхідно буде довести, що невиконання зобов'язань було прямим результатом воєнних дій. Тобто, за наявності поважних причин, наприклад втрати або суттєвого зниження доходу через воєнні дії повинні бути відповідні докази неможливості здійснити оплату оренди.

Якщо угода про оренду житла передбачає спеціальні умови для обставин непереборної сили, таких як війна, сторони мають керуватися цими відповідними умовами у договорі. Це може включати можливість звільнення від сплати орендної плати або оплати комунальних послуг, а також взаємне звільнення від виконання обов'язків до припинення таких обставин непереборної сили та інше.

Застереження в самому договорі про форс-мажорні обставини «розподіляє ризик втрати, якщо виконання утруднюється, затримується чи запобігається через подію, яку сторони не могли передбачати чи контролювати. Воно забезпечує договірний захист, обсяг та дія якого залежатимуть від явних умов конкретного договору. Ці умови могли бути узгоджені, якщо б сторони знайшли час, щоб адаптувати застереження до своєї конкретної угоди» [4, с. 129].

Але проблема в тому, що часто договори, які використовуються, є стандартними та шаблонними без урахування форс-мажорних обставин, що ускладнює їхню подальшу ефективність та виконання. Це викликає необхідність змін умов договорів або укладання додаткових угод, щоб врахувати непередбачені обставини, які можуть вплинути на його виконання.

Також, під час воєнного стану, може набувати більшої важливості та актуальності питання розірвання договору найму житла через непридатність приміщення для проживання. Так, відповідно до ст. 825 ЦК «наймач має право відмовитися від договору найму житла, якщо житло стало непридатним для постійного проживання у ньому»[2]. Адже, зараз умови житла та безпека стають критичними аспектами, оскільки у воєнний період існує підвищений ризик для життя та

здоров'я осіб. Це може включати знищення чи пошкодження житлових приміщень, перерву в постачанні комунікацій (електроенергії, води, опалення), порушення гігієнічних та безпекових стандартів, а також загрозу безпеці через близькість до зон бойових дій чи інших факторів, пов'язаних із воєнним конфліктом. Проте, цей процес може бути складним у контексті воєнного стану через різні чинники.

Наприклад, доведення непридатності житла може вимагати документальних підтверджень, які у воєнний період можуть бути складніше зібрати через обмежену можливість отримання офіційних документів, експертних оцінок або свідчень свідків через переміщення, евакуації або інші обставини, пов'язані з конфліктом.

Отож, проаналізувавши вищевикладене, необхідно розуміти, що укладаючи договір найму (оренди) житла обов'язково необхідно враховувати чи передбачає він умови, що стосуються форс мажорних обставин, щоб в подальшому не було необхідності змінювати умови договору та укладати додаткові угоди, а можливо, навіть вирішувати конфлікт, який може виникнути на цій основі з наймодавцем житла. Окрім того, доцільно було б законодавчо закріпити можливість, за згодою сторін, повного або часткового звільнення від виконання обов'язків за договором найму (оренди) житла.

Також, необхідно було б розробити спеціальний механізм для вирішення питань розірвання договорів найму житла через непридатність умов проживання, забезпечуючи захист прав та інтересів сторін у складних умовах воєнного конфлікту. Це може, наприклад, включати визначення критеріїв та процедур, за якими можна вважати житло непридатним у воєнний час, включаючи безпекові стандарти, умови комфорту, доступ до необхідних комунікацій, інфраструктури та інше.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст. 356
3. Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1 URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf>

4. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія [Електронне видання] / за ред.: Є. О. Харитоновна, О. І. Харитонової, К. Г. Некіт ; упор.- укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 336 с. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.23423>.

Микитюк Олександра Миколаївна

Студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: доцент кафедри цивільного права, к.ю.н, доцент Павлова В. Г.

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ ТА ЙОГО УКЛАДЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Через агресію РФ проти України, що сталася 24 лютого 2022 року відбулося багато змін, адже суспільство стикнулося з проблемами до яких не було готове. Запровадження воєнного стану на території України вплинуло на кожен сферу суспільних відносин. Відбулися значущі зміни у різних галузях права, в тому числі і у цивільному. Ці зміни вплинули на регулювання різних аспектів цивільних відносин, включаючи права та обов'язки громадян, власність, договори та їх регулювання, а також на інші аспекти цивільного законодавства. Слід зазначити, що зазнав змін і інститут договірних зобов'язань, зміст якого розкривається через поняття цивільно-правового договору, що характеризується нормативним змістом, який відображається в правових нормах, що містяться в чинному Цивільному кодексі України, а також у змісті самого нормативного цивільно-правового договору» [2, с. 329]. Також цей інститут відіграє важливу роль і є доволі актуальним, адже щодня кожен регулює свої відносини через укладання різного роду договорів та вирішення поставлених перед ними завдань.

На сьогоднішній день доволі актуальним питанням є розгляд особливостей різного роду договорів, адже під час воєнного стану внесено багато змін. Розглядаючи це питання слід приділити увагу договору підляду, адже він регулює велике коло правовідносин.

У Цивільному кодексі міститься поняття договору підряду, а саме у ч.1 ст.837 зазначено, що «за договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу»[1].

До основних особливостей договору підряду відносять зокрема такі:

Договір є консенсуальний (вважається укладеним з моменту досягнення згоди усіх істотних умов), двосторонній (обов'язками та правами наділені обидві сторони) та оплатний (дії підрядника щодо виконання певної роботи відповідають обов'язку замовника оплатити виконану роботу).

Сторонами є підрядник(особа, що бере на себе зобов'язання виконати певну роботу) та замовник(особа, яка замовляє певну роботу, зобов'язується її прийняти та оплатити).

Підрядник повинен отримати спеціальну ліцензію для виконання певних видів робіт.

Істотними умовами є – *предмет договору*(робота, яка виконується на замовлення замовника і в процесі якої створюється необхідний результат); *ціна*(визначається за погодженням сторін договору і включає в собі витрати підрядника та плату за його роботу); *строк та термін* («у договорі підряду визначається термін початку робіт та термін їх закінчення, тобто проміжок між цими датами є загальним строком виконання робіт за договором. Разом із тим доволі поширеним явищем є визначення у договорі проміжних строків, тобто таких, під час яких повинен бути виконаний якийсь певний вид робіт»)[4,с. 167].

Форма договору – усна, письмова(квитанція).

Варто зазначити що договір підряду має свою класифікацію. Зокрема виділяють: договір побутового підряду, договір будівельного підряду, договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт, а також договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Враховуючи те, що з метою зменшення впливу агресії РФ на деякі категорії населення та на договірні правовідносини, щоб адаптувати нові реалії життя до сьогодення, законодавець розробив та прийняв нові законодавчі норми, які спрямовані на врегулювання договірних відносин між сторонами. Тобто були внесені нововведення та особливості в укладання, зміну та припинення договорів.

У зв'язку з цим Торгово-промислова палата запровадила форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) – військову агресію Російської Федерації проти України. Ці обставини до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб по договору, окремим податковим чи іншим зобов'язанням/обов'язком, виконання яких настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання яких стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставини. Застереження про форс-мажорні обставини розподіляє ризик втрати, якщо виконання утруднюється, затримується чи запобігається через подію, яку сторони не могли передбачити чи контролювати. Воно забезпечує договірний захист, обсяг та дія якого залежатимуть від явних умов конкретного договору. Ці умови могли бути узгоджені, якщо сторони знайшли час, щоб адаптувати застереження до своєї конкретної угоди, але вони часто є шаблонними» [3, с. 129].

Таким чином до основних особливостей укладення договору підряду у воєнний стан відносять:

- попередня згода усіх істотних умов між сторонами договору;
- врегулювання питань та конфліктних ситуацій лише чинними та актуальними на даний момент нормативно-правовими актами;
- врахування усіх форс-мажорних обставин (дії непереборної сили) при затвердженні договору;
- узгодження всіх умов що настають у певних ситуаціях непереборної сили;
- врахування всіх форс-мажорних обставин, за яких сторони звільняються від відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань через обставини, що перебувають поза їх контролем;
- узгодження сторонами відповідальності за ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження матеріалу та відшкодування витрат на нього;
- узгодження порядку та умови виплати платежів за виконану роботу відповідно до якості її виконання, часу та витрат на необхідні матеріали.

За допомогою договору підряду та його різновидам, виконується багато необхідних робіт, задля задоволення потреб та поставлених за-

вданих замовника, а підрядник в свою чергу отримує винагороду необхідну задля задоволення своїх значущих потреб. Варто зазначити що, на законодавчому рівні не до кінця врегульовано питання укладання договору підряду під час воєнного стану, адже це явище є непереборним та не контрольованим. Слід чіткіше врегульовувати ці питання задля ефективної роботи та вирішення конфліктних ситуацій, що виникають між сторонами під час договірних зобов'язань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356

2. Заморська Л. І. Інститут договірних зобов'язань в сучасному цивільному праві України: загальний теоретико-нормативний аналіз / Л. І. Заморська // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрНУУкраїни. – Одеса: Фенікс, 2014. – Т. 1. – С. 327-329.

3. Проблемиздійснення та захистуцивільних прав в умовахвоєнного стану : монографія [Електронневидання] / за ред.: Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, К. Г. Некіт ; упор.- укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеськаюридичнаакадемія». – Одеса :Фенікс, 2023. – 336 с. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.23423>

4. Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 2 / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. – Львів: «НовийСвіт-2000», 2014. – 428 с.

Мідяна Вероніка Олександрівна
здобувачка вищої освіти 3-го курсу
факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права,
доцент Павлова Вікторія Георгіївна

ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Відповідно до частини 1 статті 979 Цивільного Кодексу України за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору. [1]

Основним нормативно-правовим актом, який регулює відносини у сфері страхування, є Закон України «Про страхування» [2].

Відповідно до статті 1 цього Закону, «страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів»[2].

Проте з початком збройної агресії російської федерації у 2014 році, і особливо зараз в умовах воєнного стану запровадженого з моменту повномасштабного вторгнення, що розпочалося 24 лютого 2022 року на територію України, у сфері страхування дедалі частіше постає ряд проблемних питань, які власне потребують обговорення.

Перше, і можливо найосновніше питання, яке стосується того, чи є воєнний стан підставою для невиконання обов'язків сторонами договору страхування. Поширеною є ситуація, коли страхові компанії користуючись ситуацією в країні відмовляються здійснювати страхові виплати посиляючись на форс-мажорні обставини, у вигляді воєнного стану.

У лютому 2022 року Торгово-промислова палата (ТПП) України визнала повномасштабне вторгнення форс-мажорною обстави-

ною. Деякі компанії буквально сприйняли позицію ТПП, відмовляючись виконувати свої зобов'язання та посилаючись виключно на цей лист. [3]

Але, відповідно до ст. 617 ЦКУ форс-мажор не звільняє від зобов'язання, а лише «відкладає» строк його виконання. А також, щоб посилатися на форс-мажор, компанія має довести, як саме ця обставина унеможливило здійснення виплат зі страхування [1].

Свіжі судові рішення наглядно демонструють, як страхові компанії застосовують воєнний стан задля відмови або ухилення від своїх зобов'язань. Для більш детального ознайомлення з ситуацією, пропонуємо звернути увагу на конкретну судову справу.

У грудні 2022 року в Запоріжжі сталася дорожньо-транспортна пригода, коли водій «Renault» під час паркування випадково пошкодив автомобіль «Toyota». Обидва власники уклали європротокол і звернулися до своїх страхових компаній.

Страхова компанія «ТАС» виплатила своєму клієнтові 18 тис. гривень на ремонт автомобіля і потім звернулася до компанії «Кредо», яка була застрахована відповідальність винного водія. «ТАС» вимагала відшкодування суми виплати у 18 тис. гривень від «Кредо».

Попри ігнорування протягом декількох місяців, «Кредо» погодилося сплатити основний борг, але відмовилося визнати пеню та інші нарахування через воєнний стан як форс-мажор. Однак суд вирішив справу на користь «ТАС», наголосивши, що «Кредо» повинно довести, як саме воєнний стан перешкодив їй вчасно здійснити виплати, і відмовився визнати посилення на війну як форс-мажорну обставину. Суд задовольнив позов «ТАС» проти «Кредо» у повному обсязі [4].

Отже, судові рішення в цій справі вказує на те, що незалежно від дії воєнного стану, у сторін страхового договору виникає вимога доказування конкретних перешкод для вчасного виконання зобов'язань, а посилення на форс-мажор повинно бути обґрунтованим та підтриманим доказами.

Роблячи висновки з даного питання, можна сказати, що законодавство щодо воєнного стану передбачає можливість обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб. Однак воно не впливає на дійсність цивільно-правових угод, зокрема угод страхування. Це означає, що всі права та обов'язки сторін, які уклали такі угоди, за-

лишаються чинними, але існують певні особливості, які вимагають уважного розгляду.

При вирішенні питань страхування в період військового часу важливо керуватися умовами укладеного договору і розглядати кожен випадок індивідуально, враховуючи причинно-наслідкові зв'язки. Сторони страхування, як і у довоєнний період, мають відповідальності одна перед одною, і на сьогодні принцип довіри продовжує діяти, підтверджуючи соціальну відповідальність страховиків.

На основі проведеного в даній роботі аналізу, можна визначити можливі шляхи вирішення проблеми, які включають розробку чітких умов страхового договору, особливо щодо визначення воєнного стану, врахування його можливих наслідків, а також сприяння діалогу між сторонами для уникнення непорозумінь, щоб забезпечити справедливий та ефективний механізм функціонування договорів страхування в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.11.2023).

2. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР : станом на 6 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text> (дата звернення: 24.11.2023).

3. Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 №2024/02.0-7.1 URL: <https://ucco.org.ua/uploads/files/621c8a543cda9382669631.pdf>

4. Рішення Господарського суду Запорізької області від 05.04.2023 р. у справі № 908/1832/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109588114>.

Могильна Вероніка Борисівна,
*Студентка 1 курсу факультету цивільної та
господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: *д.ю.н., проф., Давидовва І. В*

РЕЦЕПЦІЯ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Рецепція римського приватного права є значущим явищем в історії юриспруденції, що охоплює запозичення і засвоєння римських юридичних концепцій, поглядів, понять і конструкцій іншими державами. Цей процес, який розпочався у середньовічній Європі, представляє собою правову акультурацію, в ході якої одна держава запозичує більш розвинене право іншої держави.

Римське приватне право містить фундаментальні принципи, такі як правова рівність приватних осіб, індивідуалізм господаря, що самостійно виступає в господарському обороті і одноособово несе відповідальність за свої дії, та детальну розробку правових інститутів, зокрема інституту приватної власності та зобов'язань [1].

Етапи рецепції:

Після падіння Римської імперії: Римське право продовжувало діяти у нових державах, що утворилися на території колишнього Риму. Найвідомішим збірником римського права цього періоду був *Lex Romana Visigothorum*, складений у вестготській державі в 506 році. Він був основним джерелом римського права до XI століття.

XI–XII століття: У 1088 році в Болонї було засновано університет, який став відомим центром відродження юриспруденції та викладання римського права. Юридична діяльність Болонської школи полягала в читанні та коментуванні джерел римського права.

XIII століття: На зміну глосаторам прийшла італійська правова школа постглосаторів, які займалися тлумаченням правових понять і узгодженням римського права з канонічним, міським і звичаєвим правом, пристосовуючи його до умов феодального суспільства.

XIV–XVII століття: Цей період характеризується прямим застосуванням норм римського права судами та посадовими особами, що володіли цивільною і кримінальною юрисдикцією.

Середньовіччя: Рецепція була особливо характерною для Німеччини, де вона досягла найбільшого обсягу, зокрема у Швабському

зерцалі 1275 року налічувалося близько 150 запозичень з кодифікації Юстиніана.

Причини рецепції [2]:

Економічні чинники: Розвиток торгівлі, ремесел, зростання міст, і потреба у системі нормативно-правового регулювання, заснованої на ідеях формальної рівності і незалежності учасників ринкових відносин, сприяли прийняттю римського права.

Соціально-культурні чинники: Розвиток освіти, мистецтва, культури підготував ґрунт для сприйняття римських юридичних концепцій. Важливу роль зіграли університети і професори, які займалися вдосконаленням юридичної доктрини.

Релігійні чинники: Благословення християнської церкви, зокрема Фоми Аквінського, сприяло подоланню упередження щодо римського права.

Політичні чинники: Феодальна держава сприяла рецепції, оскільки римська правова концепція була поєднана з ідеєю сильної державної влади, що стоїть над індивідами та соціальними групами.

Рецепція римського права поєднала правовий розвиток Стародавнього світу, Середньовіччя і Нового часу, впливаючи на формування сучасних правових систем. Це явище було ключовим для розвитку приватного права, особливо у континентальній Європі, де воно стало основою сучасної правової системи.

Рецепція римського приватного права відіграла значну роль у формуванні правових систем багатьох країн, збагачуючи юридичну науку новими концепціями та підходами. Цей процес є прикладом того, як історичні правові системи впливають на сучасне право, забезпечуючи його розвиток та вдосконалення [3].

Рецепція римського права мала глибокий та тривалий вплив на європейські правові системи. Сучасні принципи цивільного права, такі як договірні відносини, власність, зобов'язання та спадщина, значною мірою базуються на римських правових концепціях. Римське право також заклало основи для розвитку міжнародного приватного права та торгового права.

Рецепція римського права не обмежувалася Європою. Через колоніальні зв'язки та торгівлю, елементи римського права проникли в правові системи багатьох країн по всьому світу, зокрема в Латинській Америці та частинах Африки, де вони вплинули на формування національних правових систем [4].

Університети відіграють ключову роль у процесі рецепції. Центри вищої освіти, такі як Болонський університет, стали осередками вивчення та викладання римського права. Професори університетів активно займалися дослідженням, коментуванням і адаптацією римських правових текстів, що сприяло їхньому поширенню та впливу на формування національних правових систем.

Рецепція римського приватного права є ключовим елементом у розумінні розвитку юридичної думки та правових систем. Вона відображає глибокий взаємозв'язок між історичними та сучасними юридичними концепціями, ілюструючи, як історичні правові традиції продовжують формувати основи сучасного права. Римське приватне право, з його акцентом на логічність, систематичність та флексибільність, продовжує бути джерелом натхнення для юристів, законодавців та суддів по всьому світу [5].

Отже рецепція римського приватного права є ключовим явищем у світовій історії юриспруденції, яке суттєво вплинуло на розвиток правових систем багатьох країн. У цьому висновку розглядаються основні аспекти цього процесу, етапи та причини рецепції римського права, а також його значення для сучасних правових систем.

Римське приватне право володіло фундаментальними принципами, такими як правова рівність осіб, індивідуалізм господаря та ретельне розроблення правових інститутів. Ці принципи стали основою для розвитку правової доктрини та юридичних систем у багатьох країнах.

Значення рецепції римського права неможливо переоцінити. Цей процес став важливим кроком у розвитку приватного права, особливо в континентальній Європі, де він став основою сучасної правової системи. Рецепція римського права дала поштовх для вдосконалення юридичної науки, збагачення її новими концепціями та підходами.

Загалом, рецепція римського приватного права була важливою складовою історії юриспруденції та сучасного правового ландшафту. Вона дозволила об'єднати правовий розвиток різних епох і культур, що відіграє важливу роль у формуванні правопорядку сучасного світу.

Додатково варто відзначити, що рецепція римського приватного права не лише вплинула на формування правових систем, але також сприяла розвитку правової науки. Цей процес стимулював діяльність юридичних шкіл, університетів та професорів, які займалися вивченням і адаптацією римського права до сучасних потреб.

Рецепція римського права також показником того, як історичні правові системи впливають на сучасне право. Вона свідчить про важливу роль історії та культури у визначенні правового ландшафту сучасного світу. Римське право стало базою, на якій будувалися правові системи, і це об'єднання історії та сучасності відображає неперервність розвитку права.

Зараз римське право, як і римська правова спадщина, залишаються важливими джерелами для сучасної юридичної науки і практики. Вони надають можливість аналізувати правові проблеми з історичної перспективи та використовувати цінні правові концепції для вирішення сучасних справ.

У підсумку, рецепція римського приватного права була складним історичним процесом, який вплинув на багато аспектів сучасного правового світу. Вона сприяла розвитку правових систем, збагачувала юридичну науку та давала можливість розуміти сучасне право з історичної точки зору. Рецепція римського права є важливим прикладом того, як історія та культура впливають на правовий розвиток та формують сучасний правовий порядок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рецепція римського права [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Рецепція_римського_права. – Назва з екрана.

2. Рецепція римського приватного права в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://meگو.info/рецепція-римського-приватного-права-в-укра/>. – Назва з екрана.

3. ОСНОВИ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12345>. – Назва з екрана.

4. Рецепція римського права: етапи, причини, значення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bizreview.com.ua/receptsiya-rymskogo-prava-etapi-prichini-znachennya/>. – Назва з екрана.

5. Поняття, типи та види рецепції Римського приватного права [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.student-works.com.ua/ponyattya-typu-ta-vydy-receptsiyi-rymskogo-pryvatnogo-prava/>. – Назва з екрана.

Побожна Діана Анатоліївна

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

*Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права,
Доцент Завальнюк С. В.*

ФОРС МАЖОРИ В ДОГОВОРАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Запровадження воєнного стану в Україні вплинуло майже на всі галузі права. І галузь цивільного права – не виключення. Багато суб'єктів виконання договорів та зобов'язань зіткнулись з проблемою неможливості виконати договірне зобов'язання. В цивільному законодавстві зазначено, а саме в ст. 617 ЦКУ, форс мажорні обставини, для договірних зобов'язань, є передумовою звільнення від відповідальності за неналежне виконання або порушення зобов'язання, але не скасовують його виконання [1]. Отже, зобов'язання має бути належно виконане, але якщо є обставини непереборної сили, то зобов'язання може бути виконане пізніше, при умові, що таке виконання буде доречне для сторін договору після закінчення дії обставин непереборної сили.

На законодавчому рівні не закріплене як таке поняття форс мажору. Форс мажори, іншими словами обставини непереборної сили, – обставини чи події, які звільняють сторони від несення відповідальності, що уклали між собою угоду чи договір, та не можуть виконати зобов'язання належним чином. Такими обставинами можуть бути: військові дії, техногенні катастрофи, стихійні лиха, епідемії та ін. В українському законодавстві, форс мажори визначаються як обставини, що звільняють фізичних та юридичних осіб від відповідальності за порушення цивільно-правових чи господарських зобов'язань. Ситуація буде вважатись форс мажорною тільки в тому випадку, коли будуть всі ознаки надзвичайності та невідворотності. В такому разі виконати зобов'язання буде неможливо, але якщо виконання зобов'язання через якусь подію буде складно, проте можливо виконати, тоді це не є форс мажорними обставинами. У випадку, коли сторони договору не можуть домовитись про звільнення від відповідальності за невиконане зобов'язання через форс мажорні обставини, такий спір може вирішуватись судом.

Обставини непереборної сили засвідчуються сертифікатом, який видає Торгово-промислова палата України. Торгово-промислова палата засвідчила, що військова агресія російської федерації проти України та запровадження воєнного стану є форс мажорною обставиною. Події з 24 лютого 2022 року є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними для суб'єктів господарської діяльності чи фізичних осіб укладеного договору. Отже, підставою для звільнення від сплати штрафних санкцій у наслідок настання обставин непереборної сили є лист Торгово-промислової палати, тоді у таких випадках сертифікат не видається [4]. Важливо зазначити, що посилення на лист Торгово-промислової палати для звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язань не є достатнім. Потрібно довести, які саме обставини непереборної сили впливають на виконання договору, чи дійсно це є форс мажором. Посилаючись на Постанову Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17.08.2022, то недостатньо посилення на лист Торгово-промислової палати, оскільки суд досліджує докази в сукупності усіх обставин, період існування таких форс мажорних обставин та належний спосіб повідомлення сторін про форс мажор. [2].

З вищесказаного випливає питання, чи можна змінити умови договору з настанням форс мажорних обставин? Аналізуючи судову практику можна сказати, що зміна умов договору, подовження його строку дії та строку виконання зобов'язань внаслідок обставин непереборної сили є можливим тільки за умови, якщо сторони це прямо вказали в договорі або уклали додаткову угоду за взаємною згодою сторін після виникнення форс мажорних обставин. Верховний Суд зазначив, що настання форс мажору не є підставою для зміни умов договору та звільнення від виконання зобов'язань [3].

Отже, підсумовуючи все вищесказане, можна зробити такий висновок. Форс мажорні обставини є лише передумовою звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання або неналежне його виконання та саме зобов'язання не скасовує. Торгово-промислова палата визнала запровадження воєнного стану як форс мажорною обставиною, проте усі випадки неможливого виконання зобов'язань потрібно аналізувати окремо, визначити конкретні обставини та вимоги договору. Як на мене потрібно усі ці питання краще врегулювати на законодавчому рівні, шляхом прийняття нових законів та внесення змін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Постанова від 17.08.2022 № 922/854/21 Верховний Суд. Касаційний господарський суд https://verdictum.ligazakon.net/document/105793167?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.166884030.1037228051.1700666753-1817865261.1680707494#_gl=1*18100h1*_gcl_au*MjAyMTYyNzU4OS4xNjk3NTc4MTk1.
3. Лист Торгово-промислової палати від 28.02.2022 року № 2024/02.0-7.1
4. https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS36779?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.254874376.1037228051.1700666753-1817865261.1680707494#_gl=1*13tbr3n*_gcl_au*MjAyMTYyNzU4OS4xNjk3NTc4MTk1.

Регулян Олена Сергіївна

магістр 2 року навчання факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ

З розвитком ринкових відносин та набуттям Україною статусу країни-кандидата до Європейського Союзу виникає тенденція до розширення свободи у визначенні змісту договірних зобов'язань та, відповідно, зменшення впливу держави на цивільно-правові відносини.

Ця ситуація вимагає перегляду нормативно-правових підходів до регулювання як загальних питань приватноправових відносин взагалі, так і формування системи цивільно-правових договорів. Важливо врахувати, що система цивільного законодавства не обмежується лише Цивільним кодексом України, включаючи інші нормативно-правові акти, що стосуються регулювання цивільно-правових відносин, та система норм про цивільні договори не повинна обмежуватися системою договорів.

Особливу групу договірних зобов'язань формують договори про надання послуг, які мають власні особливості та специфіку правового регулювання. Наявність окремої глави у Цивільному кодексі України, присвяченої загальним положенням про надання послуг, має практичне значення. Це означає, що укладаючи договори у цьому сегменті, сторони визначають умови договору відповідно до принципу свободи договору, але при цьому вони мають керуватися загальними положеннями про надання послуг.

Однак сучасний стан цивільного законодавства у цій галузі вимагає перегляду, що пов'язано не лише з існуванням різноманітних договорів про надання послуг, але і з необхідністю врегулювання питань оплати та відповідальності сторін у контексті таких договорів.

Договірні зобов'язання, пов'язані з наданням послуг, відіграють ключову роль у системі цивільно-правових зобов'язань, що підтверджується їх виділенням у більшості класифікацій цивільно-правових зобов'язань, визначених у теорії цивільного права. Важливо відзначити, що сутність діяльності виконавця договору про надання послуг полягає в самій дії. У контексті цих договорів термін «послуга» означає діяльність, результати якої зазвичай не мають матеріального вияву і споживаються під час здійснення цієї діяльності. Послуги, визнані об'єктами цивільних прав, формуються в процесі цілеспрямованої діяльності певного виду, а їх результати мають споживну вартість.

Незважаючи на визнання послуг як об'єктів цивільних прав, законодавець не надав їм чіткого визначення в загальних положеннях про об'єкти цивільних прав. Хоча послуги перераховані в статті 177 Цивільного кодексу України серед інших об'єктів цивільних прав, їх зміст у цій статті та в Цивільному кодексі в цілому не розкривається. Це означає, що, визнаючи послуги об'єктами цивільних прав, законодавець не визначив їх юридично [1, с.45].

Договори про надання послуг відрізняються за кількома критеріями: предметом, який охоплює сам процес надання послуги, особистим виконанням виконавцем, що стосується відповідного договору, вимаганням надання послуги особисто виконавцем (за винятком найманих працівників), відсутністю визначення у дефініції договору про надання послуг того, що виконавець діє на власний ризик.

У випадку невиконання договору про надання послуг, виникає питання відповідальності сторін та можливості вимагати оплату за надані послуги в разі невиконання або неналежного виконання

умов договору. Невиконання чи неналежне виконання договору є порушенням норм права, і згідно з положенням частини 1 статті 526 Цивільного кодексу України, зобов'язання повинно виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог законодавства [2, с.102].

В сфері надання послуг та виконання договорів про надання послуг існують специфічні умови, встановлені законодавством України, які обмежують свободу договору. Наприклад, згідно з частиною 2 статті 903 Цивільного кодексу України, у разі неможливості виконати договір про надання послуг замовник зобов'язаний виплатити виконавцеві розумну плату, що виникла не з вини виконавця. Якщо неможливість виконання договору сталася з вини замовника, він повинен виплатити виконавцеві плату в повному обсязі, якщо інше не визначено договором або законом. Такий підхід створює проблеми щодо односторонньої відмови від договору та вимагання розумної плати в разі невиконання договору [3, с.66].

В підсумку, варто зауважити про те, що з початком введення в Україні правового режиму воєнного стану, з'явилися сервіси, які пропонують вивезення речей з житла та їх подальшу відправку або зберігання. На жаль, у зв'язку з обставинами війни, багато людей не можуть надати нотаріально посвідчені довіреності. Тим не менше, частково це можна компенсувати шляхом укладення договорів, таких як доручення, комісії, підряду чи надання послуг.

У таких договорах можна визначити повноваження повіреного або виконавця послуг, встановити відповідальність, розподілити ризики та інші аспекти. Важливо відзначити, що більшість подібних договорів, якщо не йдеться про розпорядження нерухомістю, можуть бути укладені у простій письмовій формі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій України, науковців, фахівців. Т. 9, ч. III: Послуги. Перевезення. Транспортне експедирування. Зберігання. С. Є. Морозова, І. С. Лукасевич-Крутник та ін.; за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2020. 456 с.

2. Оновлення договірної регулювання приватноправових відносин в Україні : монографія за ред. А. Б. Гриняка, О. О. Кота, М. Д. Пле-

нюк. Київ : НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 488 с.

3. Договір як універсальна форма правового регулювання: монографія за заг. ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 399 с.

Наукове видання

ДОГОВОРИ В УМОВАХ МИРУ ТА ВІЙНИ
(до 90-річчя з дня народження В. Луця)

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської наукової конференції

Одеса,

11 грудня 2023 року

Електронне видання

За загальною редакцією

доктора юридичних наук, професора Є. Харитонова,
доктора юридичних наук, професора І. Давидової

Ум-друк. арк. 10,58.

Зам. № 2402-14.

Видавець ПП «Фенікс»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).

Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.

e-mail: fenix-izd@ukr.net